

**

*0: EK

*1: 2007-2008

*2: 27

*3: WordXP

*4: 27ste vergadering

*5: Dinsdag 15 april 2008

*6: 13.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 60 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, de Boer, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Essers, Franken, Goyert, Haubrich-Gooskens, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Linthorst, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Rehwinkel, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Swenker, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en de heer Rouvoet, viceminister-president, minister voor Jeugd en Gezin, de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Van Middelkoop, minister van Defensie, en de heer De Vries, staatssecretaris van Defensie.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Engels, Sylvester en Meindertsma, wegens ziekte;

Hendrixx en De Graaf, wegens verblijf buitenslands;

Bemelmans-Videc, Elzinga, Van der Linden, Kox en De Vries, wegens verblijf buitenslands in verband met deelname aan de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa in Straatsburg;

Klein Breteler, Eigeman en Hofstra, wegens verblijf buitenslands in verband met deelname aan de jaarlijkse conferentie van de interparlementaire Unie in Zuid-Afrika;

Böhler, wegens bezigheden elders.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering

daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

De **voorzitter**: Op de agenda staat als hamerstuk wetsvoorstel 31131. Na het overleg met College van Senioren heeft mij van de zijde van de CDA-fractie het verzoek bereikt om dit wetsvoorstel van de agenda af te voeren. Ik stel voor om dienovereenkomstig te besluiten.

**

Daartoe wordt besloten.

*B

!Stand van de krijgsmacht/Buitenlandse Zaken/Defensie!

Aan de orde is het **beleidsdebat over de stand van de krijgsmacht, inclusief het bredere kader van de NAVO in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) en van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2008 (31200-X).**

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Buitenlandse Zaken van harte welkom, evenals de minister van Defensie en de staatssecretaris van Defensie, die ik meer dan van harte welkom heet, omdat hij het voorrecht heeft om hier voor het eerst te zijn, te spreken en de Kamer van zijn wijsheid te overtuigen.

Het woord is vervolgens aan de heer Van Kappen, die zijn maidenspeech houdt.

**

*N

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. U kunt zich misschien voorstellen dat het voor mij, gezien mijn achtergrond, een bijzondere gewaarwording is om hier te staan. Ik ben mijn hele leven op de een of andere manier bezig geweest met defensie en veiligheid, maar ik had nooit gedacht dat ik ooit een bijdrage zou mogen leveren aan een beleidsdebat over defensie in dit huis. Ik had ook nooit gedacht dat ik aan de regeringstafel de heer Van Middelkoop zou aantreffen. Ik herinner me nog dat wij een aantal jaren geleden na een bijeenkomst op Clingendael samen liepen te filosoferen over veiligheid, defensie en politiek. We waren het erover eens dat al onze goede ideeën nooit tot wasdom zouden kunnen komen, omdat wij niet in een positie verkeerden om daar echt iets aan te doen. Voor de heer Van Middelkoop is die situatie in ieder geval drastisch gewijzigd. Het bewijst maar weer dat je nooit "nooit" moet zeggen in dit leven.

Voordat mijn betoog over defensie wat al te anekdotisch wordt, wil ik beginnen met iets wat wij allen delen en dat is de behoefte aan veiligheid. Ieder mens heeft immers behoefte aan zekerheid en geborgenheid voor zichzelf en voor zijn gezin. Ieder mens wil dat zijn kinderen opgroeien in een veilige en rechtvaardige samenleving. Iedere samenleving verwacht dan ook dat de overheid borg staat voor zekerheid, rechtvaardigheid en veiligheid. Het veiligheidsbeleid en daarvan afgeleid het defensiebeleid, is dan ook een kernverantwoordelijkheid van de overheid.

Helaas is het zo dat we leven in een onzekere wereld die bovendien in een hoog tempo aan het veranderen is. Deze veranderingen zijn niet alleen maar positief. Dit laatste is zeker waar voor het internationale veiligheidsklimaat, dat gekenmerkt wordt door een verwarrende vermenging van traditionele en nieuwe veiligheidsrisico's en het vervagen van de traditionele grenzen tussen interne en externe veiligheid door wereldwijd optredende terroristische organisaties. Thematisch bezien, wordt het internationale veiligheidsklimaat beïnvloed door bloedige burgeroorlogen, falende staten, ernstige vormen van grensoverschrijdende criminaliteit en het catastrofaal terrorisme.

De geopolitieke invalshoek levert weer andere gezichtspunten op. Zo krijgen we in de toekomst te maken met grote demografische veranderingen. De voorspelling van de VN is dat de wereldbevolking zal toenemen van de huidige 6,7 miljard mensen tot meer dan 9 miljard mensen in het jaar 2050. De bevolking van Europa, Rusland inbegrepen, krimpt en vergriest echter. Het Europese aandeel in de wereldbevolking neemt af van ongeveer 11 % nu, tot 7% in 2050. De effecten van een verdergaande globalisering in combinatie met de steeds maar groeiende wereldbevolking, leidt tot schaarste aan grondstoffen en een stijgende energiebehoefte. Als de klimaatverandering doorzet, wordt de situatie nog nijpender. Het zal dan ook steeds moeilijker worden om de groeiende wereldbevolking te voeden. In het bijzonder de toegang tot drinkbaar water wordt dan een potentiële casus belli.

Een toenemend aantal landen beschikt voorts over een aanzienlijk militair potentieel. De proliferatie van technische kennis brengt het risico met zich dat een aantal van deze landen op de middellange termijn zal beschikken over massavernietigingswapens en de middelen om deze in te zetten op de middel- en lange afstand.

De combinatie van thematische en geopolitieke gezichtspunten levert een beeld op van een onoverzichtelijk en onvoorspelbaar veiligheidsklimaat. We zullen moeten leren omgaan met onzekerheid. Immers, de enige constante factor in de complexe veiligheidsvergelijking is dat alles constant verandert. Het te veel sturen op "dagkoersen" is een recept voor mislukking. Uiteraard moeten we leren van operaties zoals in Afghanistan, maar het volgende conflict kan echt totaal anders zijn.

Een complicerende factor is dat onze traditionele instrumenten en organisaties om

internationale vrede en veiligheid te garanderen en de internationale rechtsorde te handhaven, zoals de VN, de NAVO en de EU, onvoldoende in staat zijn gebleken om met de veranderde omstandigheden om te gaan. Het visionaire beeld van de VN als een organisatie die ons vrede, veiligheid en rechtvaardigheid zou brengen, is grotendeels verdampt tijdens de slachtpartijen in Somalië, Rwanda en Bosnië. Het gebleken onvermogen van de VN om conflicten in het hogere deel van het geweldsspectrum te voorkomen of te beteugelen, heeft het aanzien van de VN aanzienlijk geschaad; te vaak heeft de Veiligheidsraad gefaald om een werkbaar mandaat af te geven en te vaak heeft de VN als organisatie gefaald om conflicten te beheersen en een blijvende vrede te bewerkstelligen. Het ziet er helaas niet naar uit dat de VN binnen een afzienbare termijn zodanig kan worden getransformeerd, dat de huidige beperkingen van het systeem worden opgeheven.

De NAVO heeft dringend behoefte aan een nieuw operationeel concept om de organisatie aan te passen aan de gewijzigde politieke en operationele omgeving. Erg veel schot zit daar momenteel niet in. De belangrijkste reden is het verschil in visie tussen de diverse lidstaten over de vraag wat voor organisatie de NAVO nu eigenlijk moet zijn. Gezien de magere resultaten van de recente NAVO-top in Boekarest is de vraag gerechtvaardigd of de NAVO-lidstaten in de huidige complexe en diffuse veiligheidssituatie de noodzakelijke onderlinge solidariteit en politieke wil kunnen opbrengen om de politieke, militaire en morele last met elkaar te delen. De problemen om in de behoefte aan troepen in Afghanistan te voorzien en om de NATO Response Force te vullen, beloven in ieder geval niet veel goeds.

De EU heeft slechts een zeer bescheiden militaire structuur. Eigenlijk kan Europa realistisch gezien slechts ongeveer 150.000 man op de been brengen voor expeditieoperaties. Dat houdt in dat Europa op permanente basis slechts 50.000 man kan leveren voor crisisbeheersings- en vredesondersteunende operaties. Ook van taakspecialisatie tussen de gelijkgestemde landen in Europa valt voorlopig niet veel te verwachten. Taakspecialisatie heeft namelijk alleen kans van slagen op communautaire basis, dus pas als het EVDB er daadwerkelijk is; en dat moment ligt nog ver achter de tijdshorizon. Het komt er dus op neer dat de EU slechts beperkte operaties kan uitvoeren in het lage en middelste gedeelte van het geweldsspectrum. Veel meer dan dat zit er voorlopig echt niet in.

Dat is de trieste werkelijkheid. Europa is op het gebied van veiligheid en defensie een dwerg en blijft naar het oordeel van de VVD-fractie voor de voorzienbare termijn op veiligheidsgebied strategisch afhankelijk van de VS. Tijdens de algemene politieke beschouwingen heeft mijn fractievoorzitter de heer Rosenthal ook al onderstreept dat het handhaven van de trans-Atlantische band van levensbelang is voor Europa. Gaarne verneemt de VVD-fractie de visie van de minister op de strategische relatie tussen Europa en de VS.

Indien de bovengenoemde internationale ontwikkelingen worden vertaald naar de Nederlandse situatie, tekenen de contouren voor het Nederlandse veiligheids- en defensiebeleid zich af. Hoewel na het ineenstorten van het Warschaupact de integriteit van het Nederlandse grondgebied niet direct wordt bedreigd en Nederland als lid van de NAVO opereert vanuit een betrekkelijk veilige positie, kunnen ontwikkelingen aan de rand van Europa, maar ook verder weg, direct van invloed zijn op de welvaart en de stabiliteit van onze Westerse gemeenschap en dus ook op de welvaart en stabiliteit van Nederland. Het externe veiligheidsbeleid kan zich dus niet beperken tot de directe omgeving, maar behoeft een bredere mondiale blik. Dit houdt in dat ons veiligheidsbeleid als onderdeel van ons buitenlandbeleid en daarmee ons politieke ambitieniveau op het gebied van defensie, niet in isolement kan worden bepaald.

De contouren van het veiligheids- en defensiebeleid geven aan dat het onduidelijk is waar en wanneer toekomstige operaties zich zullen afspelen. Wel is het duidelijk dat operaties zich over het algemeen zullen afspelen op grote afstand van Nederland en in wisselende bondgenootschappelijke verbanden. De reactietijd voor ingrijpen is normaliter beperkt en de politieke en militaire risico's zijn wisselend, maar over het algemeen hoger dan in het recente verleden. Vast staat dat Nederland voor wat betreft het te voeren veiligheidsbeleid rekening moet houden met een grote onvoorspelbaarheid. In een recent verschenen boek, geschreven door een vijftal voormalige topmilitairen getiteld *Towards a Grand Strategy for an Uncertain World*, wordt dit dilemma als volgt omschreven: *To be prepared for what cannot be predicted is going to be one of the foremost challenges in the years ahead.*

Het profiel van de Nederlandse krijgsmacht wordt in feite bepaald door de geschetste situatie. Een traditioneel planningsmodel, gebaseerd op "De Dreiging", is gezien het diffuse en onvoorspelbare dreigingsbeeld absoluut kansloos. De beste manier om te plannen voor een dergelijke fluide situatie is om een zogeheten "capability based"-planningsmodel te hanteren; en dat is nu precies wat Nederland al snel na het vallen van de muur heeft gedaan. Op basis van dit planningsmodel werd een nieuw profiel voor de krijgsmacht vastgesteld. Sinds de Prioriteitennota van 1993 is de Nederlandse krijgsmacht in een aantal stappen getransformeerd van een vrij statische op de dienstplicht gebaseerde krijgsmacht, uitsluitend gericht op het afslaan van een Sovjetaanval op West-Europa in NAVO-verband, tot een zeer flexibele, moderne, expeditionaire en modulair opgebouwde beroepskrijgsmacht met een hoge paraatheid, een grote tactische mobiliteit en het vermogen om onder diverse klimatologische en geografische omstandigheden en in een complexe operationele en politieke omgeving op te treden. Door de modulaire opbouw is de krijgsmacht bovendien in staat om hoogwaardige modules aan te leveren die ingepast kunnen worden in wisselende bondgenootschappelijke verbanden die kunnen opereren in het hele geweldsspectrum.

De VVD-fractie is van mening dat het destijds gekozen profiel van de krijgsmacht de juiste keus is, was en blijft. Deze keus uit het verleden heeft geresulteerd in een Nederlandse krijgsmacht die internationaal groot aanzien geniet. Dit geeft ons ook een stem die gehoord wordt in de belangrijkste internationale fora. Gaarne verneemt de VVD-fractie van de minister of hij van mening is dat het profiel van de huidige krijgsmacht voldoet dan wel dat hij voornemens is om, gedwongen door geldgebrek of om andere redenen, dit profiel te wijzigen. We mogen echter niet vergeten dat het transformatieproces van de krijgsmacht in eerste instantie vrij snel kon worden doorgevoerd omdat het gefinancierd werd door de krijgsmacht aanzienlijk te verkleinen en grote hoeveelheden materieel af te stoten en te verkopen. In feite werd het transformatieproces door Defensie endoogeen gefinancierd. Defensie werd in het verleden bovendien nauwelijks gecompenseerd voor prijsstijgingen en Defensie moest ook steeds meebetalen aan algemene budgettaire maatregelen. In feite heeft Nederland dus zonder extra geld en in betrekkelijk korte tijd een moderne expeditionaire krijgsmacht opgebouwd die er toe doet en waar veel landen met bewondering naar kijken.

Het staat voor de VVD-fractie echter als een paal boven water dat we de effectieve krijgsmacht die we hebben opgebouwd niet in stand kunnen houden met een al maar dalend defensiebudget. Het defensiebudget als percentage van het bnp is namelijk sinds 1991 tot op heden constant gedaald, van ongeveer 2,8% van het bnp in 1991 tot 1,4% van het bnp aan het begin van deze regeerperiode. Zoals gezegd, zal aan het einde van deze regeerperiode het percentage verder zijn gedaald tot 1,2% van het bnp. Vasthouden aan het profiel wordt hierdoor steeds moeilijker, ook al omdat er steeds vaker een beroep wordt gedaan op de krijgsmacht.

Daarbij komt dat de defensiebegroting voor een belangrijk deel wordt gedomineerd door kosten voor personele exploitatie en pensioenen en wachtgelden die samen meer dan 50% van het budget in beslag nemen. Daar komt nog bij dat de doorlooptijd voor de invoering van defensiesystemen vrij lang is. Dit soort systemen is nu eenmaal niet van de plank te koop en er zijn vaak complexe logistieke en personele consequenties aan verbonden voordat deze systemen op een verantwoorde wijze kunnen worden ingezet. Dit houdt in dat de financiële verplichtingen van Defensie voor meer jaren vastliggen en er niet veel ruimte is om tegenvallers op te vangen. Bij ieder nieuw kabinet moest Defensie maar afwachten hoeveel geld er ter beschikking werd gesteld voor de defensiebegroting. Sinds 1991 werd er iedere keer opnieuw gesneden in de defensiebegroting; en omdat er echt geen overtuiging materieel meer viel te verkopen, moest er gesneden worden in waardevolle operationele capaciteit. In een aantal gevallen werd zelfs noodgedwongen overgegaan tot amputatie en werd met het pistool op de borst overgegaan tot het afstoten van een volledige

capaciteit. Een voorbeeld hiervan is het opheffen van onze volledige capaciteit aan lange afstand Orionpatrouillevliegtuigen. We zijn niet alleen de vliegtuigen kwijt, maar ook de technische en operationele kennis is verloren gegaan. Het afstoten van capaciteit is snel gedaan, maar het weer opbouwen van de technische en operationele expertise is uiterst kostbaar en duurt vele jaren.

Ook in deze kabinetsperiode zien wij weer hetzelfde patroon. De minister is content met het feit dat er 500 mln. is vrijgemaakt voor Defensie. Ik begrijp eigenlijk niet waarom, omdat deze 500 mln. is opgebracht door de verkoop van het marinevliegkamp Valkenburg en defensiematerieel; wederom dus sigaren uit eigen doos. Bovendien is de helft van dit bedrag, 250 mln., bestemd om de kosten te dekken voor het deelnemen aan vredesondersteunende operaties. Onze deelname wordt dus gedeeltelijk betaald door verkoop van de inboedel. Ook de extra 100 mln. die via de motie-Van Geel werd toegezegd en de toezegging aan de VVD-fractie in de Tweede Kamer dat de verlenging van de missie in Uruzgan niet zal worden gefinancierd door de krijgsmacht verder uit te hollen, bieden volgens de VVD-fractie geen structurele oplossing. Eigenlijk is Defensie financieel al door de bodem gezakt: het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht is slechts beperkt; operationele verliezen kunnen maar voor een deel worden gecompenseerd; het kost grote moeite om de investeringsquote van 20% in stand te houden; wapensystemen zijn niet inzetbaar door tekorten aan reservedelen; schietoefeningen kunnen niet kunnen doorgaan door tekorten aan munitie; er is onvoldoende geld uitgetrokken voor het personeel dat de krijgsmacht in groten getale de rug toekeert. Ik kan nog wel even doorgaan met deze opsomming, maar de VVD-fractie is van mening dat wij niet kunnen doorgaan op deze weg.

De kernvraag is natuurlijk hoeveel van onze welvaart wij willen besteden aan onze veiligheid en in hoeverre wij bereid zijn om anderen in de wereld te helpen om een veilige en rechtvaardige samenleving op te bouwen. Voor Ontwikkelingssamenwerking (OS), eveneens een belangrijk instrument hiertoe, is deze vraag duidelijk beantwoord. Nederland besteedt 0,8% van het bnp aan ontwikkelingssamenwerking. Dat is ruim boven de internationaal vastgestelde norm van 0,7%. Voor defensie ligt het echter totaal anders. Nederland haalt bij lange na niet de norm van 2% van het bnp die door de NAVO wordt gehanteerd voor de defensie-uitgaven. Nederland voldoet ook niet aan de daaronder liggende NAVO-norm dat in ieder geval de dalende lijn van het defensiebudget moet worden omgebogen naar een stijgende lijn.

De VVD-fractie realiseert zich maar al te goed dat de omvang van onze bijdrage het resultaat is van een politieke afweging tussen het belang van het beleidsterrein veiligheid en dat van andere beleidsterreinen. Een redelijk uitgangspunt is naar het oordeel van de VVD-fractie echter dat onze bijdrage een afspiegeling moet zijn van onze financiële en economische draagkracht ten opzichte

van andere gelijkgestemde landen. Nederland is een zeer welvend land en die draagkracht is dus aanzienlijk. De Nederlandse samenleving is echter voor het handhaven van het hoge welvaartsniveau sterk afhankelijk van de internationale handel. Als welvarende handelsnatie met een lange democratische traditie heeft Nederland er dus belang bij om naast het handhaven van de integriteit van het grondgebied van het Koninkrijk, eveneens een zinvolle bijdrage te leveren aan de inspanningen van de internationale gemeenschap om de internationale rechtsorde te handhaven en vrede en veiligheid in de wereld te bevorderen. Overigens is dit ook vastgelegd in art. 90 van onze Grondwet.

De VVD-fractie is van mening dat de dalende lijn van de Defensiebegroting moet worden omgebogen naar een stijgende lijn. De VVD-fractie pleit voor een systeem waarin het defensiebudget bestaat uit twee delen. Een deel van het defensiebudget betreft de kosten voor de defensieorganisatie zonder dat eenheden zijn ingezet. In dit deel zijn tevens de noodzakelijke investeringen opgenomen die nodig zijn om de defensieorganisatie ook in de toekomst relevant te houden. Wat dit kost, is vrij eenvoudig te berekenen. Dit deel zou in ieder geval volledig geïndexeerd moeten zijn en bovendien voor een langere periode gekoppeld moeten worden aan het bnp. Dit doet recht aan het principe dat Nederland een defensie-inspanning levert die, evenals onze inspanning op het gebied van Ontwikkelingssamenwerking, in relatie staat tot onze draagkracht die afgemeten wordt aan het bnp. Ik verwijs in dit verband naar het feit dat bijvoorbeeld ook Australië het defensiebudget voor een langere periode heeft gekoppeld aan het bnp.

Het tweede deel van het defensiebudget is bestemd om de kosten voor de daadwerkelijke inzet van de eenheden te betalen. In feite gaat het hierbij om een verbeterde versie van het HGIS-budget. Dit deel van het defensiebudget is afhankelijk van de aard en het aantal operaties waaraan wordt deelgenomen en dient tevens ter compensatie van oorlogsverliezen, maar ook om de door militairen te verrichten activiteiten in het civiele domein te betalen die noodzakelijk zijn om een bestendige vrede te creëren. In het kader van de 3D-benadering bij vredesondersteunende operaties ligt een bijdrage van Ontwikkelingssamenwerking aan dit deel van het budget naar het oordeel van de VVD-fractie in de rede. Er zijn meerdere elementen van militaire ondersteuning die binnen de ODA-normen passen. In dit verband denkt de VVD-fractie onder meer aan het bekostigen van de Security Sector Reform, afgekort SSR, door Ontwikkelingssamenwerking. De SSR is immers een absolute noodzaak indien men een blijvende vrede wil bewerkstelligen in een conflictgebied. Het trainen van de politie in het inzetgebied valt al onder de ODA-normen, maar het trainen van militaire eenheden tot nu toe niet.

De bovengrens van de totale defensiebegroting, dus de som van de twee delen, zou 2% van het bnp moeten bedragen. Graag

verneemt de VVD-fractie de mening van de minister over dit voorstel.

Investeren in onze veiligheid vereist een brede mondiale blik en een langere tijdshorizon dan de gemiddelde regeerperiode. Het is hoog tijd dat wij het eens worden over het ambitieniveau voor de wat langere termijn. Een hoog ambitieniveau van de regering, gekoppeld aan een krachteloze krijgsmacht die niet veel kan, geeft immers problemen. Een laag ambitieniveau van de regering, gekoppeld aan een krachtige krijgsmacht die heel veel kan, geeft eveneens problemen. Het vinden van de juiste balans is de grote uitdaging waar wij voor staan.

De regering onderkent dit feit weliswaar en heeft op 5 maart van dit jaar een interdepartementaal project gestart om verkenningen uit te voeren naar de toekomst van de krijgsmacht en het niveau van de defensiebestedingen op de langere termijn. Het probleem is echter dat de regering al heeft besloten om het defensiebudget gedurende deze regeerperiode te reduceren van het huidige niveau van 1,4% van het bnp, tot 1,2% van het bnp aan het einde van deze regeerperiode. De VVD-fractie vindt dit onjuist. Er moet ook nu al worden opgetreden om het verval van de krijgsmacht te stoppen. De VVD-fractie pleit er dan ook voor om in ieder geval het defensiebudget op het huidige niveau van 1,4% van het bnp te handhaven, totdat uitvoering kan worden gegeven aan de uitkomst van het project "Verkenningen, houvast voor de krijgsmacht van 2020". Is de minister bereid om zich hiervoor in te spannen binnen het kabinet?

De boodschap van de VVD-fractie is in ieder geval duidelijk. Wij vinden dat het ambitieniveau van Nederland in relatie moet staan tot onze draagkracht en ons nationaal belang. Met dat als uitgangspunt kan onze bijdrage, gezien de omvang van onze economie en ons welvaartsniveau, per definitie geen geringe zijn. De roze bril moet af en de dalende lijn van het defensiebudget moet worden omgebogen in een stijgende lijn.

De voorzitter: Mijnheer Van Kappen, ik wil u van harte feliciteren met uw maidenspeech over een thematiek die geheel en al uw professie betreft. U bent militair in hart en nieren, gestart met een officiersopleiding aan het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Haag en aan het U.S. Naval War College in Newport in de Verenigde Staten. Vervolgens bent u beroepsmilitair geweest in diverse functies. Zo was u officier bij het Korps Mariniers en voorts bij twee brigades in achtereenvolgens het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. U bent stafofficier geweest bij nationale en internationale strijdkrachten, zoals bij het hoofdkwartier van het Korps Mariniers in Rotterdam, de Marinestaf in Den Haag, de NAVO-hoofdkwartieren in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Van 1992 tot 1995 was u brigadegeneraal en commandant van de Nederlandse strijdkrachten in het Caribisch gebied. Hiermee is overigens tevens uw vicevoorzitterschap van de vaste Eerste Kamercommissie voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken nader

toegelicht. Daarna was u in de rang van generaal-majoor militair adviseur van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties in New York op het gebied van vredesoperaties.

Hoewel uw militaire loopbaan inmiddels is beëindigd, bent u nog steeds actief op dat terrein. Zo vervult u sinds 1999 een beleidsadviesfunctie bij TNO, bent u sinds 2003 adviseur van de NAVO en sinds 2004 adviseur bij het The Hague Centre for Strategic Studies. Ook bent u voorzitter van de raad van toezicht van het International Security Experimentation and Transformation Institute. Wellicht ten overvloede merk ik op dat vanwege uw deskundigheid veelvuldig een beroep op u wordt gedaan door journalisten en u regelmatig wordt uitgenodigd in televisieprogramma's als Netwerk en NOVA.

In een interview met het blad Provincie & Gemeente van uw partij, de VVD, motiveerde u uw lidmaatschap voor deze Kamer met uw dienstbaarheid aan Nederland en het Nederlands belang. Zoals u jarenlang heeft gehandeld als militair in het verlengde van de politiek, zo wilt u dat nu doen als politicus in de Eerste Kamer in het verlengde van uw werkend leven tot nu toe: met moed, loyaal, vasthoudend aan uw principes en, zoals de wapenspreuk van het Korps Mariniers luidt, "Qua Patet Orbis"; voor de niet-latinisten onder ons: "Zo wijd de wereld strekt".

Mijnheer Van Kappen, dit, alsmede uw geweldige kennis en ervaring, vormt een verrijking voor onze Kamer en maakt u meer dan welkom. Ik wens u van harte alle succes bij uw werkzaamheden in dit huis. De vergadering wordt een enkele minuut geschorst om ook de collegae de gelegenheid te geven om u te feliciteren.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

De voorzitter: Het woord is aan de heer Hillen, die eveneens zijn maidenspeech zal houden.

**

*N

De heer Hillen (CDA): Voorzitter. Ik begin mijn betoog met het complimenteren van de heer Van Kappen met zijn maidenspeech. Ik vond zijn verhaal voortreffelijk. Ik zou de heer Van Kappen dan ook willen vragen om toe te treden tot mijn fractie. De gedachterichting is ongeveer dezelfde. Ik vrees alleen dat zijn fractie hem niet zal laten gaan. Wellicht kunnen wij hierover dadelijk overleg plegen.

Het is mij een voorrecht mijn eerste verhandeling in deze Eerste Kamer te mogen houden bij een beleidsdebat over Defensie. Het is mij een genoegen daarbij aan de andere kant van de tafel drie bekenden aan te treffen, te weten: een oud-fractiegenoot, een jarenlange collega van de overkant en daarnaast zijn vleugeladjutant, een strijdmakker die in al die jaren vooral achter de coulissen werkte, waar ik ook nog wel eens kwam.

Voordat ik op het defensiebeleid inga, wil ik namens mijn fractie stilstaan bij de inspanningen

van al onze militairen te velde. Mijn fractie volgt hun inspanningen nauwkeurig en met grote waardering. Wij herdenken onze gesneuvelden met eerbied en wij verplaatsen ons telkens in het leed dat door familie en vrienden moet worden gedragen. Krijgsgeweld is verschrikkelijk. Elk van de doden en elk van de gewonden herinnert ons daar aan. Daarom moeten wij met dit middel uiterst zorgvuldig omgaan, terughoudend zo lang het kan, overweldigend als het onvermijdelijk is geworden. Wij moeten er zo effectief mogelijk en zo schadevrij mogelijk mee omgaan. Dit betekent overigens -- en dat zeg ik nu alvast -- soms juist méér inzet in plaats van minder.

In dit beleidsdebat zal ik namens de CDA-fractie niet ingaan op allerlei details van de Defensiebegroting. Wij horen van de regering vandaag graag een fundamentele visie op de Nederlandse en bondgenootschappelijke defensie-inspanning in de te voorziene toekomst. Natuurlijk is minister Van Middelkoop amper begonnen aan zijn verkenningen naar de politieke en budgettaire wensen bij allerlei belanghebbenden. Niettemin is hij als politiek eerstverantwoordelijke het kompas van deze exercitie. Daarom willen wij vandaag zijn inzet horen. Draagvlak is geweldig, maar ook bij draagvlak is leiding nodig. Waar wil de minister heen? Wat zijn zijn randvoorwaarden? Bovendien is het de vraag of het beleid het draagvlak moet volgen of omgekeerd. De rol van Nederland in zijn internationale context is niet vrijblijvend. Als er binnenslands geen of niet voldoende draagvlak, maatschappelijk en/of politiek, zou zijn voor beleidsmatige consequenties van onze bondgenootschappelijke, economische en culturele kaders, dan is het de taak van de politiek om dit draagvlak te creëren. Hoe ziet de minister zijn eigen rol hierbij?

De verkenningen van de minister zullen tot conclusies leiden op het moment dat deze kabinetsperiode al weer zijn einde nadert. Dat kan er toch niet toe leiden dat er intussen niets gebeurt? Iedereen weet dat er slijtplekken ontstaan in onze defensieorganisatie, enerzijds door intensief gebruik en anderzijds door aanhoudende druk op de begrotingsmiddelen. Zijn de verkenningen van de minister voldoende om politiek Den Haag te motiveren tot een substantiële stap voorwaarts?

De fractie van het CDA plaatst de Nederlandse militaire ambitie nauwkeurig in het perspectief van onze internationale positie. Natuurlijk, alles is subjectief, zeker als het gaat om het eigenbelang, maar wij proberen zo veel mogelijk te objectiveren, namelijk door recht te doen aan onze relatieve verantwoordelijkheid in en ten opzichte van onze internationale omgeving. Optimale impact is een volgend criterium. Militair optreden moet niet half gebeuren of met een gemengde agenda. Militair ingrijpen is een kaart die zonder meer winnend moet zijn, dat wil zeggen: de vrede winnend. Dit stelt eisen aan de middelen en aan de professionaliteit. Langs deze lijnen redenerend, constateer ik dat de beweegruimte van Nederland uiteindelijk helemaal niet zo groot is. Boven de lijn betekent een te grote broek, beneden de lijn opportunistisch plichtsverzuim.

De CDA-fractie herkent zich in de huidige officiële ambitie van Nederland. Wij moeten die waarmaken in een steeds onrustiger wereld, waar nationalisme, fanatisme, milieu, water, grondstoffen, criminaliteit en economie het evenwicht zelfs plotseling drastisch kunnen verstoren. Dit zijn omstandigheden waar zelden een goede regie op is te voeren. Daarom is intensieve samenwerking tussen de VS, de Europese Unie en de NAVO, gericht op het doeltreffend beheersen van plotselinge crises, noodzakelijk. Er is onlangs een belangwekkend advies daarover verschenen van vijf voormalige chefs defensiestaven van de VS, Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en, jawel, van Nederland. Überhaupt het feit dat daar een Nederlander bij zit, wil zeggen dat Nederland bij dit onderwerp door de andere betrokken landen buitengewoon serieus wordt genomen. Het is daarom alleen maar toe te juichen dat er een Nederlandse invloed in dit soort belangwekkende adviezen zit. Laten wij proberen om op dat niveau te kunnen blijven spelen. Het boek heet "Towards a Grand Strategy for an Uncertain World".

Ook Clingendael publiceerde een advies met ongeveer dezelfde ingrediënten. Nu wij het toch over adviezen en studies hebben, het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA heeft afgelopen jaar een rapport gepubliceerd, getiteld "Zo ver de wereld strekt", waarvan de inhoud vandaag letter voor letter zou kunnen dienen als mijn inbreng. Helaas heb ik niet zo veel spreektijd om het in zijn geheel voor te lezen, maar ik hecht het virtueel aan de Handelingen. Ik zou de bewindspersonen willen uitnodigen daaruit elke avond voor het slapen gaan enkele verzen te reciteren.

Hoe kijkt de regering aan tegen de internationale veiligheidssituatie? Hoe moet de toekomst zijn van de NAVO? De net afgesloten NAVO-top heeft nog lang geen imponerend beeld gegeven van gemeenschappelijke ambitie en inzet. Hebben wij werkelijk een dodelijke vijand nodig, zoals in de tijd van de Koude Oorlog, om gemeenschappelijk beleid en elan te kunnen tonen? Hebben juist de kleinere landen niet een taak om het idealisme van internationale vrede en rechtsstatelijkheid een prominente positie te geven, naast alle machtspolitieke afwegingen?

Onder Poetin heeft Rusland veel stabiliteit hervonden en het land begint zijn belangrijke rol in de internationale politiek te hernemen. Het is in het belang van niemand dat er opnieuw wedijver of wapenwedijver zou ontstaan tussen het Oosten en het Westen. Op wat voor manier kan volgens het kabinet, met name minister Verhagen, Rusland betrokken worden bij ons mondiale en regionale veiligheidsbeleid? Welke verantwoordelijkheid willen de NAVO, Europa en de VS met de Russen delen? Hebben Europa en Nederland in het bijzonder hierbij nog een specifieke taak?

Wat in alle studies die ik zojuist noemde pregnant aan de orde komt is het vraagstuk van de "sustainability", het voortzettingsvermogen van een eenmaal begonnen interventie. Deze hangt af van voldoende parate reserves, zowel in menskracht als in middelen. Deze moeten voldoende geoefend zijn

en beschikbaar zijn. Dit vraagstuk is misschien niet echt nieuw, maar het is in de eigentijdse militaire geschiedenis steeds relevanter geworden. Plotselinge crises appelleren gemakkelijk aan de bereidheid tot onmiddellijke militaire assistentie, maar het voortzettingsvermogen is even relevant voor de potentie van werkelijk succes van een militaire interventie. Daarom is een langetermijnplanning ongelooflijk wezenlijk. Ik hoor graag van het kabinet dat het deze observatie geheel deelt.

Onder druk van de onrustige hartslag van onze tijd verandert het politieke beeld soms per dag. Betrouwbare militaire slagkracht vraagt echter om grotere duurzaamheid. Daarom zou Defensie buiten de haken moeten komen van de dagelijkse politieke wisselvalligheid. Is dat ook de overtuiging van het kabinet?

Naar de opvattingen van mijn fractie past de actuele Nederlandse ambitie dus bij onze plaats en ons gewicht in de wereld. Dit geldt overigens ook voor onze internationale hulpambitie, zoals onze internationaal gezien aanzienlijke bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking. De CDA-fractie zou graag zien dat er evenwicht is tussen de elementen economische hulp en militaire bescherming. Feitelijk kan het ene element niet zonder het andere.

Al tientallen jaren is de begroting van Ontwikkelingssamenwerking gekoppeld aan de groei van het nationale inkomen. Defensie daarentegen moet van jaar tot jaar haar budget verdedigen tegen andere prioriteiten en ziet al jaren haar aandeel als percentage van het nationale inkomen dalen, soms zelfs in reële cijfers. Wij maken ons daar grote zorgen over. Met wat noodverbanden wordt in deze kabinetsperiode de ergste achteruitgang gestopt. Dit zijn echter noodverbanden, geen structurele oplossingen. Bovendien haalt de minister van Financiën met de ene hand wat hij met de andere geeft. Defensie moet namelijk meebetalen aan een reeks van algemene budgettaire kortingen. Ik begrijp heel wel dat de bewindspersonen van Defensie tevredenheid moeten uitstralen bij de lengte van de polsstok. Als de bewindspersonen die polsstok nu eens zelf hadden mogen maken, hoe zou deze er dan hebben uitgezien? Uiteraard mogen de bewindspersonen het bestaande verdedigen, maar wat zou hun wenselijkste zijn, als zij het voor het zeggen hadden, ook financieel?

Voor de noodverbanden was alle aanleiding. De nood was wel erg hoog. Ik vraag mij af hoe de begroting van Defensie er had voorgestaan als wij toevallig niet in Uruzgan hadden gezeten. Die gedachte stemt niet alleen somber, maar stelt tevens een belangrijk punt aan de orde, namelijk welke politieke prikkeling er nodig is voor voldoende budget. Militair ingrijpen is een ernstige zaak en meestal een laatste redmiddel. Het moet met de grootste zorgvuldigheid gebeuren. Welnu, bij het adviseren omtrent een mogelijke bijdrage van Nederland aan internationale veiligheidsacties mag dus nooit de overweging zijn dat dit een uitgelezen budgettaire kans is, of, omgekeerd, dat afzijdigheid onoverkomelijk gaat leiden tot

ombuigingsaanslagen op de Defensiebegroting. Ook al daarom is het de moeite waard afspraken voor langere termijn te maken over de omvang van de Defensiebegroting, verder gevrijwaard tegen het jaarlijkse loven en bieden, en zo veel als mogelijk tegen nieuwe regeerakkoorden. Het CDA-rapport "Zo ver de wereld strekt" pleit voor een vast percentage van 2% van het bbp, zoals ook de NAVO zou willen. Wij begrijpen ook wel dat dit in deze kabinetsperiode nog niet haalbaar zal zijn, maar wij nodigen de minister van Defensie dringend uit nu al een zichtbaar fundament te leggen voor zo'n aanpak.

Intussen zou ook gekeken kunnen worden of er meer elementen van militaire hulp zijn die feitelijk passen binnen de ODA-definities, zodat Ontwikkelingssamenwerking hiervoor een ruimere bijdrage kan leveren. De lasten van internationale operaties moeten natuurlijk ook internationaal eerlijker worden verdeeld. Is er trouwens nog iets nieuws te melden over de verdeling? Uiteindelijk gaat het echter om de vraag wat Nederland bewust wenst neer te leggen voor zijn defensieapparaat. Wij vinden die uitkomst nu onvoldoende. Wij hebben alle waardering voor de inspanningen van minister Van Middelkoop om nog wat extra geld op te halen, maar structureel gaat dit om klein bier en een sigaartje, voornamelijk uit eigen doos.

De wijzer van het aandeel van het bbp voor defensie wijst al enige tijd naar beneden en het einde is niet in zicht. Het vredesdividend is allang opgebruikt, maar de Nederlandse minister van Financiën, niet alleen de huidige, blijft bonussen ophalen en opties verzilveren. Over een paar jaar zijn onze ambities Haagse bluf geworden, want dan bevinden wij ons met onze defensie-uitgaven in de onderste regionen van de NAVO. Daar komt bij dat heel veel militaire middelen geen artikelen zijn die je zo maar even van de plank koopt. Het gaat meestal om wapensystemen met allerlei logistieke en personele consequenties, die pas hun waarde en slagkracht krijgen bij perfecte beheersing, na grondige oefening. Voorts zijn de meeste systemen compatibel in bondgenootschappelijk verband, of behoren dit te zijn. Defensie is geen automaat in een snackbar, waar je een euro ingooit en je bestelling uit haalt. Budgetteren, plannen, ontwikkelen en oefenen zijn de wachtwoorden en dan is een langere termijn dan één kabinetsperiode, laat staan een begrotingsjaar, een vereiste. Toen wij net nieuwe Apaches hadden gekocht, gingen de eerste al weer in de ramsj, omdat er weer eens moest worden bezuinigd. Wij hadden voortreffelijke Orions, van grote waarde voor de luchtverkenning, en wij deden ze van de hand, gewoon uit geldnood, terwijl ons land steeds rijker werd en terwijl er echt veel werk voor ze was. Duitsland kocht ze, en Portugal, en Duitsland koopt normaal gesproken geen rommel. Met de Orions gingen niet gewoon dertien vliegtuigen weg, maar ook een uitstekend en modern intelligencesysteem, veel breder inzetbaar, bijvoorbeeld ook voor milieucontrole op de Noordzee. Ook jarenlang opgebouwde expertise is nu verdampt. Die komt niet meer terug en dat is kostbaarder dan de handvol miljoenen die het afstoten oplevert.

Al met al kunnen mijn conclusies dus niet erg optimistisch zijn. Het Nederlandse defensiebudget is niet voldoende omdat onze huidige inspanningen er al amper uit te financieren zijn. Het is niet voldoende omdat een aantal noodzakelijke wensen nu niet kan worden ingewilligd, zoals substantieel meer luchttransport. Gaan wij trouwens nog meedoen aan het C-17-project? Het is niet voldoende omdat er onvoldoende rekening kan worden gehouden met operationele verliezen. Vanaf volgend jaar wordt daarvoor 25 mln. extra beschikbaar gesteld; één Chinook kost al het dubbele. Het is niet voldoende omdat vredesverliezen niet meer kunnen worden opgevangen. Het is niet voldoende omdat het investeringsniveau steeds verder daalt. Het is niet voldoende omdat ook het personeel aan zijn trekken moet komen. Dat het moeilijk gaat met het werven is een indicatie voor de tanende aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever. Complimenten natuurlijk dat de bewindslieden het nodige voor het personeel hebben willen doen, maar wij horen toch nog steeds te veel verhalen van improvisatie om bij alle mannen en vrouwen voortdurend hun PSU op orde te hebben. Binnen de begroting onderuitputting van materieel en/of personeel gebruiken om gaten te dichten is best, maar structureel is dat geen positie. Waar geld voor nodig is, moet geld voor begroot zijn en voor beschikbaar zijn. De CDA-fractie steunt haar collega's in de Tweede Kamer bij het voorstel een deel van de onderuitputting personeel nu aan te wenden voor het op slagkracht brengen van de vijf reserve-Apaches, die anders gekannibaliseerd dreigen te worden. Maar nog liever zien wij geen improvisaties en noodverbanden. Optimale toerusting, ondersteuning en geoefendheid is misschien wel de meest wezenlijke arbeidsvoorwaarde van de militair.

Kortom, de Defensiebegroting spoort in deze jaren weg van onze internationale verplichtingen en belangen. Dat is niet in het belang van Nederland en ook niet van hen die wij waar dan ook op de wereld willen beschermen. Het is ook niet in het belang van de militair die cynisch wordt en gedemotiveerd raakt omdat de politiek de mond vol heeft van ambitie, maar budgettair het omgekeerde laat zien, namelijk telkens verplicht tot nieuwe ombuigingen, reorganisaties en versoberingen.

Mevrouw de voorzitter. Ik sluit af. De regering kan op de CDA-fractie rekenen om uit te komen bij de kwantitatieve, de euro's, en vervolgens dus ook de kwalitatieve eisen die onze internationale verantwoordelijkheid en onze belangen van ons vragen. Wij verwachten dat de regering samen met het CDA vooraan loopt op deze weg. Niet aarzelend, omkijkend of iedereen nog wel meedoet, of zoekend naar meer zekerheid, maar vastberaden en leiding gevend. Als de regering aanvalt, zullen wij volgen.

De **voorzitter**: Mijnheer Hillen. Ik wil ook u graag van harte feliciteren met uw maidenspeech over een thematiek waarmee u wellicht niet primair

geassocieerd wordt. Mensen die u echter beter kennen of uw publieke optreden al langer volgen, weten dat u niet alleen uitgesproken opvattingen hebt, maar ook een brede kennis en interesse: variërend van kerkvaders als Augustinus tot het belang van vrijheid van communicatie voor de goede werking van de democratie tot de ontwikkelingen in de West, waarmee u heden ten dage als lid van de raad van advies van het Eilandsbestuur Bonaire van doen heeft. Het was dan ook niet zo verrassend dat u in mei vorig jaar in het Financieele Dagblad over uw mogelijke portefeuilles als Eerste Kamerlid zei: "Ik kijk wel wat er vrijvalt; het liefst ben ik een vliegende keep."

U studeerde sociologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht nadat u een jaar op de School voor Journalistiek had gezeten in diezelfde stad. Hoewel u die school verliet, ging u wel de journalistiek in. U begon in 1969 uw journalistieke carrière bij Studio Sport, waarna u redacteur buitenland bij het NOS Journaal werd. In die periode was u overigens tevens leraar maatschappijleer aan Het Nieuwe Lyceum in Hilversum. In 1977 werd u politiek verslaggever van het NOS Journaal, maar na zes jaar maakte u de overstap naar "de andere kant" van dat vak; u werd namelijk directeur van de centrale directie voorlichting van het ministerie van Financiën. Bij de Kamerverkiezingen in 1990 werd u voor het CDA lid van de Tweede Kamer.

Ook tijdens deze periode, van maar liefst twaalf jaar, in die Kamer stond u bij menigeen op het netvlies als strateeg en als uitlokker van het debat. Soms provocerend, maar altijd met analyses of beschouwingen -- dat bleek ook nu weer -- die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten en met een scherpe pen. Terug in uw oude vak als journalist schreef u columns voor het opinieweekblad Elsevier en van 2003 tot medio vorig jaar was u voorzitter van het College voor Zorgverzekeringen.

In 2006 liet u bij de aankondiging van uw afscheid van dat college weten "een beetje" terug te willen in de politiek. U doelde daarmee op het lidmaatschap van deze Kamer, dat zich niet afspeelt -- ik citeer u -- "in de hitte van de ijdelheid". U benadrukte dat u deze Kamer als een kwaliteitskamer beschouwt en u gaf aan dat u scherp gaat controleren op de wetgevingskwaliteit. Wij willen u graag aan die ambitie houden.

U vervult in het publieke debat geregeld verschillende rollen. Getuige uw artikel in het Financieele Dagblad van begin april jongstleden manifesteert zich de ene keer de journalist in u, dan weer de socioloog en dan weer de politiek commentator of de politicus. Het kenmerkt uw veelzijdigheid, deskundigheid en betrokkenheid. Wij zullen ongetwijfeld nog veel van u horen. Ik wens u heel veel succes bij uw werkzaamheden in dit huis.

Ik schors de vergadering wederom om de collegae de gelegenheid te geven, u te feliciteren.
**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ik voer ook het woord namens de fractie van de PvdD. Graag feliciteer ik ook vanaf deze plaats de woordvoerders van de fracties van het CDA en de VVD met hun maidenspeech.

U zei het al, voorzitter: wij verwelkomen vandaag ook het eerste optreden van de staatssecretaris van Defensie in deze Kamer. Zijn reputatie is hem vooruitgesnel. Hij staat bij mijn fractie bekend als een begenadigd communicator, die zelfs verkiezingsnederlagen als overwinningen kan verkopen. Want laten wij eerlijk zijn: de uitslag van 2006 was toch gewoon een bescheiden nederlaag. De SP-fractie hoopt dat de staatssecretaris deze bekwaamheid niet hoeft in te zetten op het gebied van defensie, waarover zo dadelijk meer. Ik hoop daarentegen veel meer dat hij de populariteit die hij bij zijn medewerkers binnen het CDA genoot, waarvan het shirt met de simpele tekst "Jack, what else?" getuigt, aan het einde van zijn bewindsperiode ook voor de mannen en vrouwen van Defensie geldt. Ik wens hem daarbij alle succes toe.

Mevrouw de voorzitter. Tijdens de laatste algemene beschouwingen in deze Kamer heeft mijn fractie gevraagd waarin Balkenende IV nu verschilt van de vorige kabinetten-Balkenende. Tijdens de financiële beschouwingen heeft mijn collega Reuten dezelfde vraag als uitgangspunt genomen en omwille van de consistentie en het politieke belang van deze vraag wil ik dit vandaag ook doen. In hoeverre verschilt de visie van de ChristenUnionist Van Middelkoop van die van zijn liberale voorganger Kamp? Ik wil deze vraag expliciet niet alleen in financiële termen opwerpen; veel belangrijker vindt mijn fractie de beleidsvisie die achter de cijfertjes schuil gaat. Ik hoop dat de minister dit met ons eens is. Hier heb ik overigens alle vertrouwen in, omdat de minister bij tal van gelegenheden duidelijk heeft gemaakt dat de visie voorop dient te staan. De visie bepaalt hoe het geld wordt verdeeld; op dit punt is mijn fractie het met hem eens.

Het vorige kabinet legde de lat op het gebied van defensie hoog, volgens velen te hoog. Balkenende II wilde een krijgsmacht die ook in het zwaarderegeweldsspectrum mee kan doen. Daartoe zouden onder meer kruisraketten aangeschaft dienen te worden. Hoe kijkt het huidige kabinet tegen deze doelstellingen aan? Wil het nog steeds meedoen in het zwaarderegeweldsspectrum? Het concrete voornemen om kruisraketten aan te schaffen, de materiële vertaling van deze ambitie, is gesneuveld, voor zover ik heb kunnen vaststellen. Is dit het gevolg van een veranderende visie? Overigens was de keuze om te investeren in kruisraketten niet zonder verdere gevolgen voor Defensie. Kind van de rekening was daarbij de gewone soldaat, althans als wij Wim van den Burg, voorzitter van de Algemene Federatie van Militair Personeel, mogen geloven. Hij stelde in mei 2006 in *Spanning*, het maandblad van het wetenschappelijk bureau van mijn partij, onder meer: "Toch hebben de bezuinigingen van de afgelopen jaren in

combinatie met de uitzendingen de druk op militairen verhoogd. Daar waar defensie wel het geld heeft om kruisraketten aan te schaffen en probleemloos miljoenen uittrekt om de missie naar Uruzgan extra te beveiligen, staan het sociale beleidskader en de arbeidsvoorwaarden onder druk. In de opleiding worden vakken over moraal en ethiek steeds verder naar de marges verdrongen. Ook de omgangsregels komen onder druk te staan, terwijl deze juist zo belangrijk zijn." Herkent de staatssecretaris zich in dit beeld? Onderschrijft hij het idee dat ethiek een prominentere plaats in de opleiding zou moeten innemen, zoals Van den Burg suggereerde. Hij staat daar overigens niet alleen in; Désirée Verweij, hoogleraar aan de Nederlandse Defensie Academie in Breda, pleitte ook al hiervoor.

Een tweede punt waarop ik de minister wil vragen te reflecteren, betreft de inhuur van private dienstverleners als het gaat om het assisteren van Nederlandse militairen die overzees in actie zijn. De huidige minister heeft hier als senator nog Kamervragen over gesteld. Mijn fractie is het zeer met de minister eens wanneer hij stelt "capitalism in uniform is a very risky combination". Sterker nog, mijn fractie denkt dat een dergelijk kapitalisme in uniform een volstrekt ongewenste combinatie is. Nog meer dan op andere beleidsterreinen is defensie een beleidsterrein waar privatisering en marktwerking buiten de deur gehouden moeten worden. Als wij de leerstellingen van de kapitalistische economie volgen dat niet alleen vraag aanbod schept, maar ook omgekeerd, dan is de opkomst van private dienstverleners bij het voeren van een oorlog een volstrekt ongewenste weg, die letterlijk over lijken gaat.

In dit licht deelt mijn fractie de zorgen die in het rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) "De inhuur van private militaire bedrijven: een kwestie van verantwoordelijkheid" naar voren komen. De AIV stelt dat een "diepgaand en breed politiek debat" over de wenselijkheid van private inhuur in operatiegebieden gewenst is. Deelt de regering deze opvatting? Wordt deze kwestie bekeken door de commissie-Zalm, die moet onderzoeken wat de verhouding is tussen het ambitieniveau van de Nederlandse krijgsmacht en de inrichting ervan?

Daarnaast viel het mijn fractie op dat er in het rapport geen compleet overzicht gegeven kon worden van alle activiteiten waarbij private ondernemingen zijn betrokken. Komt dit doordat er op het ministerie geen compleet overzicht hiervan is of wil het ministerie dit overzicht niet geven? Of heeft de AIV in dezen zijn werk gewoon niet goed gedaan? De AIV roept de Nederlandse regering in ieder geval op om het overzicht dat hij gemaakt heeft, aan te vullen. Mijn fractie ondersteunt deze oproep, zeker als het gaat om de inhuur van private diensten waarbij "het gebruik van geweld niet uitgesloten is". Is de regering van plan om aan deze oproep gevolg te geven?

In dit licht vindt mijn fractie de eerste reactie van het ministerie op het rapport ietwat opmerkelijk. Het rapport werd eenzijdig genoemd en te zeer gericht op de Amerikaanse praktijk. Mijn fractie vraagt zich af in hoeverre dit te maken heeft

met een gebrek aan Nederlandse data; is het niet daaraan te wijten dat de Nederlandse situatie niet dieper geanalyseerd kon worden?

Niet alleen met betrekking tot de inhuur van private ondernemingen is een diepgaand en breed politiek debat wenselijk, een dergelijk debat is ook uiterst noodzakelijk als het gaat om de toekomst van de belangrijkste alliantie waarvan ons land lid is: de NAVO. De ontwikkelingen in de afgelopen maanden hebben laten zien dat het trans-Atlantische bondgenootschap voor fundamentele keuzes staat: de uitbreidingsproblematiek, de oorlog in Afghanistan, waar de toekomst van het bondgenootschap naar eigen zeggen op het spel staat, en de relatie met Rusland zijn thema's die ingebed moeten worden in een proces van snelle mondialisering, in een wereld die na de aanslagen van 11 september met nieuwe dreigingen te maken heeft gekregen; de heer Van Kappen refereerde hier ook al aan. Deze veranderende wereld vraagt om een veranderde veiligheidsarchitectuur waarin meer landen vrijwillig vorm kunnen geven aan hun wens om met internationale samenwerking vrede en veiligheid te waarborgen.

In dit kader is een gedeelde en heldere politieke visie op de grootste dreigingen van deze tijd van groot belang. Mijn collega's Van Kappen en Hillen citeerden al het beleidsadvies "Towards a Grand Strategy for an Uncertain World", waarin een aantal gerenommeerde militairen de verschillen tussen de lidstaten uiteindelijk terugvoeren op verschillende politieke visies op hoe vrede en veiligheid gewaarborgd dienen te worden: "If there are occasions on which allies disagree, the reasons for disagreement will, in the end, always be political in nature." Deelt de minister deze inschatting? Is hij het ermee eens dat ook de huidige tegenstellingen rond thema's als Uruzgan uiteindelijk te herleiden zijn tot fundamentele verschillen in politiek inzicht in het reilen en zeilen van het trans-Atlantische bondgenootschap en de toekomst ervan?

In het licht van een veranderende wereld is het niet zo vreemd dat er binnen de NAVO stemmen opgaan om een nieuw strategisch concept te ontwikkelen dat op deze uitdagingen een antwoord moet geven. Sterker nog, secretaris-generaal De Hoop Scheffer liet onlangs nog in Brussel weten dat er wat hem betreft een nieuw handvest komt waarin volgend jaar, als de NAVO 60 jaar bestaat, de uitgangspunten opnieuw geformuleerd zouden moeten worden. Dit handvest zou dan de basis moeten bieden voor verdere discussies over een strategisch concept dat in 2010 het licht zou moeten zien. Balkenende II zag weinig heil in een dergelijk nieuw strategisch concept. Volgens de vorige minister van Buitenlandse Zaken Bot kon het bondgenootschap voorlopig nog wel vooruit met het concept uit 1999; de minister van Defensie zal zich dit debat waarschijnlijk nog wel herinneren, hij was immers toen lid van deze Kamer. Wat vindt de huidige minister van Buitenlandse Zaken van zo'n nieuw strategisch concept? Is hij er wel van overtuigd dat de wereld na de aanslagen op 11 september dusdanig is veranderd dat dit concept aan herziening toe is? En hoe is hij van plan zich in dit debat te mengen,

welke uitgangspunten hanteert de Nederlandse regering daarin en hoe komen wij daadwerkelijk tot de brede publieke en parlementaire discussie die de secretaris-generaal van de NAVO bij herhaling voorstelde aan de parlementaire assemblee van de alliantie, een assemblee waartoe ik sedert enige tijd ook de eer heb te behoren, namens mijn fractie en deze Kamer? Willen wij dit debat in 2009 kunnen afronden, dan moeten wij nu wel snel beginnen. Deelt de regering deze opvatting?

Mijn partij wil graag meedoen aan een dergelijk debat. Enkele jaren terug stelden wij ons standpunt ten aanzien van de oude alliantie "Nederland uit de NAVO" bij en kozen voor een nieuwe visie: de nieuwe NAVO, ingebed in een nieuwe mondiale veiligheidsarchitectuur en daardoor niet langer gedomineerd door de Verenigde Staten, maar meer gelieerd aan de Verenigde Naties. In een breed publiek en politiek debat over de toekomst van het bondgenootschap willen wij onze visie graag toetsen aan andere opties. Wij denken dat zo'n debat heilzaam kan zijn. Nu weet ik uit de politicologische literatuur dat buitenlands beleid en defensiebeleid vaak geen onderwerpen zijn waarbij politici erg happig zijn op brede maatschappelijke discussies. Veel liever neemt men zijn toevlucht tot wat de politicoloog Putnam een two-level game noemt. Daarbij wordt de nationale beleidsarena gescheiden van de internationale beleidsarena, waardoor politici en regeringen de ruimte hebben om los van hun nationale achterban een standpunt te ontwikkelen.

Toch is een dergelijke strategie in een proces van mondialisering niet langer toepasbaar. De NAVO is overigens zelf ook druk bezig met haar beleid voor communicatie met de burger, bevreesd als zij is om niet alleen de echte oorlog, maar ook de mediaoorlog tegen de taliban te verliezen. Tijdens het commissoriale overleg in de NAVO-assemblee in februari in Brussel leek deze aandacht met name gericht op communicatie van de NAVO met de burger, terwijl er van luisteren naar de burger nog niet erg veel terecht was gekomen. Van echte communicatie is dan ook geen sprake, omdat er dan ook en misschien wel vooral geluisterd wordt.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): De heer Vliegthart heeft zo-even gezegd dat de SP een NAVO voorstaat, niet gedomineerd door de Verenigde Staten. Over zo'n NAVO zouden wij moeten gaan nadenken. Hoe stelt hij zich de militaire capaciteit van zo'n nieuwe NAVO voor, omdat die nu natuurlijk sterk steunt op het Amerikaanse militaire potentieel. Ik zou graag een realistische visie hebben op die NAVO, niet gedomineerd door de Verenigde Staten.

De heer **Vliegthart** (SP): De heer Kuiper stelt een belangrijke en relevante vraag. Laat ik ook het eerlijke antwoord geven: met het antwoord op die vraag zijn wij binnen onze partij nog bezig. Ik denk dat niemand het hele antwoord over een nieuwe NAVO in een veranderende wereld nu al paraat heeft. Daarom denk ik dat het zo ongelooflijk belangrijk is dat wij deze discussie voeren. Ik leg

hier enkele uitgangspunten neer en in die discussie zullen wij onze mening inbrengen. Die zullen wij dan ook onderbouwen en die zullen wij, zoals ik heb gezegd, ook toetsen aan andere opties en wij geven onze mening graag voor een betere.

Hoe kijkt de regering aan tegen de communicatie van de NAVO en hoe denkt zijzelf de communicatie met de bevolking over de toekomst van de NAVO vorm te geven? Want laten wij wel wezen: het is een feit dat de NAVO-missie in Afghanistan niet op steun van een meerderheid van de Nederlandse bevolking kan rekenen. Dat zegt toch iets. Nederland is in oorlog en het volk is er in meerderheid op tegen. Echte communicatie zou in dit geval wel eens kunnen betekenen dat deze mislukte missie wordt afgeblazen en omgeruild voor een civiele opbouwmissie, waar de bevolking van Afghanistan meer aan heeft dan aan een voortzetting van een niet te winnen oorlog. Kan de minister enig begrip voor deze visie opbrengen?

Voor een goed besluitvormingsproces is ook noodzakelijk dat er een politiek debat wordt gevoerd over het nut en de noodzaak van het nieuwe handvest en het nieuwe strategische concept. In dat kader vraag ik de minister of de suggestie van Jamie Shea om secretaris-generaal De Hoop Scheffer naar Nederland uit te nodigen voor een publieke hoorzitting een goed advies is. Zou zo'n hoorzitting niet een erg goede opmaat kunnen zijn voor het broodnodige NAVO-debat in Nederland? En zou het ook niet een zaak van politiek fatsoen zijn om de uitgestoken hand van de secretaris-generaal aan te nemen, zeker nu hij aan zijn laatste jaar als NAVO-topman bezig is?

Ik kom tot een afronding. Zoals ik heb aangegeven, staat de NAVO voor tal van belangrijke keuzen. Een van de meest omstreden daarvan is zonder enige twijfel het besluit om onder Amerikaanse supervisie een rakettschild in Polen en Tsjechië te plaatsen. De bevolking van beide landen is tegen. De sociaaldemocratische partijen in de regio zijn tegen. Nogal wat NAVO-lidstaten zijn eigenlijk tegen, maar voelen zich door president Bush onder druk gezet. De Russische regering is tegen. Oud-dissident en Nobelprijswinnaar Solsjenitzin is tegen. En oud-minister Ben Bot is tegen. Hij zei er in zijn roemruchte interview in het NRC Handelsblad van 8 december 2007 behartigenswaardige zaken over. Die zijn wellicht ten onder gegaan in het tumult van zijn uitspraken rond Irak, die evenzeer behartigenswaardig waren. Vandaar dat ik ze vandaag nog een keer naar voren wil halen. De heer Bot vond het idee dat het rakettschild tegen Iran gericht zou zijn "een ongeloofwaardig verhaal". Kan de minister van Buitenlandse Zaken mij uitleggen of de huidige regering ook tegen is en zo nee, op grond waarvan de regering tot haar andere standpunt is gekomen? Deelt de regering de vrees van mijn fractie en die van de verschillende vredesorganisaties, dat het ruimteschildplan tot een nieuwe wapenwedloop kan leiden? En hoe denkt de minister, die onlangs aangaf werk te willen maken van nucleaire ontwapening -- een prijzenswaardig initiatief -- deze ontwapening vorm te gaan geven als het Amerikaanse ruimteschild de spanningen tussen de

kernmachten juist zal opvoeren? Hoe verhouden zijn plannen tot nucleaire ontwapening zich tot de nucleaire doctrine van de NAVO, waarin Nederland met andere lidstaten een kernwapentaak heeft?

Zoals ik heb aangegeven, wil mijn fractie graag weten of er ten aanzien van vrede en veiligheid wel of geen licht zit tussen de vroegere en huidige kabinetten-Balkenende. Maken ChristenUnie en de PvdA, als vervangers van VVD en D66, wel of geen verschil als het om dit vitale beleidsterrein gaat? Daarom wacht mijn fractie met bijzondere belangstelling op de antwoorden van de regering.

*N

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Met grote waardering neemt mijn fractie waar hoe onze krijgsmacht in moeilijke omstandigheden adequaat zijn taak vervult. De inzet van onze mannen en vrouwen voor vrede en veiligheid verdient ons aller lof. Laat ik dat voorop stellen alvorens op een aantal beleidsaspecten in te gaan. Immers, beleid moet worden gemaakt, nota's moeten worden geschreven, maar het echte werk, dat waar het om gaat, vindt plaats in het veld onder vaak gevaarlijke omstandigheden. Wij hebben het laatste decennium onze krijgsmacht professioneel en onder vaak gevaarlijke omstandigheden zien optreden op diverse continenten. Dat dwingt veel respect af.

Onze visie op de ontwikkeling van onze krijgsmacht kan niet los worden gezien van onze visie op de ontwikkeling van de NAVO en wel om een drietal redenen. De eerste reden is dat een aparte krijgsmacht van ons land nauwelijks een vuist kan maken. Financieel zijn wij niet in staat om ons blijvend een kwalitatief goede aparte krijgsmacht te permitteren. De tweede reden is dat wij zo zijn ingebed in de NAVO-structuur dat een aparte krijgsmacht een eigen richting zou geven of richtingloos zou zijn, wat wij niet willen. Dat hangt samen met de derde reden: ambities die mijn fractie heeft met betrekking tot de taken van de krijgsmacht in internationaal verband, kunnen alleen samen met andere landen worden waargemaakt. Dat laat overigens onverlet dat onze krijgsmacht zo vorm moet hebben dat afzonderlijke eenheden wel zelfstandig moeten kunnen functioneren, ingebed in de NAVO-structuur. Daarover zal vrijwel iedereen het eens zijn.

De vraag is echter wat dat voor onze krijgsmacht betekent en dat is niet zo helder. Al die partijen waarvoor dat wel helder is, die wel weten hoeveel vliegtuigen er nodig zijn en van welk type, wat voor materieel precies voor de landmacht nodig is en hoeveel van elk of waarmee de marine moet worden uitgerust, gaan of minder uit van inbedding of weten nu al hoe de NAVO zich zal ontwikkelen en hoe wij daaraan het best kunnen bijdragen.

Hoe de NAVO zich zal ontwikkelen, dat weet mijn fractie niet. Het probleem is dat de NAVO zeer sterk aan een strategische heroriëntatie toe is. Over die heroriëntatie zouden wij graag eerst willen discussiëren en daarbij ook een aantal opvattingen van de ministers vernemen. Kunnen de ministers in de opvattingen die zij hopelijk zullen neerleggen,

verdergaan vanaf het punt waar de brief Wereldwijd Dienstbaar ophoudt? Men kan het bijna geen brief noemen, maar een stuk van veertig pagina's, waarin een aantal opvattingen is neergelegd. Ik zou graag willen dat wij daarop niet terugkomen, maar dat de ministers van daaruit verder gaan.

Om te beginnen: zijn de ministers het eens met de opvatting dat de NAVO aan een strategische heroriëntatie toe is en welke lijnen zien zij dan naar de toekomst lopen? Enkele vragen kunnen hen misschien helpen bij de behandeling van deze kwestie. De meeste politieke partijen zullen het erover eens zijn dat de tijd dat krijgsmachten slechts dienden om hun eigen grenzen te bewaken voorbij is. Het wordt -- ik zou bijna zeggen wéér, teruggaande naar onze eigen zeventiende- en achttiende-eeuwse geschiedenis -- steeds belangrijker om handelsroutes en aanvoerroutes van olie, gas en kolen veilig te stellen. De krijgsmacht moet ook helpen vrede en veiligheid buiten onze landsgrenzen te bevorderen. We komen of zitten al in het stadium van een expeditionaire krijgsmacht. Dat leidt wel tot de vraag: tot waar gaan wij met en bij de NAVO? Dat bedoel ik ook letterlijk. Gaan wij letterlijk wereldwijd in NAVO-verband? Moet ik mij ook voorstellen dat de NAVO bijvoorbeeld in Korea taken vervult? Als dat antwoord positief is, hoe moet ik dat in verband zien met andere landen in die regio, met bondgenootschappen die vergelijkbaar zijn met de NAVO, bijvoorbeeld in Zuidoost-Azië? Zijn er, om de vraag nog eens anders te stellen, delen van de wereld waarin de NAVO niet moet willen zijn? Betekent die heroriëntatie ook niet iets voor de machtsdeling binnen de NAVO? Betekent dit niet dat de Verenigde Staten meer dan nu het geval is, de macht moeten delen met een aantal Europese landen of blijven zij de enige leider en is onze macht in dat kader bijna verwaarloosbaar, zoals nu het geval is, en leggen wij ons daarbij neer? Mijn fractie meent dat het wel van "au" zou gaan, maar het kan niet zo zijn dat van machtsdeling geen enkele sprake is. Moet het zelfbewustzijn van Nederland op dat punt niet wat toenemen? Voor mijn fractie is het helder: er is ruimte voor verbetering.

Wat is de betekenis van de NAVO in verhouding tot de EU en de VN? Nu doet de merkwaardige situatie zich voor dat de EU zich veel meer op veiligheidsgebied wil profileren of ontwikkelen en daarvoor als het ware een eigen apparaat ontwikkelt, los van de NAVO. Het is weliswaar een vredesapparaat, een opbouwapparaat, maar een apparaat dat complementair aan de NAVO zou kunnen zijn. Nu is van die complementariteit niet of nauwelijks sprake.

De verhouding tussen NAVO en EU lijkt nu zeer gespannen. Onze indruk is dat van informatiedeling nauwelijks sprake is. Het debat lijkt vooral te gaan over irritaties en over macht. Hoe zien de ministers dit? Welke ontwikkelingen zien zij op dit punt? Waarom zijn de EU en de NAVO niet in staat om deze patstelling te doorbreken? Zien de ministers -- ook hier kan zelfbewustzijn geen kwaad -- nog een rol voor

zichzelf weggelegd in dit verband, in Beneluxverband of samen met Duitsland of Engeland? Zou de EU niet vooral een rol moeten spelen bij kleinere missies met een veel lager risicoprofiel? Waarom wordt die op het eerste gezicht logische taakverdeling niet automatisch gevolgd? Wat is de verhouding tussen de NAVO en de VN, zeker nu de Verenigde Staten de VN al een aantal jaren nauwelijks serieus lijken te nemen?

Mijn fractie vindt het overigens een positief punt dat de VN en de EU begin deze maand in Boekarest bij de NAVO-top aanwezig waren. Of die eenmalige aanwezigheid in de praktijk tot andere verhoudingen lijkt, valt echter nog te bezien.

Hoe kijkt Nederland aan tegen de legitimiteit van optreden in en buiten de VN in het licht van die strategische heroriëntatie en dus van de toekomst? Voor ons staat voorop dat je legitimiteit verkrijgt via de Veiligheidsraad van de VN. Zonder legitimiteit is er nauwelijks ruimte voor acties.

Waarom is er relatief zo weinig verband tussen Ontwikkelingssamenwerking en defensie, tussen ontwikkeling en peace keeping? De krijgsmacht zal steeds meer gaan opereren in streken waar ontwikkeling en opbouw beide even belangrijk zijn als veiligheid. Hulporganisaties en militairen zullen verder moeten gaan samenwerken.

Willen wij in NAVO-verband echt verder komen, dan moet er sprake zijn van burden sharing. Nu is het zo dat wie gaat optreden in het buitenland, ook mag betalen. Dat is onzes inziens niet vol te houden. Waarom lukt die burden sharing niet? Wat is de toekomst van de NAVO als die burden sharing blijvend niet lukt? De toekomst van de NAVO wordt veel meer opgehangen aan de ontwikkelingen in Afghanistan dan aan de ontwikkeling van burden sharing. De vraag is of wij dan wel de juiste blik erop hebben.

De NAVO leidt het ontwikkelen van een defensie- en veiligheidsorganisatie. Wat betekent dit voor mens en materieel? Hoe ver moet de NAVO gaan als veiligheidsorganisatie? Is het oprichten van een raketscherm voldoende of moet de NAVO zich ook met cyber security gaan bemoeien?

In Boekarest is opnieuw aan de orde geweest dat allerlei staten die onder invloed van de Sovjet-Unie waren of tot het invloedgebied gerekend werden, lid willen worden van de NAVO. Dat leidt tot spanningen met het nieuwe Rusland. Mijn fractie is er gelukkig mee dat het kabinet op de lijn van terughoudendheid zit. Ons land dient niet voorop te lopen met het laten participeren van al die staten in NAVO-verband. De dialoog met Rusland is vooral voor Europa van eminent belang. Poetin en zijn opvolger bij de NAVO betrekken juichen wij toe. Toch wil mijn fractie iets meer weten dan alleen deze globale inzet. Welke visie hebben de ministers? Wat is de politieke agenda op het vlak van de ontwikkeling van de omvang van de NAVO vanuit Nederlands perspectief?

Hoe zal het draagvlak voor de heroriëntatie worden georganiseerd? Een eigen tv-kanaal, zoals nu is aangekondigd, lijkt ons niet voldoende. Dat is een middel, maar zegt niets over de inhoud. De NAVO wordt door de bevolking nog altijd gezien als

een instrument van de Koude Oorlog. De Koude Oorlog is echter afgelopen en nu ontbreekt een overtuigende heroriëntatie van de NAVO. Die heeft namelijk nog niet plaatsgevonden. De NAVO heeft geen strak geformuleerd doel, geen heldere boodschap. De vraag is hoe je dan de NAVO met alle kosten die zij meebrengt, kunt verkopen aan de burger? De vraag is ook of veiligheid voldoende is en of hulp en ontwikkeling niet minstens net zoveel aanspreken.

De heer **Vliegenthart** (SP): De heer Van Driel houdt een interessant betoog, dat ik onderschrijf, dat gediscussieerd moet worden over de toekomst van de NAVO. Hij was in februari met mij in Brussel bij de NAVO PA. Hij heeft ook het verhaal gehoord van Jamie Shea. Vindt hij het een goed voorstel om de secretaris-generaal naar Nederland uit te nodigen voor een publieke hoorzitting?

De heer **Van Driel** (PvdA): In ieder geval schuw ik op voorhand geen middel om die publieke discussie aan te zwengelen. Die heroriëntatie komt er. Als het ertoe bijdraagt, ben ik er niet op tegen. Ik weet niet waarom het speciaal de secretaris-generaal moet zijn. Het kan ook iemand anders uit NAVO-verband zijn, degene die een bijdrage aan het debat moet leveren. Daarover moet het gaan. Daarvoor moet je draagvlak onder de bevolking zoeken, gezien de wensen die er liggen.

De heer **Vliegenthart** (SP): Maar het debat moet er komen. Dat heb ik goed begrepen?

De heer **Van Driel** (PvdA): Wat ons betreft komt het debat er, maar onze inzet is ook helder. Wij willen in NAVO-verband blijven en wij hebben internationale ambities op het gebied van vrede, veiligheid en hulp op dat vlak. Daarover kan ook geen misverstand bestaan. Het is niet "u vraagt en wij draaien en wij hebben geen standpunt". Zo kan het niet zijn.

De heroriëntatie van de NAVO moet dus aan de orde komen. Mijn fractie vindt het ook verstandig dat parallel hieraan de heroriëntatie van de Nederlandse krijgsmacht, opnieuw, in gang wordt gezet. Dan is het logisch dat pas in 2011 of in 2012 wordt besloten of extra middelen nodig zijn en zo ja, waarvoor die besteed worden. Nu veel extra kosten maken zonder een goede strategische oriëntatie zou wel eens goed geld naar kwaad geld gooien kunnen zijn. Ik doel dan uiteraard niet op de vervanging van onder woestijnomstandigheden snel verouderend materiaal, want dat spreekt van zelf.

Bij die strategische heroriëntatie verbaast mijn fractie zich overigens wel over de werkwijze en samenstelling. Kan Defensie het niet meer alleen af? Kan het kabinet het niet meer alleen af? Een klankbordgroep onder leiding van een oud-minister van Financiën roept vragen op. Het is overigens een minister van Financiën uit een kabinet dat de krijgsmacht met 11.000 man heeft ingekrompen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Is het niet een beetje makkelijk om te zeggen dat de NAVO zich moet heroriënteren en dat wij zo'n bezinning nodig hebben en om tegelijkertijd te zeggen dat u er nu

geen middelen voor wilt fourneren. Er is wel een ontwikkeling, zoals wij zo-even hebben gehoord van een paar collega's, dat wij mogelijk door de ondergrens heen zakken? Is het dan niet een beetje gratis om te zeggen dat een herbezinning op de NAVO nodig is, maar dat wij nog wel even de hand op de knip houden? Zou die herbezinning niet erg worden gestimuleerd als Nederland en misschien ook andere Westerse landen zich steviger zouden inzetten, ook financieel, voor de NAVO?

De heer **Van Driel** (PvdA): Ik heb één uitzondering genoemd. Voor het materiaal dat slijt, moet je uiteraard een antwoord hebben. Bij mij thuis is het zo dat je eerst moet weten waar je het geld aan besteedt, voordat je het gaat uitgeven. Ik ken ook gezinnen waar het omgekeerde gebeurt, die het eerst uitgeven en daarna kijken waarvoor. Bij mij thuis werkt dat niet zo; zo ben ik ook opgegroeid. Ik kan u wel vertellen dat het bij ons thuis ook tamelijk goed werkt.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Wij willen wel dat een paar kinderen netjes gekleed en met goede spullen de deur uitgaan om de dingen te doen die moeten gebeuren in de wereld. U laat de Amerikanen netjes gekleed de wereld in trekken om de dingen te doen die moeten gebeuren. Wij zeggen dat wij ons nog eens moeten herbezinnen op het budget.

De heer **Van Driel** (PvdA): Nee, dat heb ik niet gezegd. Dan hebt u mij verkeerd begrepen. Als er slijtplekken zijn, als de broek of het jasje is versleten, moet het vernieuwd worden. Daarover heb ik het zojuist gehad. Dat moet dan duidelijk worden gesteld. Ik ben er niet voor om eenzijdig de Amerikanen de last te laten dragen. Ik vind dat wij de laatste jaren, veel effectiever misschien dan tien jaar geleden, in staat zijn geweest om heel wat missies te doen en ook nog op een tamelijk zuinige manier. Echter, je zult voor de toekomst moeten bepalen wat prioriteit heeft, waaraan je het geld wilt uitgeven. Zo simpel is het, maar wij hebben de mensen niet weggestuurd zonder enig materieel of op een onverantwoorde manier. Ik heb tenminste niet begrepen dat dat ooit is gebeurd. Ik neem aan dat u dat ook niet bedoelde te zeggen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Is het voor u wel denkbaar dat in deze periode wordt nagegaan hoe wij met onze mogelijkheden kunnen groeien en misschien in de buurt van de NAVO-norm kunnen komen? Misschien is dat wat hoog gegrepen. Het gaat mij ook niet om het vaststellen van een percentage, maar om het feit dat wij nu al ergens op in zouden kunnen zetten en dat ook de Partij van de Arbeid dat doet.

De heer **Van Driel** (PvdA): In deze kabinetsperiode zal het debat worden gevoerd en daarbij komen de problemen waar u op doelt natuurlijk aan de orde. Alleen, wat die norm betreft: daarbij kan men denken aan caoutchouc. Elk landen heeft daarbij iets anders voor ogen. Betrek je bijvoorbeeld de HGIS-gelden bij de berekening van die norm? Met

de aantallen wordt geweldig gespeeld. De internationale vergelijking op dit punt laat dus nogal te wensen over. Als je een vergelijking wilt maken, zul je dit aspect dan ook in aanmerking moeten nemen. Tegelijk vind ik dat als je veel internationale ambities hebt en blijft hebben, je daarvoor geld beschikbaar moet stellen. Dat moet je met elkaar kunnen en durven vaststellen.

Voorzitter. Ik had een opmerking gemaakt over de klankbordgroep. Ik vond dat die politiek nogal eenzijdig was samengesteld. Ik wil vervolgens enkele punten aan de orde stellen die om een oplossing op de korte termijn vragen. Allereerst denk ik dan aan de toenemende personeelsproblematiek. Vorig jaar gingen er 1300 meer mensen bij de krijgsmacht weg dan er bij kwamen. Het lijkt wel dat het probleem steeds groter wordt. Onzes inziens duldt de oplossing van deze problematiek geen uitstel tot 2011 of 2012. Mijn fractie is zich er weliswaar van bewust dat er hard wordt gewerkt aan de oplossing van deze problematiek, maar het resultaat is nogal schamel. Ik wil graag vernemen welke extra maatregelen de minister van Defensie van plan is om op korte termijn te nemen om daarmee deze negatieve tendens te keren. Wat nu wordt gedaan levert namelijk niet genoeg resultaat op, en het is tenslotte het resultaat dat telt.

In dit verband moet het mij van het hart dat niet overal positief is gereageerd op de nota van onze fractie in de Tweede Kamer "In dienst van Nederland, in dienst van de wereld". Met deze nota wordt een keus gemaakt, namelijk meer doen voor personeel. Dat is de juiste keus, gelet op het verloop. Zonder een aantrekkelijke rechtspositie en zonder goede arbeidsvoorwaarden is er geen kwalitatief goede krijgsmacht. Ik zeg nadrukkelijk: als de prijs daarvoor is dat wij wat minder hoog in het geweldsspectrum kunnen optreden, moeten wij die prijs misschien betalen. Laten wij deze heroriëntatie ook bekijken vanuit het perspectief van de militairen. Er komen taken bij, taken die vooral vragen om een betere ontwikkeling en opleiding. Opbouw en handhaving vragen voor een deel ook om andere mensen, om mensen die veelal beter zijn opgeleid. En ook dat heeft zijn prijs.

Een tweede probleem waarvan de oplossing geen uitstel duldt, betreft de juridische positie van de uitgezonden militairen naar bijvoorbeeld Afghanistan. Hun handelen valt onder het burgerlijk recht, omdat wij officieel niet met Uruzgan in oorlog zijn. Daardoor is het oorlogsrecht niet van toepassing, maar feitelijk opereren de militairen zodanig dat het militaire recht wel van toepassing zou kunnen zijn. De Nederlandse krijgsmacht neemt deel aan gevechtssituaties in allerlei moeilijke omstandigheden en dan is het voor mijn fractie onacceptabel dat ze onder het burgerlijk strafrecht vallen. In geval van friendly fire -- de vertaling in het Nederlands vind ik in dit verband vreselijk klinken -- zou dat erop neer kunnen komen dat de dood van een collega wordt gezien als doodslag en een mogelijke getuige eveneens snel een verdachte kan worden. Dat is voor ons onacceptabel. De commissie- Borghouts heeft in augustus 2006 een rapport het licht doen zien

waarin de toepassing van het militair strafprocesrecht geëvalueerd werd. Het is onzes inziens te gek voor woorden dat de aanbevelingen van dat rapport nog steeds niet doorgevoerd zijn. Het is inmiddels bijna augustus 2008. De rechtszekerheid van militairen die werken onder moeilijke omstandigheden is in het geding. De oplossing van dat probleem duldt geen uitstel.

Een laatste punt dat mijn fractie aan de orde wil hebben en waar duidelijkheid over moet komen betreft de inhuur van particuliere bedrijven bij militaire operaties. Kunnen de ministers nog eens zeggen wat het kabinet van deze problematiek vindt? Mijn fractie is er niet onder alle omstandigheden op tegen dat van deze bedrijven gebruik wordt gemaakt, maar een paar punten moeten ons wel van het hart. Om welke taken gaat het dan? Dat zal toch politiek bepaald moeten worden. Welke mensen worden gestuurd door deze bedrijven? Is daar enige greep op? Kan het bijvoorbeeld voorkomen dat, zoals militaire bonden hebben gezegd, militairen die worden afgekeurd omdat zij psychisch niet bestand zijn tegen bepaalde omstandigheden, toch door een bedrijf worden uitgezonden? Wordt die inhuur aan commandanten overgelaten? Wie draagt de juridische verantwoordelijkheid en wie de politieke?

Als de taken de medische zorg betreffen, wat voorstelbaar is, zijn die bedrijven dan in staat om medici te sturen die voldoende thuis zijn in de militairmedische wereld om kwalitatief voldoende zorg te kunnen leveren? Zo ja, waarom maken die medici dan geen deel uit van onze krijgsmacht? Kortom, wat is de kwaliteit die deze bedrijven leveren en wie voert de controle uit?

Mevrouw de voorzitter. Dit waren voldoende vragen en voldoende stellingen. Zij waren onzes inziens ook voldoende voor een stevige reactie van de ministers en de staatssecretaris.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik feliciteer de collega's Van Kappen en Hillen met hun zeer gewaardeerde maidenspeeches. Ik feliciteer ook de staatssecretaris. Ik was nog niet in de gelegenheid om dat te doen. Nu zitten er twee mensen achter de regeringstafel voor wie hun huidige functie een jongensdroom was. De derde bewindsman achter de regeringstafel had nooit aan deze functie kunnen denken, maar voor hem is het alsnog een jongensdroom geworden, zodat hij kan meewerken aan het realiseren van de ideeën waarover de heer Van Kappen sprak.

Voorzitter. Op 17 maart jongstleden is geruisloos gevierd dat zestig jaar geleden in Brussel de eerste naoorlogse West-Europese veiligheidsorganisatie werd opgericht. De ondertekenaars van dit verdrag van Brussel, Frankrijk, Groot-Brittannië en de Beneluxlanden, verzekerden zich destijds van elkaars steun in geval van oorlog. De Westelijke Unie bleek de opmaat voor een belangrijker militair samenwerkingsverband dat in april 1949 tot stand kwam: de NAVO. Toen werd het Noord-Atlantisch Pact gesloten. Voor Nederland was hiermee een

belangrijk militair-strategisch doel bereikt, namelijk de verzekering van de blijvende Amerikaanse veiligheidsgarantie in West-Europa, waarvoor het de vooroorlogse zelfstandigheidspolitiek opgaf. Nederland heeft altijd zeer gehecht aan dergelijke internationale veiligheidsgaranties en het zocht deze, tegenover Frankrijk en Duitsland op het continent, aan Atlantische zijde. In het kader van de NAVO was Nederland steeds bereid om een bijdrage te leveren aan internationale vrede en veiligheid. Als de NAVO volgend jaar zijn zestigjarig bestaan viert, is de veiligheidssituatie van de wereld een heel andere dan in 1949, maar de waarde van deze Atlantische veiligheidsgarantie en de betekenis van dit bondgenootschap gelden naar de mening van onze fracties -- ik spreek namens de ChristenUnie en de SGP -- nog volledig. Ook staat buiten kijf dat onze krijgsmacht in dat kader een bijdrage heeft te leveren aan een veiliger wereld.

Wij spreken vandaag over de ontwikkeling van onze krijgsmacht in het bredere kader van de NAVO, die op haar beurt ook ontwikkelt. De NAVO heeft te maken met een radicaal gewijzigde geopolitieke situatie. De belangrijkste operatie vindt momenteel plaats in Afghanistan en dat zegt genoeg. Er is vanmiddag al het nodige gezegd over nieuwe en oude veiligheidsrisico's in een globaliserende wereld. Het dreigingsbeeld is veelvormig en dit stelt de NAVO en dus ook onze krijgsmacht voor specifieke uitdagingen. Vele soorten operaties zijn denkbaar, van crisispreventie tot vredesbewaking en van wederopbouw tot interventies hoog in het geweldsspectrum. Nadrukkelijker dan in het verleden het geval was beseffen we dat veiligheid niet alleen op staatkundig niveau wordt gedefinieerd, maar dat die alles te maken heeft met gekoesterde en bedreigde waarden, identiteiten en de veiligheidsbelevingen. Defensiebeleid moet meer en meer ingebed worden in een breed begrepen veiligheidsbeleid. Dat veiligheidsbeleid moet zich rekenschap geven van "botsende beschavingen" en de vele conflicten die daaruit kunnen voortkomen. Veiligheidsbeleid is vandaag een samenlevingsvraagstuk en het moet door de inspanningen van militaire en niet-militaire actoren duurzaamheid krijgen. Dat vraagt een nieuwe attitude bij de krijgsmacht, specifieke civiel-militaire competenties en het vermogen om veiligheid vorm te geven, samen met mensen in wisselende situaties, zowel in eigen land als in het buitenland.

De NAVO blijft een belangrijke institutie in de veiligheidsarchitectuur van de wereld, maar de NAVO moet anticiperen op een veranderd veiligheidsbeeld. Dreigingen manifesteren zich niet op herkenbare plaatsen aan een duidelijke frontlijn. Geconfronteerd met deze situatie stelt de NAVO zich enerzijds in op de mogelijkheden om snel en ver van het eigen grondgebied te kunnen interveniëren. Maar de NAVO is niet de enige internationale actor, en zou ook niet de unieke rol van mondiale vredesbewaarder moeten ambiëren. Versterking van internationale veiligheid door goede samenwerking met anderen is geboden, zoals het voorbeeld van Afghanistan laat zien. De doelstelling

in artikel 1 van het Noord-Atlantisch Verdrag, dat spreekt over het beslechten van geschillen met vreedzame middelen, geeft daartoe een ruim mandaat. Het zou goed zijn als in andere delen van de wereld militaire samenwerking ontstaat met verwante doelstellingen. Op welke manier komt militaire coöperatie op grotere schaal tot stand, zowel vanuit de NAVO als tussen de NAVO en andere mogelijke militaire bondgenootschappen? Welke strategie volgt de NAVO hierin?

Uitbreiding van de NAVO, het is al eerder aan de orde geweest, kan eveneens een bijdrage leveren aan het vergroten van veiligheid en het incorporeren van nieuwe gebieden en partners in een gemeenschappelijk veiligheidsbeleid. Die discussie wordt al sinds de jaren negentig, sinds het aflopen van de Koude Oorlog gevoerd. Hoe is het echter gesteld met het Partnership for Peaceprogramma dat toen naar voren is gebracht vanuit de visie dat de NAVO zou groeien met een stelsel van bilaterale veiligheidsverdragen? Wat is de visie hierop van de Nederlandse regering, en hoe gaat de NAVO na de top in Boekarest hiermee verder?

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. De heer Kuiper stelt allerlei terechte en prangende vragen over onderwerpen waarmee de NAVO nu te maken heeft. Misschien ligt er onder de vraag of de NAVO moet uitbreiden wel een veel fundamentele vraag: waartoe moet die uitbreiding dienen? Is in dat kader volgens de ChristenUnie een nieuw strategisch concept gewenst?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. De NAVO is volgens het eigen handvest opgericht om vrede, veiligheid en gerechtigheid te brengen in de wereld, met vreedzame middelen en onder de vlag van de Verenigde Naties. Dat zijn een belangrijke uitspraak en een belangrijke missie. Daartoe bepaalt het bondgenootschap telkens een politiek doel waarvoor het zich zou willen inzetten, en dat doel kan steeds wisselen. Nu kun je denken dat in Europa de veiligheid aardig is gegarandeerd, maar met een verwijzing naar alle strategische rapporten van de vijf chefs van staven die hedenmiddag aan de orde zijn geweest, vind ik wel dat je alert moet blijven op het onvoorspelbare. Met andere woorden, de veiligheid in het oude NAVO-gebied moet scherp in de gaten worden gehouden. Dat lijkt mij een strategisch doel van de eerste orde. Een verder weg gelegen strategisch doel zou moeten zijn, het identificeren van de nieuwe veiligheidsrisico's in deze wereld van globalisering. Dat zal niet gemakkelijk zijn.

Al met al is dus sprake van een tweeledig strategisch motief: de veiligheid in het gebied van de bondgenoten zelf, en vervolgens in de andere delen van de wereld. In dat verband heb ik de opmerking gemaakt dat je je moet afvragen hoe je kunt komen tot grotere militaire samenwerking met andere landen waarbij recht wordt gedaan aan wat de NAVO wil, vrede, veiligheid en gerechtigheid, en wat de inspanning van de andere landen daarbij moet zijn. Ik zei al dat ik van mening ben dat de NAVO niet de unieke mondiale vredesbewaarder

moet willen zijn. Dat zou ongezond zijn, omdat dat het beeld zou uitstralen dat het Westen de wereld domineert. Daarom is het zo belangrijk dat ook andere landen zichtbaar hun inspanningen leveren in vormen van bondgenootschappelijkheid.

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Het zal de heer Kuiper misschien verbazen, maar die analyse deel ik in grote lijnen met hem. Mijn vraag is echter: is het concept dat de NAVO in 1999 heeft vastgesteld, voldoende op die uitdagingen toegespitst? Of moet er worden nagedacht over het formuleren van een nieuw concept?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dat weet ik niet. Ik constateer dat een soortgelijke discussie werd gevoerd toen de NAVO haar vijftigjarig bestaan vierde. De NAVO zou niet weten wat zij wilde, zou in verwarring zijn. Toen kreeg het uitbreidingsprogramma sterk de aandacht. Ik zou willen dat dat uitbreidingsprogramma wordt voortgezet, zij het met bepaalde grenzen, om te voorkomen dat de slagkracht van de NAVO wordt verzwakt. Ik denk wel dat er opnieuw nagedacht moet worden, nu het besef van de nieuwe risico's sterker in het bewustzijn is doorgedrongen dan tien jaar geleden; en dan gaat het ook om klimaat, droogte, water en mogelijke rampen.

Voorzitter. Ik kom nu bij de Nederlandse krijgsmacht en de beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar. Onze fracties kunnen zich goed vinden in het daarin geformuleerde beleid. De twee hoofdpunten, de zorg voor het defensiepersoneel en de zorg voor operationele inzetbaarheid ter ondersteuning van het veiligheidsbeleid van het kabinet, zijn in zeker zin "Gebot der Stunde". Op beide punten zal de komende jaren scherp gelet moeten worden. Wat het personeel betreft, gaat het erom dat defensie goede mensen in voldoende aantallen weet aan te trekken en vast te houden. Wat de operationele inzetbaarheid betreft, gaat het erom de investeringen die worden gedaan, effectief te maken; want er wordt wel degelijk geïnvesteerd, er wordt niet alleen materiaal verkocht. Dat effectief maken van de investeringen hangt mede af van het aantrekken van het goede personeel. Het kan niet zo zijn dat wij materieel ongebruikt laten omdat wij het personeel er niet bij kunnen vinden, en het vervolgens maar verkopen omdat het toch niet gebruikt wordt. Er moet alles aan gedaan worden om de uitstroom tegen te gaan en de posities in de krijgsmacht bezet te krijgen. Onze fracties steunen het beleid om de krijgsmacht op de kaart te zetten als aantrekkelijke werkgever, waar Nederlanders met trots en plezier willen werken.

Ik wil in dit verband aandacht vragen voor de uitzenddruk, en met name voor de positie van gezinnen van militairen. Het zou best wel eens zo kunnen zijn dat defensie een minder aantrekkelijke werkgever wordt juist door het uitzenden van onze militairen. Kunnen wij daar niet meer voor doen? Militairen verrichten een bijzondere taak onder bijzondere omstandigheden. Zij verrichten een bijzondere dienst voor ons land. Kunnen wij de gezinnen van militairen niet steviger ondersteunen dan alleen met thuisfrontdagen? Welke voordelen

zouden wij de militairen kunnen bieden, in de sfeer van de arbeidsvoorwaarden en bij het ondersteunen van hun gezinnen? Uitzenden trekt immers een zware wissel op de gezinnen.

In dat verband wil ik ingaan op de relatie tussen krijgsmacht en samenleving. Wij moeten niet uit het oog verliezen dat behalve "wereldwijd dienstbaar" de krijgsmacht ook in eigen land gewoon dienstbaar is. Er is een zekere operationaliteit nodig in civiel-militaire samenwerking met overheden, en in de afgelopen jaren is geconstateerd dat hieraan meer behoefte is. Dat hangt natuurlijk samen met het feit dat veiligheidssituaties ook in Nederland complexer zijn geworden. Bewakings- en beschermingstaken zullen toenemen. De krijgsmacht moet verder paraat kunnen zijn als het gaat om rampen en crises. Deze sterkere civiel-militaire rol van de krijgsmacht is natuurlijk tevens een kans om de krijgsmacht zichtbaarder te maken in de Nederlandse samenleving. Ik begrijp dat de staatssecretaris het uniform terug wil in het straatbeeld, welnu hier ligt de kans voor het oprapen. Een civiel-militaire carrière kan wellicht tevens een prima vervolg zijn voor militairen die na een aantal uitzendingen liever dicht bij huis blijven.

Mag ik ten slotte een lans breken voor de invulling van maatschappelijke stages door scholieren bij de krijgsmacht? Dat lijkt mij een kans die voor het oprapen ligt. Hierover is ook aan de overzijde gesproken. Er zijn genoeg leegstaande kazernes om er een mooi verblijf van te maken voor jongeren die tijdens een stage kunnen kennismaken met het leger. Graag verneem ik van de staatssecretaris of er een beeld is van de invulling van dergelijke maatschappelijke stages door scholieren bij de krijgsmacht. Het moet niet voor de hobby zijn, nee, ze moeten een taak hebben.

Ten slotte zou ik de visie van de regering willen horen op de militaire samenwerking in EU-verband. De rol- en taakspecialisatie die wij in NAVO-verband zien, zien wij ook hier. Nederland levert aan de EU-battlegroup. Maar hoe verhouden de inspanningen in deze twee internationale samenwerkingsverbanden zich tot elkaar? En wat betekent dit voor de verdere ontwikkeling van de krijgsmacht? Zijn taken compatible met elkaar? Zetten wij binnen EU-verband op andere taken in dan in NAVO-verband? En wat betekent dit voor de capaciteit in het lagere c.q. hogere geweldsspectrum? Mijns inziens is Wereldwijd dienstbaar niet helemaal helder op dit punt. Enerzijds wordt gezegd dat het niet langer waarschijnlijk is dat Nederland of het bondgenootschap in de voorzienbare toekomst betrokken raakt bij een langdurige operatie hoog in het geweldsspectrum, wat volgens mij oorlog dicht bij huis betekent. Anderzijds wordt geconstateerd dat "het onderscheid tussen operaties in het hogere en het lagere deel van het geweldsspectrum onmiskembaar is vervaagd". Graag zou ik willen weten wat nu het geval is en wat de consequenties hiervan zijn. In dit verband zou ik willen weten welke ambities er zijn in EU-verband. Nederland zou zich niet uitsluitend moeten richten op

aanwezigheid in het lagere geweldsspectrum. De aspiraties van Rusland zijn genoemd en ik zou willen weten hoe deze worden getaxeerd. Hoe staat het met de NAVO-Ruslandraad? De indruk is dat Rusland zich aan het terugtrekken is en bepaalde repercussies in het vooruitzicht stelt als wij een raketschild opstellen. Ook de inspectie op Russische legerbases schijnen niet meer te zullen plaatsvinden.

Onze fracties zijn van mening dat Nederland dient te beschikken over een goed uitgeruste krijgsmacht. Dat zal ook iets mogen kosten en het is goed dat nu is ingezien dat extra middelen nodig zijn om aan onze verplichtingen te kunnen voldoen. Het kan niet zo zijn dat landen als China, India, Rusland en de VS investeren in hun krijgsmacht en wij terug dreigen te lopen. Wij zien uit naar het resultaat van de verkenningen die daarnaar verricht worden. Wat onze fracties betreft, bewegen wij ons in de richting van de NAVO-norm. Het NAVO-bondgenootschap moet een krachtig militair bondgenootschap blijven. Dat is in het belang van Nederland, Europa en de wereld. We moeten doen wat goed en verantwoord is.

Ik weet niet of het woord ambities wel zo goed past in dit verband. Militarisering is geen doel op zich. Toen Thorbecke in 1871, na een periode van militaire verwaarlozing, een programma van militaire investeringen aankondigde, zei hij dat hij met het geweer op de schouder de Kamer binnen marcheerde. Men vond dat destijds maar een vreemd beeld bij de oude Thorbecke, die meer het imago had van een geleerde dan van een infanterist. Hij stierf een jaar later in het harnas. Wat ons betreft mag deze minister van Defensie met het geweer op de schouder de Kamer binnenkomen, als hij maar niet in het harnas sterft. De term Wereldwijd dienstbaar spreekt ons meer aan. Daar moet het om gaan. Zo spreekt de ChristenUnie ook over de taak van overheden. Het gaat erom dat we ons dienstbaar weten aan internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid. Daar mag een substantieel deel van onze inspanningen, ook financieel, op gericht zijn.

Deze week wordt afscheid genomen van de CDS, de heer Berlijn. Ik weet niet of dat gebruikelijk is, maar namens onze fracties dank ik hem van harte voor de dienst, bewezen aan het vaderland.

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ik ben lid van een pacifistische partij, met als uitgangspunt alle wapens de wereld uit. Wij zijn realistisch genoeg om te begrijpen dat een discussie over ontwapening op deze plaats en dit tijdstip minder relevant is. Wij maken dan ook graag gebruik van de mogelijkheid om onze visie op de krijgsmacht aan de Kamer en de bewindslieden voor te leggen.

Mijn fractie juicht het toe dat in de Staten-Generaal nu gelegenheid bestaat een fundamentele discussie te voeren over de toekomst van onze krijgsmacht, zij het dat wij graag een andere aanleiding hadden gezien dan onenigheid tussen de

collegepartners over de hoogte van het defensiebudget. Leidend beginsel voor ons is dat een krijgsmacht in samenstelling en optreden socialistisch handelt. Wat de samenstelling betreft, moet de krijgsmacht een doorsnede zijn van de Nederlandse bevolking anno 2008. In het optreden van onze krijgsmacht willen wij mededogen terugvinden voor de zwakkeren en onderdrukten in de wereld, veel meer dan de huidige belangenbehartiging van de rijksten en machtigsten. Zo'n socialistische krijgsmacht behoeft niet per se een zwakke krijgsmacht te zijn. Wat ons betreft staat het doel centraal.

Ik begin met het gezichtspunt nationaal en internationaal. Onze opvattingen liggen meer op het nationale vlak. Wij menen dat de eerste en belangrijkste taak van onze strijdkrachten ligt in de bescherming van de Nederlandse burgers. Internationaal zien wij voor de krijgsmacht slechts een bescheiden rol weggelegd. Bescheiden, omdat wij van mening zijn dat wij slechts militair kunnen samenwerken met die staten, die in theorie en praktijk democratisch zijn, in de rechtsorde het gelijkheidsprincipe van alle burgers aanhangen, geen agressieve buitenlandse politiek voeren, verantwoordelijkheidsgevoel tonen en opofferingsgezind zijn bij de oplossing van mondiale problemen, zoals tekorten aan grondstoffen en zoet water, de opwarming van de aarde en milieuverontreiniging. Ik noem met nadruk de mogelijkheid van toekomstige taken voor de krijgsmacht, aangezien wij van mening zijn dat in de nabije toekomst de grootste bedreiging van de wereldvrede niet wordt veroorzaakt door al dan niet aanwezige islamitische terroristen, maar door een steeds urgenter tekort aan mineralen, brandstoffen, voedsel en water. Tevens wil ik zeggen dat een land als de Verenigde Staten volgens ons niet voldoet aan de eisen die wij aan samenwerking stellen. Derhalve zijn wij van mening dat de militaire samenwerking met dit land, hetzij in NAVO-verband, hetzij daarbuiten, aan herziening toe is.

Een hoog geweldsspectrum, eenvoudiger gezegd de inzet van alle beschikbare lichte en zware wapensystemen, zal voornamelijk voorbehouden moeten zijn aan de verdediging van burgers en vredelievende landen. De Duitse inval in 1940 was een onrechtvaardige inval die een hoog geweldsspectrum niet rechtvaardigde. Zo kunnen wij ook van tijd tot tijd de niet gerechtvaardigde inzet zien van een hoog geweldsspectrum in Afghanistan door onze strijdkrachten aldaar. Voor zover de Nederlandse krijgsmacht in het buitenland moet optreden, dient bij dit optreden volgens ons de nadruk te liggen op vredeshandhaving en heropbouw. Dit veronderstelt als startpunt de algemene medewerking van de lokale bevolking. De inzet van zware wapens tegen delen van dezelfde bevolking, sluit heropbouw in principe uit. Met de huidige gewoonten, zoals in Afghanistan, waarbij het hoge geweldsspectrum aan het gezicht wordt onttrokken door nu en dan een school te bouwen of een pomp cadeau te doen, wordt de doelstelling van wederopbouw van het land niet bereikt. Op deze manier wordt onze inzet ook niet gelegitimeerd.

Ik merk hierbij nog op dat de regering zelf de keuze heeft gemaakt voor een hoog geweldsspectrum bij de inzet van onze krijgsmacht in Afghanistan. Als zij zo graag aanzien had willen verwerven bij andere naties, had zij volgens ons een ander land kunnen kiezen voor vredeshandhaving. Er zijn daarvoor genoeg conflicten op de wereld. Als een hoog geweldsspectrum al noodzakelijk is gedurende een militaire operatie en in een situatie waarin ons land zelf geen gevaar loopt, moet daarvoor een breed maatschappelijk draagvlak aanwezig zijn. Te denken valt aan een situatie, overeenkomstig met die in Centraal-Afrika tussen Hutu's en Tutsi's, waarbij sprake was van misstanden tegen de menselijkheid op een grove en veelomvattende schaal. In zo'n situatie zou ingrijpen voor elke redelijke en beschaafde natie een noodzaak moeten zijn. Wij zijn dan ook van mening dat in zulke gevallen een voldoende maatschappelijk draagvlak noodzakelijk is. Als Nederland dus wil besluit om te kiezen voor een hoog geweldsspectrum, is voor de besluitvorming een snel referendum wellicht een goed instrument.

De krijgsmacht dient een representatie te zijn van de gehele Nederlandse bevolking. Het primaire belang van de krijgsmacht is de verdediging en bescherming van de Nederlandse bevolking. De krijgsmacht is veel meer beschermer van die belangen, en veel minder een internationale strijdkracht die vooral wordt georkestreerd vanuit Washington. Bij dit laatste is voor veel burgers het doel waarvoor wordt gevochten niet duidelijk. Het internationale optreden van de Nederlandse strijdkracht is voornamelijk gericht op het bewaken van de vrede, hulpverlening aan de slachtoffers van oorlogen, het voorkomen van menselijk leed en van honger.

De rol van de Nederlandse strijdkrachten binnen de NAVO dient zo spoedig mogelijk te worden herzien. Wij zien verder een belangrijke taak voor de krijgsmacht weggelegd bij de mondiale bescherming van de mens tegen de gevolgen van een groeiend milieu- en schaarsteprobleem. Te denken valt aan hulp bij hongersnoden of aan hulp aan mensen die op de vlucht zijn voor overstromingen, langdurige droogte of epidemieën. Ook zou de krijgsmacht kunnen worden ingeschakeld bij de controle van kwetsbare biotopen. Voorbeelden hiervan zijn de controle op de naleving van het kapverbod van schaars wordende oerwouden en van regels die overbevising van delen van de oceanen moeten voorkomen. De bestrijding van internationaal terrorisme dient te worden beperkt tot reële proporties. Wij moeten ons meer richten op de werkelijke belangen, die in de nabije toekomst veel meer tot problemen en crises kunnen leiden. Ik denk daarbij aan het steeds nijpender tekort aan grondstoffen, brandstoffen, zoet water, voedsel en vruchtbaar land. Wij worden op deze aarde geconfronteerd met landen die deze schaarse bronnen buitenproportioneel uitputten door overmatige consumptie. Kan het kabinet zich vinden in dit door ons geschetste profiel en in deze visie op de toekomst van de krijgsmacht?

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Gesloten jeugdzorg!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de jeugdzorg en de Wet van 20 december 2007, Stb. 578 (Reparatiewet gesloten jeugdzorg) (31373).

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Ik heb vandaag de eer om namens alle fracties het volgende dilemma aan de minister voor te leggen. In december heeft de Eerste Kamer een goede wet aangenomen, die een einde maakte aan de samenplaatsing van strafrechtelijke en civielrechtelijk geplaatste jongeren. De wachtlijstproblematiek genereert echter haar eigen problemen. Wij waren gematigd optimistisch over de mogelijkheden om jeugdigen te kunnen bieden waar zij recht op hebben met een machtiging gesloten jeugdzorg. Wij hoopten ook dat jeugdigen die reeds opgenomen waren in een justitiële jeugdinrichting, afgekort JJI, liever daar hun behandeling zouden afmaken, waar zij reeds gewend waren, dan aanspraak te maken op een plaatsing in gesloten jeugdzorg. Wij hebben onderschat dat het soms lang duurt voordat een jeugdige daadwerkelijk gemotiveerd is voor behandeling. Als hem of haar in die periode waarin nog aan de motivatie gewerkt wordt, de keuze wordt gegeven om in de JJI te blijven of naar huis te gaan -- er is immers geen plaats in een accommodatie voor jeugdzorg -- dan is de keuze snel gemaakt. De kinderrechters in het land hebben hierop verschillend gereageerd. De een past de wet strikt toe: geen instemming? Dan maar naar huis. De ander maakt een afweging. Als een jongere bijvoorbeeld nog in de opvang zit en daar al heel lang op een behandelplek zit te wachten, zonder dat hem daadwerkelijk veel geboden wordt, laat de rechter hem naar huis gaan. Gaat het echter om een jongere die op een voor hem goede behandelplek zit en lijkt de behandeling ook aan te gaan slaan, dan zegt de rechter: jij moet blijven, want dat is de bedoeling van de wetgever geweest.

Met dit wetsvoorstel wordt aan deze onduidelijkheid een einde gemaakt. De Kamer complimenteert de minister met het feit dat hij dit probleem zo voortvarend ter hand heeft genomen en zal dan ook voor het voorstel stemmen. Er lijkt echter een inconsequentie in het voorstel te zijn gesloten. Het gaat om het volgende. Het wetsvoorstel schrapt het instemmingsvereiste in artikel VII van de wijziging van de Wet op de jeugdzorg (nr. 30644). Hierdoor is het tot 2010 mogelijk om jeugdigen zonder hun instemming en/of die van hun ouders met een machtiging

gesloten jeugdzorg te plaatsen in een JJI. Het instemmingsvereiste in artikel 29k, lid 2 van de wijziging van de Wet op de jeugdzorg wordt echter niet geschrapt. Dit betekent dat een jeugdige die op basis van een veroordeling in een JJI verblijft en voor wie na afloop van de straf voortzetting van de behandeling nodig is, waartoe de kinderrechter een machtiging gesloten jeugdzorg afgeeft, recht kan doen gelden op een plek in de gesloten jeugdzorg. Is deze niet beschikbaar en wenst hij niet in de JJI te verblijven, dan moet hij in het gunstigste geval naar huis en anders de straat op of naar een of andere crisisopvang waarvoor ook wel weer een wachtlijst zal zijn.

Deze Kamer signaleert op dit punt een rechtsongelijkheid. Aangezien het hierbij gaat om de afweging wel of geen vrijheidsbeneming, tilt de Kamer hier zwaar aan. Artikel 29k, lid 2 gaat uit van de na 2010 genormaliseerde situatie dat er een plaats in de gesloten jeugdzorg beschikbaar is voor de afgestrafte jongere. Wil hij in de JJI blijven om zijn behandeling af te maken, dan kan dat; dit is een sluitend systeem. Voor de periode tot 2010 is er echter geen reden te bedenken om voor de voortzetting van de behandeling in de JJI wel instemming te vereisen van deze strafrechtelijk geplaatste jongere. Het tegendeel lijkt eerder op zijn plaats. Deze jongeren zitten al in een JJI en er is hopelijk een begin gemaakt met de behandeling. Als deze niet wordt afgemaakt, ligt gevaar voor recidive zonder meer op de loer.

Onze bezwaren tegen de rechtsongelijkheid tussen deze twee categorieën jongeren zijn dus van tweeërlei aard. Vanuit de jongere zelf gezien lijkt de rechtspositie gunstiger voor de veroordeelde jongere dan die van de jongere die niet met justitie in aanraking is geweest c.q. geen veroordeling heeft gehad. Vanuit de samenleving gezien is er meer reden de jongere die reeds vastzit in het kader van het strafrecht, te dwingen zijn behandeling voort te zetten in de JJI, omdat bij onderbreking een reëel gevaar voor recidive op de loer ligt. Dit laatste is ook de reden om een strafrechtelijk geplaatste jongere in aansluiting op zijn straf behandeling te bieden in het kader van de ondertoezichtstelling, in plaats van hem na executie van de straf naar huis, straat of crisisopvang te laten gaan in afwachting van een civiele behandelplaats. Waren er geen wachtlijsten dan zou deze problematiek niet spelen.

End jaren tachtig werd de wachtlijstproblematiek voor gesloten plaatsing zo nijpend, dat het ministerie van Justitie het op zich nam, de plaatsen te verdelen. De verwachting was dat als de plaatsing in één hand zou komen, de problemen snel opgelost zouden zijn. Het was echter geen logistiek probleem, maar een daadwerkelijk tekort. Kinderrechters zijn creatief; het recht is er immers voor de mens en niet andersom. De jongere die keer op keer voor een niet al te groot vergrijp voor het hekje stond, die in het kader van het strafrecht eigenlijk niet in aanmerking kwam voor langdurige behandeling en die in het kader van de ots niet in aanmerking kwam voor een geëigende plek omdat strafrechtelijken voorgingen, liep het risico in zijn

eigen belang de in wezen veel te zware PIJ-maatregel aan zijn broek te krijgen en geplaatst te worden in een justitiële jeugdinrichting. Deze maatregel kan men vergelijken met tbs. Er moest immers iets gebeuren; iedere keer een maand zitten loste niets op. Ook de kinderrechters zelf vonden dit eigenlijk niet kunnen. Voor de situatie waarin de PIJ-maatregel niet proportioneel is maar gesloten behandeling wel nodig na het uitzitten van de straf is toen, in een overleg tussen kinderrechters, jeugdofficiëren en het ministerie van Justitie de zogenaamde omzetting bedacht. Dit houdt in dat het ministerie de jongere die na zijn straf met een civiele machtiging geplaatst moet worden, met voorbijgaan aan de wachtlijst aansluitend een plek toewijst in het civiele kader, uiteraard bij voorkeur in de justitiële jeugdinrichting waar hij al zit, tenzij het hierbij gaat om opvang en de jongere moet doorstromen naar een behandelsetting.

Zonder wachtlijsten zou dit moeilijke gedoe niet nodig zijn. Deze wachtlijsten zijn er. Wij weten dat u, minister, er veel aan gelegen is om dit probleem op te lossen. Wij zijn ons er ook van bewust dat het bouwen van steeds meer gesloten instellingen op den duur geen oplossing biedt. Er zitten in Nederland al veel te veel jongeren opgesloten. Er zal veel eerder, meer outreachend en consequenter -- tegenwoordig heet dit "met doorzettingmacht" -- hulp moeten worden geboden. Zolang dit nog onvoldoende gebeurt, moet gesloten behandeling mogelijk zijn. Gelijke behandeling van alle jongeren die geconfronteerd worden met het plaatsgebrek in de gesloten jeugdzorg, is noodzakelijk. Daartoe zal artikel VII, lid 4 veranderd moeten worden, in die zin dat de tussenzin: "en onverminderd het tweede lid van dat artikel" moet worden geschrapt.

Is de minister het eens met onze visie en is hij bereid de nodige actie te nemen om de gesignaleerde rechtsongelijkheid tussen jongeren die recht hebben op plaatsing in een accommodatie voor gesloten jeugdzorg maar dat recht wegens plaatsgebrek niet kunnen verzilveren, alsnog te repareren?

*N

Minister **Rouvoet**: Voorzitter. Ik dank mevrouw Quik voor haar heldere uiteenzetting van het dilemma waarmee ook de commissies zitten. Wij spreken vandaag over de Reparatiewet gesloten jeugdzorg. Het is goed om nog even in herinnering te roepen dat de aanleiding voor dit reparatiewetsvoorstel het belang van de jeugdige is om, als hij in aanmerking komt voor de gesloten jeugdzorg, tijdens de overgangperiode tot 2010 zo snel mogelijk op een voor hem of haar veilige plek te worden opgenomen en behandeling te krijgen voor zijn of haar problematiek. Volgens mij zijn wij het hierover zonder meer eens.

De keuze tussen plaatsing in de gesloten jeugdzorg of in een justitiële jeugdinrichting in deze overgangperiode moet gebaseerd zijn op zorginhoudelijke gronden. Als de plaatsing van de jeugdige afhankelijk wordt gemaakt van zijn

instemming en ook van degene die het gezag over hem heeft, wordt de plaatsing op inhoudelijke gronden doorkruist. Een weigering zou er immers toe leiden dat daarmee een plek in de gesloten jeugdzorg zou kunnen worden afgedwongen. Dat is de reden dat de minister van Justitie en ikzelf van mening zijn dat aan die onmenselijke situatie een einde moet komen. Daarover hebben wij eveneens overeenstemming, als ik het goed zie.

De commissies hebben mij een schriftelijke vraag voorgelegd waarop ik vandaag mede namens de minister van Justitie mondeling zal ingaan, zoals ook afgesproken was. De commissies stellen de vraag of het wetsvoorstel niet leidt tot rechtsongelijkheid. Mevrouw Quik heeft zojuist aangegeven waar hem dat in haar ogen in zit. Laat ik zeggen dat ik dit dilemma van de vraag van de commissies begrijpelijk vind, aangezien dit wetsvoorstel nu juist beoogt het instemmingsvereiste uit het overgangsrecht te halen. Artikel 29k lid 2 werkt echter nog wel met een instemmingsvereiste. In het vervolg zal ik dit lid "het ventiel" noemen. Ik hoop vanmiddag te kunnen uitleggen en toelichten dat de instemming van het ventiel wezenlijk verschilt van de instemming in het kader van het overgangsrecht. Ik denk dat daarin ook de bottleneck in dit debat zou kunnen zitten.

Laat ik eerst kijken naar de situatie na 2010, vooral ook omdat ik uit de brief van de commissies opmaak dat wij het daarover eens zijn. Mevrouw Quik noemde het zojuist een sluitend systeem. Het is goed om dit nog even scherp voor ogen te hebben. De gewijzigde Wet op de jeugdzorg, waardoor gesloten jeugdzorg mogelijk is, heeft tot doel dat er in de JJI's geen ongewenste samenplaatsingen meer zijn van jeugdigen met een machtiging gesloten jeugdzorg en jeugdigen met een strafrechtelijke titel. Het uitgangspunt is dan ook dat alle jeugdigen met een machtiging gesloten jeugdzorg in de gesloten jeugdzorg terechtkomen. Daarop geldt in de situatie na 2010 één uitzondering, namelijk het ventiel van artikel 29k lid 2. Dat ventiel heeft tot doel om in een enkel geval de plaatsing van een jeugdige met een machtiging gesloten jeugdzorg in een JJI ook na 2010 mogelijk te maken. Dan moet vanzelfsprekend wel voldaan zijn aan de voorwaarden van artikel 29k. Dit ventiel maakt het dus mogelijk dat jeugdigen die eerst wegens een strafrechtelijke veroordeling in een JJI zaten, en daar zijn begonnen met een opleiding of een behandeling, deze opleiding of behandeling in dezelfde JJI kunnen afmaken met een machtiging gesloten jeugdzorg. Dit kan alleen als zij daarmee instemmen. Het doel van deze instemming is tweeledig. De instemming leidt ertoe dat er geen sprake meer is van ongewenste samenplaatsingen, het uiteindelijke doel van het wetsvoorstel dat in december 2007 door de Kamer geaccordeerd is. De instemming is ook van belang voor de motivatie om de opleiding of behandeling af te maken. Het ventiel is in de wet opgenomen om in het belang van de jeugdige onnodige overplaatsingen te voorkomen en te voorkomen dat de jeugdige opnieuw in de plaatsingsprocedure zou moeten

worden opgenomen. Daarover zijn wij het volgens mij eens. Het is een sluitend systeem.

Zoals bekend is er tot 2010 sprake van een overgangsperiode, waarin de capaciteit van de gesloten jeugdzorg wordt opgebouwd. Tijdens deze overgangsperiode zullen jeugdigen met een machtiging gesloten jeugdzorg nog in een JJI worden geplaatst door middel van het overgangsrecht. Het wetsvoorstel, dat een onderdeel van het overgangsrecht repareert, heeft tot doel om in de overgangsperiode tot 2010 op inhoudelijke gronden te beoordelen wat de aangewezen plek is voor de jeugdige, welke jeugdigen in de gesloten jeugdzorg worden geplaatst en welke nog in een JJI worden geplaatst.

In de huidige tekst van het wetsvoorstel, zoals in december door de Eerste Kamer is aanvaard, is de plaatsing afhankelijk gemaakt van de instemming van de jeugdige en degene die het gezag over hem heeft. Daarmee wordt de inhoudelijke overweging doorkruist. Het kan dan gebeuren dat jeugdigen die qua problematiek het beste tijdens de overgangsperiode in een JJI geplaatst zouden kunnen worden, dit kunnen weigeren. Hierdoor houden zij een plek in de gesloten jeugdzorg bezet of moeten zijzelf lange tijd op zorg wachten en zitten zij tot die tijd op een voor hen niet veilige plek. Dit is niet in het belang van de jeugdige. Dit is de aanleiding van dit wetsvoorstel.

Het ventiel heeft dus ten doel om een onnodige overplaatsing van de jeugdige vanaf 1 januari 2008 en ook na 2010 voorkomen. Het reparatiewetsvoorstel heeft ten doel om een optimale individuele plaatsing tijdens de overgangsperiode zeker te stellen. Beide zijn overigens in het belang van de jeugdige. Dat is de centrale en gemeenschappelijke notie.

Ik kom te spreken over het ventiel tijdens de overgangsperiode. Zoals de commissies terecht opmerken, verwijst het overgangsrecht in artikel VII expliciet naar artikel 29k lid 2. Anders dan de commissies menen, is artikel 29k lid 2, het ventiel dus, ook tijdens de overgangsperiode van toepassing. Het effect van het ventiel is tijdens de overgangsperiode echter wel van een iets andere aard dan daarna. Ik licht dit graag toe. Na 2010 is het ventiel de enige mogelijkheid voor een jeugdige om met een machtiging gesloten jeugdzorg in een JJI te verblijven om zijn behandeling af te ronden. Daarover zijn wij het eens. Tijdens de overgangsperiode is een ventiel niet de enige mogelijkheid om in een JJI te verblijven. Dit is immers ook mogelijk via het overgangsrecht. Het ventiel biedt de jeugdigen de garantie dat zij, als zij daarmee instemmen, hun behandeling of opleiding, waarmee zij op strafrechtelijke titel zijn begonnen, in dezelfde JJI kunnen afronden. Als het ventiel niet zou gelden in de overgangsperiode, zou deze jeugdige geplaatst worden via het reguliere systeem van het overgangsrecht. Dit valt ook te lezen in het plaatsingsprotocol waarover wij in december hebben gesproken. Daarmee bestaat dus een aanzienlijke kans dat de jeugdige op een andere plaats terechtkomt en opnieuw in de plaatsingsprocedure wordt opgenomen.

Daarbij heeft het instemmingsvereiste van het ventiel tijdens de overgangperiode ook een ander gewicht dan daarna. Tijdens de overgangperiode heeft de instemming van de jeugdige namelijk niet zozeer ten doel om ongewenste samenplaatsing in een JJI te voorkomen. Dat soort plaatsingen komt namelijk tijdens de overgangperiode uit de aard der zaak via het overgangsrecht vaker voor. Het instemmingsvereiste van het ventiel heeft echter wel nog steeds ten doel om duidelijk te krijgen of de jeugdige gemotiveerd is om zijn traject in de JJI waar hij verblijft af te maken.

Wat nu als de jeugdige niet instemt in het kader van het ventiel? Als de jeugdige niet instemt, valt hij onder het reguliere systeem van plaatsing, op basis van het overgangsrecht. Ik denk dat ik bij een cruciale notie kom, ook met betrekking tot de toelichting die mevrouw Quik zojuist gaf. Met de weigering om in te stemmen is de jeugdige niet het recht gegeven om een plaats in de gesloten jeugdzorg op te eisen. Ik kwam deze formulering ook tegen in de brief die ik van de commissies heb ontvangen. Zo-even zei mevrouw Quik ook dat de jeugdige bij weigering recht kan doen gelden op een plek in de gesloten jeugdzorg. Dit is tijdens de overgangperiode dus niet aan de orde. De jeugdige komt dan terecht in het reguliere systeem van plaatsing, op basis van het overgangsrecht, en kan niet zelfstandig een plek opeisen door zijn instemming te onthouden. Volgens het plaatsingsprotocol wordt dan op basis van de problematiek van de jeugdige bekeken wat de aangewezen plek is voor hem. Als hij niet instemt, komt hij na 2010 sowieso in de gesloten jeugdzorg terecht. Tot 2010 wordt op grond van het overgangsrecht en het plaatsingsprotocol bekeken wat de aangewezen plek voor hem is, de gesloten jeugdzorg of een JJI.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Dit kan volgens mij niet anders betekenen dan dat de jeugdige naar huis gaat en onderaan de wachtlijst komt. Daarmee is het hele idee van omzetting van de baan.

Minister **Rouvoet**: Dat is niet het geval. Ik zou het zelfs iets anders willen formuleren. Je zou het ventiel, ook nu al, kunnen beschouwen als de codificatie van wat vroeger inderdaad de omzetting heette. Het hangt er dus vanaf hoe het in de praktijk functioneert. Men ziet aankomen wanneer de straf van de jeugdige afgelopen is. Laten wij zeggen dat een jeugdige een straf van elf maanden heeft gekregen. Dan weet men wanneer deze straf afloopt. Men kan dan tijdig aan de jeugdige vragen of hij zijn behandeling, als deze langer duurt, wenst af te maken. Als hij daarmee niet instemt, komt hij in principe wel in dezelfde groep terecht die op basis van het plaatsingsprotocol een nieuwe plek moet krijgen toegewezen. Dit ligt ook wel voor de hand, omdat er tegelijkertijd sprake kan zijn van anderen die een heel acute reden hebben om in een JJI te worden opgenomen. Het zou ook niet billijk zijn om de jeugdige die al in een justitiële jeugdinrichting verblijft, bovendien zijn straf heeft uitgezeten en niet instemt met verlenging van het

verblijf aldaar, te laten zitten. Daarmee zou de kans aanwezig zijn dat een ander, die in de overgangperiode heel dringend een plek behoort te krijgen, misschien wel om civiele redenen, niet die plek zou kunnen krijgen.

De jeugdige hoeft niet per se naar huis. Het hangt ervan af of tijdig gesignaleerd is wanneer de straf afloopt. Daarna komt de jeugdige in principe wel weer op de lijst voor de nieuwe plaatsingsprocedure. Dit kan ertoe leiden dat de jeugdige in een andere JJI een plek krijgt, tenzij hij tot de prioritaire groepen behoort, waardoor hij sowieso in de gesloten jeugdzorg terecht komt.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Maar die lijst is de wachtlijst?

Minister **Rouvoet**: In het kader van het overgangsrecht kan formeel gesproken worden van een wachtlijst. Wij weten dat er niet voldoende capaciteit aan gesloten jeugdzorg is. Uiteindelijk heeft zo'n jeugdige die zijn straf heeft uitgezeten, recht op een plek in de gesloten jeugdzorg, maar dat recht kan niet afgedwongen worden tijdens de overgangperiode. Hij behoort dus tot die groep die eigenlijk niet in een JJI zou moeten verblijven, maar nog geen plek kan krijgen in de gesloten jeugdzorg...

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): ...en dus naar huis gaat.

Minister **Rouvoet**: Nee. Hij komt in een andere justitiële jeugdinrichting terecht. Dan gaat namelijk de normale plaatsingsprocedure lopen. Er is wel een machtiging gesloten jeugdzorg afgegeven. Dat kan betekenen dat de jeugdige tijdelijk naar huis gaat. Door echter in te stemmen met een verlengd verblijf om zijn behandeling af te maken -- dat is de inhoudelijke overweging -- kan hij dus in de desbetreffende JJI blijven. Zo niet, dan kan het dus noodzakelijk zijn om hem in een andere JJI te plaatsen, tenzij hij tot de prioritaire groepen behoort.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Hoor ik het dus goed dat wanneer de jeugdige niet instemt met het plaatsen in de JJI waarin hij zit, hij zonder instemming wel in een andere JJI geplaatst kan worden?

Minister **Rouvoet**: Ja, dat is inherent aan het systeem van het overgangsrecht. Daarbij zijn wij ons ervan bewust dat als aan een groep jeugdigen voor wie een machtiging is afgegeven -- daar gaat het natuurlijk wel om: er is een machtiging gesloten jeugdzorg voor de betrokkene afgegeven -- gevraagd wordt of men instemt met het afmaken van de behandeling, die jeugdigen de mogelijkheid hebben die behandeling, of opleiding, af te maken. Daarmee neemt overigens de kans toe dat zij daarna niet voor een voortgezette behandeling uiteindelijk toch nog in de gesloten jeugdzorg terecht hoeven te komen als zij de behandeling in dezelfde JJI kunnen afmaken. Wij moeten ons

trouwens goed realiseren dat het tot dusverre een buitengewoon kleine groep blijkt te zijn.

Ik begrijp dat het ingewikkeld is om goed uit te leggen waarom je dan wel in een andere JJI terecht kan komen, maar dat heeft te maken met het feit dat inmiddels voor de desbetreffende jeugdige een machtiging gesloten jeugdzorg is afgegeven. Een gesloten setting is dus nodig. Wij hebben die echter nog niet in de jeugdzorg en daarom leggen wij ons dus neer bij het feit dat wij tot 2010 daarvoor ook de justitiële jeugdinrichtingen gebruiken. Maar omdat de jeugdige heeft aangegeven dat hij in de specifieke JJI niet langer zijn plek wenst in te nemen en zijn behandeling niet wenst af te nemen, kan dat ertoe leiden dat hij bij de nieuwe plaatsing, helaas, in een andere JJI wordt geplaatst. Dat is in zijn eigen belang, want uitgesproken is dat het een gesloten setting moet zijn.

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Dat kan toch niet anders betekenen dan dat de jeugdige naar huis gaat, onderaan de wachtlijst terechtkomt en dan hetzelfde traject volgt als alle andere civielrechtelijk geplaatsten, waarmee de verworvenheid van de omzetting van de baan is?

Minister **Rouvoet**: Tenzij je dus tijdig actie onderneemt. Je weet wanneer de straf afgelopen is; je weet wanneer het gaat spelen. Als je dan zorgt dat er tijdig wordt gesproken met de desbetreffende jeugdige over de vraag of hij instemt met verblijf, dan kun je dus ook tijdig zorgen voor wat nu in de praktijk van de omzetting gebeurt -- terecht verwijst u daarnaar -- en waarborgen dat de aansluiting zo veel mogelijk plaatsvindt.

Ik wijs nogmaals op het alternatief. Als wij dat niet zouden doen, dan zou de jeugdige dus die plek kunnen bezetten, hoewel hij zijn straf heeft uitgezeten maar nog niet op basis van de machtiging naar de gesloten jeugdzorg kan. Daarmee kan hij dus ook een plek bezetten voor een andere jeugdige die zeer dringend in een gesloten setting behoort te worden opgenomen. Ik geef toe dat dat wel wringt in de overgangperiode, maar dat is onvermijdelijk omdat wij die capaciteit nog moeten opbouwen. Nogmaals, over de ideale situatie bestaat dus geen verschil van mening, maar in de tussenliggende periode is het van belang om voor die grote groep jeugdigen -- het is dus de grote groep waarover wij praten -- te zorgen dat zij niet, door hun instemming te onthouden, het zorgvuldige plaatsingsbeleid kunnen doorkruisen en de meest kwetsbaren in een JJI te houden door zelf een plek op te eisen; ik herhaal dat dat tot nu toe niet is gebeurd; dat is dus een indicatie dat het om een kleine groep zal gaan. Dat is de reden waarom wij het instemmingsvereiste over de breedte schrappen. Het is ook in het belang van de individuele jeugdige die zijn behandeling of opleiding wil afmaken in de setting waarin hij zit, om hem die mogelijkheid te bieden. Wil men dit niet, dan zal zeker de consequentie die mevrouw Quik aangeeft kunnen meewegen, maar dan is het niet gerechtvaardigd om hen op die plek te laten

zitten en anderen die plek, die zij misschien dringender nodig hebben, te onthouden.

Voorzitter. Zoals hiermee eigenlijk aangegeven met de verschillende lading die instemming in het kader van het ventiel heeft vergeleken met de instemming in het kader van het plaatsingsbeleid in de overgangperiode, dient dat ventiel tijdens die overgangperiode dus ook een doel waaraan ik waarde hecht. Het instemmingsvereiste bij het ventiel is dus ook in het belang van de jeugdige, omdat daarmee, zoals ik heb aangegeven, onnodige overplaatsing kan worden voorkomen en hij de mogelijkheid krijgt om een eerder gestart traject van scholing of behandeling af te ronden. Een instemmingsvereiste in de overgangperiode zou niet in zijn belang zijn, omdat daarmee de inhoudelijke overwegingen over de zorg worden doorkruist en hij mogelijk lange tijd moet wachten op behandeling en op een voor hem veilige plek.

Afrondend, voorzitter, zijn de minister van Justitie en ik van mening dat daarmee geen sprake is van rechtsongelijkheid. Er is sprake van rechtsongelijkheid als er gelijke gevallen ongelijk worden behandeld. Zoals ik heb proberen duidelijk te maken, is hier echter sprake van twee verschillende doelgroepen, namelijk de kleine groep jeugdigen bij wie voortgezette plaatsing in dezelfde JJI waarin zij zitten om inhoudelijke redenen in hun belang is en de overgrote doelgroep voor wie plaatsing in een JJI tijdens de overgangperiode nog noodzakelijk kan zijn, zonder daarbij overigens de belangen van de jeugdige uit het oog te verliezen. Het ventiel, met het daarbij behorende instemmingsvereiste, verhoudt zich daarmee tot het aangepaste overgangsrecht. Ik hoop dan ook dat deze Kamer daarmee wil instemmen.

De **voorzitter**: Mevrouw Quik. Wilt u nog een interruptie plaatsen of wenst u een tweede termijn?
**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Ik wil graag nog één vraag stellen. Ik weet namelijk nog steeds niet zeker of ik het goed begrepen heb.

Om mijn vraag te verduidelijken, geef ik een voorbeeld. Een rechter behandelt op een dag een verzoek om een seksueel misbruikt meisje in het civiele kader te plaatsen. Dat meisje heeft niets te vertellen; zij wordt door het ministerie ergens geplaatst. Op diezelfde dag of in diezelfde week wordt een verzoek tot civiele plaatsing, een ootsplaatsing, van een jongere die al zit, behandeld. Begrijp ik het goed dat die jongere dus kan zeggen dat hij eigenlijk niet in die inrichting wil blijven maar wel naar een andere inrichting wil?

Minister **Rouvoet**: Met dien verstande dat u aanvankelijk in uw bijdrage aangaf dat de jongere daarmee een plek in de gesloten jeugdzorg zou kunnen opeisen. Daarvan is dus geen sprake. Het is dus wel zo, ook in het belang van de betrokkene, dat de geslotenheid cruciaal is. De instemming, ook in het kader van het ventiel, ziet natuurlijk niet op het al dan niet gesloten karakter van het verblijf. In

beide gevallen, waarschijnlijk zeer tegen de zin van de jeugdige, gaat het om een gesloten setting.

Instemming in het kader van het ventiel betreft louter en alleen de instemming van de jeugdige om langer dan de duur van de straf in diezelfde JJI te verblijven om zijn behandeling af te maken. Daarmee wordt onnodige overplaatsing voorkomen.

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Quik voor de tweede termijn van de kant van de Kamer.
**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Omdat ik namens alle fracties spreek, wil ik eigenlijk om een schorsing vragen.

De **voorzitter**: Voor hoe lang?
**

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Vijf minuten zijn voldoende.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*N

Mevrouw **Quik-Schuijt** (SP): Voorzitter. Er is nog steeds een dilemma, het is ook de andere fracties nog niet duidelijk wat de minister voor ogen staat met het ventiel in relatie tot de omzetting. Wij willen de noodzakelijke reparatie ten behoeve van civielrechtelijk geplaatsen niet langer ophouden, dus wij zijn bereid om het wetsvoorstel vandaag nog in stemming te laten komen. Wel willen wij nog graag nadere opheldering van deze kwestie. Wellicht kunnen wij in de commissie een procedure afspreken om het gesprek met de minister hierover voort te zetten, want het is nog niet duidelijk en wij vinden het wel belangrijk om duidelijkheid te verkrijgen.

*N

Minister **Rouvoet**: Voorzitter. Ik stel dit zeer op prijs. Uiteraard ben ik graag bereid om nog bestaande onduidelijkheid weg te nemen. Ik ben dan ook ten volle bereid om mee te werken aan een procedure van de commissie door in een brief nog eens goed aan te geven hoe wij deze situaties naast elkaar zien, beide in het belang van de jeugdigen, in het kader van de uitgangspunten van de oorspronkelijke wet, waarbij wij ongewenste samenplaatsingen willen voorkomen. En wellicht helpt het ook voor het verkrijgen van een totaalbeeld als ik daarbij aangeef hoe het ventiel zich verhoudt tot de praktijk van de omzettingen en hoe dit gezien kan worden als een gedeeltelijke codificatie van de omzettingen. Ik ben graag bereid om te proberen, dit op een door de commissie te bepalen wijze te verhelderen.

Voorzitter, gelet op de urgentie van deze wetswijziging zou ik het zeer op prijs stellen als de Kamer wilde handelen zoals mevrouw Quik zojuist aangaf.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 16.12 uur tot 16.30 uur geschorst.

*B

!Stand van de krijgsmacht/Buitenlandse Zaken/Defensie!

Aan de orde is de voortzetting van het **beleidsdebat over de stand van de krijgsmacht, inclusief het bredere kader van de NAVO in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) en van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2008 (31200-X).**

*N

Minister **Verhagen**: Mevrouw de Voorzitter. Ik wens de heren Van Kappen en Hillen van harte geluk met hun maidenspeech. Wij hebben er allen zeer van genoten en ik hoop dat hun inbreng ons ook bij ons antwoord tot inspiratie zal dienen. Ik dank ook de overige woordvoerders voor hun bijdragen en vragen. Ik zal mij concentreren op het bredere kader en ik zal naar aanleiding van de inbreng van de Kamer ingaan op de internationale context waarin de krijgsmacht opereert, ofte wel op het internationale veiligheidsbeleid.

De context waarin onze krijgsmacht opereert, is inderdaad wezenlijk anders geworden. Uitdagingen hebben in een proces van globalisering een internationaal karakter, of het nu gaat om terrorisme, proliferatie van massavernietigingswapens, fragiele staten of klimaatverandering. Deze uitdagingen kunnen veiligheidsrisico's met zich meebrengen en de kiem van nieuwe conflicten in zich dragen. Ze raken derhalve ook het Nederlandse belang direct, soms is zelfs het belang van de veiligheid rechtstreeks in het geding.

Het is de vraag hoe wij ons hiertegen het beste kunnen wapenen. Wij zullen, zoals de heer Van Kappen aangaf, moeten leren leven met enige onzekerheid. Het is in ieder geval duidelijk dat het als enige inzetten van militaire middelen vaak onvoldoende is om de huidige veiligheidsrisico's te bezweren. De heer Yildirim hield in verband hiermee een interessante beschouwing over het omsmeden van zwaarden tot ploegscharen; daar kwam het althans op neer. Ongetwijfeld zal minister Van Middelkoop hierop nader ingaan, mede gelet op zijn achtergrond...

Voor de regering is een geïntegreerde benadering van defensie, buitenlandse beleid en ontwikkelingsbeleid cruciaal. Dit betekent dat wij de inzetbare middelen waarover wij beschikken, op elkaar moeten afstemmen, maar het gaat nog verder. Omdat de uitdagingen in de 21ste eeuw grensoverschrijdend zijn, vereisen ze een

gezamenlijke reactie, want niemand die zich als enige bewapent, kan zich veilig wanen voor terroristen. Niemand kan verwachten, in z'n eentje de klimaatverandering tegen te kunnen houden of mensenhandel te kunnen stoppen. Internationaal hebben wij elkaar nodig om oplossingen te kunnen vinden. Daarom kiest de regering ook voor een actieve, geëngageerde internationale opstelling. Wij zijn ervan overtuigd dat het belang van de Nederlandse burger hiermee het best gediend is.

In dit licht ben ik zeer ingenomen met de NAVO-top van twee weken geleden in Boekarest. Over veranderde omstandigheden gesproken, deze top vond plaats in het paleis van de voormalige dictator Ceaușescu. Een van de belangrijkste onderwerpen was Afghanistan, en daaraan namen niet alleen de NAVO-bondgenoten deel, maar ook een flink aantal andere partners waarmee wij nauw samenwerken in Afghanistan. Daarnaast waren ook de VN, de Europese Unie en de Wereldbank vertegenwoordigd. Vooral de aanwezigheid van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties Ban Ki-moon zie ik als een belangrijk signaal. Hij zegde toe dat zijn organisatie haar aandeel zal nemen en hij gaf toe dat dit tot nu toe onvoldoende is geweest. Dit is op zichzelf een sterke, hoogst welkome uitspraak, want dat is natuurlijk wel een probleem geweest. Deze wijziging die tot uitdrukking kwam in de uitspraak van Ban Ki-moon, hebben wij in de afgelopen jaren ook in het beleid van de VN ten opzichte van Afghanistan kunnen waarnemen. Ook de Europese Unie was goed vertegenwoordigd, namelijk door Commissievoorzitter Barroso en hoge vertegenwoordiger Solana. Het is overduidelijk dat ook de bijdrage van de Europese Unie aan de wederopbouw en de politiemissie van de Unie belangrijke bestanddelen vormen van die geïntegreerde aanpak.

De noodzaak van een geïntegreerde aanpak geldt overigens niet alleen ons optreden in Afghanistan. Er bestaat evenmin een exclusief militair antwoord op andere veiligheidsrisico's van deze tijd, zoals de proliferatie van massavernietigingswapens, waarover ook de heer Van Kappen heeft gesproken. Niet alleen is het aantal staten toegenomen dat over dit soort wapens kan beschikken, ook het risico dat massavernietigingswapens in handen kunnen vallen van niet-statelijke actoren, lees terroristen, dient uiterst serieus te worden genomen. Centraal in dit internationale kader staat in het non-proliferatiestelsel nog steeds het Non-proliferatieverdrag. In reactie op de heer Vliegenthart merk ik hierover op dat ik het van het grootste belang vind dat Nederland bijdraagt aan het welslagen van de herzieningsconferentie van het NPV in 2010.

Om werkelijk vooruitgang te boeken op het terrein van non-proliferatie, dienen de kernwapenstaten naar mijn mening ook bereid te zijn om verder te gaan op het pad van nucleaire ontwapening. Ik vind het in dit kader bemoedigend dat Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk hebben aangekondigd hun nucleaire arsenaal in te krimpen, maar de sleutel tot succes ligt bij zowel de Amerikanen als de Russen. Juist gezien hun grote

voorraden kernwapens, dragen zij een speciale verantwoordelijkheid. De herzieningsconferentie van het NPV in 2010 moeten wij naar mijn mening aangrijpen om nucleaire ontwapening weer prominent op de internationale agenda te plaatsen. Ik denk dat de kansen daarop er nu zijn, ook gezien het internationale debat over dit punt.

De heer Vliegenthart heeft specifiek gevraagd hoe mijn oproep of mijn plannen zich verhouden tot de nucleaire doctrine van de NAVO. Mijn oproep tot verdere reducties van nucleaire wapens laat op zich de nucleaire doctrine van de NAVO onverlet. Juist in de veranderende veiligheidssituatie van na de Koude Oorlog zijn verdere reducties heel wel mogelijk, zonder dat onze veiligheid daaronder lijdt. Die veiligheid was de basis voor de doctrine. Mijn oproep richt zich overigens niet alleen tot NAVO-leden, maar ook specifiek tot de Russische Federatie en China. Het is overduidelijk dat een vermindering van de nucleaire wapens een positief effect zal hebben op de internationale verhoudingen. Ook gezien de discussie in de Verenigde Staten, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, denk ik dat het momentum wel kan worden gebruikt met het oog op die herzieningsconferentie.

Terug naar de NAVO. In Boekarest waren de NAVO-lidstaten het erover eens dat verspreiding van ballistische raketten in toenemende mate een veiligheidsrisico vormt. Ook hierop kan alleen een antwoord worden gevonden in samenwerking met de partners. De NAVO heeft in Boekarest afgesproken verder onderzoek te zullen doen naar opties voor een veelomvattend raketverdedigingssysteem dat alle delen van het NAVO-grondgebied beschermt. In de huidige plannen is dit nog niet het geval. De voorziene Europese elementen, in Polen en Tsjechië, van het Amerikaanse raketverdedigingssysteem dragen wel bij aan de verdediging van delen van het grondgebied van de NAVO, maar dekken niet het gehele NAVO-gebied. Dat staat weer haaks op de veiligheidsgarantie die voor het hele NAVO-gebied zou moeten gelden. Daaraan wordt dus gewerkt, daaraan moet ook worden gewerkt in overleg met de Russische Federatie. Dat is ook geconstateerd in Boekarest. Ik benadruk dit in het bijzonder voor de heer Vliegenthart: geen wapenwedloop maar samenwerking.

Ik onderstreep ook nog eens dat de eerste verdedigingslinie bestaat uit het tegengaan van de verspreiding van ballistische raketten. Ik noem in dit verband met name de Hague Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation, de HCOC, maar ook effectieve expertcontrole in het Missile Technology Control Regime, die daarbij van groot belang zijn. Ook dat moet men in zijn totaliteit zien. Tegenover deze en andere veiligheidsdreigingen moeten wij ook hier een geïntegreerde aanpak stellen.

De heer **Vliegenthart** (SP): De minister heeft mijns inziens terecht gezegd dat men dit soort vragen niet zonder de Russen, maar met de Russen moet aanpakken. Hoe ziet de minister dit concreet voor zich? Welke stappen zouden daarin moeten

worden genomen? Hebben wij hier niet te maken met onoverbrugbare tegenstellingen die ervoor zullen zorgen dat de Russen op dit moment helemaal geen behoefte hebben aan en geen zin hebben in zo'n raketschild en daaraan helemaal niet willen meewerken?

Minister **Verhagen**: Ik ben een andere mening toegedaan op basis van de gesprekken die ikzelf heb gevoerd met mijn Russische collega, maar vooral door de wijze waarop er binnen de NAVO over is gesproken. Wij hebben binnen de NAVO aangedrongen op transparantie, op samenwerking met de Russen. Dat heeft ertoe geleid dat in tegenstelling tot enige tijd geleden, toen de eerste plannen hieromtrent naar buiten kwamen -- misschien in de tijd dat mijn voorganger hierover met de Kamer van gedachten heeft gewisseld -- er wel degelijk enorm is geïnvesteerd in overleg en contacten met de Russen en in transparantie tegenover hen. De twee-plus-tweeoverleggen tussen de ministers van Defensie en de ministers van Buitenlandse Zaken van zowel de Verenigde Staten als Rusland hebben ook geresulteerd in een enorme verbetering van de sfeer op dit punt. Dat tijdens de top tussen Bush en Poetin na afloop van de NAVO-bijeenkomst in Boekarest hierover nog geen eindresultaat is bereikt, betekent niet dat men niet al zeer dicht tot elkaar is gekomen in vergelijking met de situatie één à twee jaar geleden. Ik ben er echt van overtuigd dat die gesprekken wel degelijk zullen leiden tot overeenstemming. Ook speelt hierin mee dat de oorspronkelijke angst van Rusland en de oorlogsretoriek die dit bijvoorbeeld in de speech van Poetin in München tot gevolg had, was veroorzaakt door het feit dat men ervan overtuigd was dat dit tegen Rusland gericht was. Juist door die transparantie, door die gesprekken, door dat overleg, is die angst in toenemende mate weggenomen en probeert men ook de eigen systemen te integreren om daarmee een antwoord te bieden op heel andere dreigingen, lees Iran.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik begrijp hieruit dat de minister afstand neemt van de uitlatingen van de vorige minister van Buitenlandse Zaken, die heeft gezegd dat het een ongeloofwaardig concept was dat het raketschild tegen Iran zou worden gericht. Daarnaast is mijn concretere vraag wat de samenwerking met de Russen betekent. In hoeverre ziet de minister bijvoorbeeld het oorspronkelijke plan van de Russen, waarin een raketschild zou worden meegenomen dat ook Rusland gedeeltelijk zou beschermen, als een reële optie voor toekomstig beleid?

Minister **Verhagen**: Als het wordt meegenomen en er niet voor in de plaats komt, acht ik dit wel degelijk een interessante optie.

Wat die veiligheidsdreigingen betreft is de stelling van de Nederlandse regering volmondig dat wij daartegenover een geïntegreerde aanpak moeten stellen. Dat betekent enerzijds de drie D's, diplomacy, defence en development en anderzijds andere partners en andere internationale gremia

daarbij betrekken. De geachte afgevaardigden Hillen, Van Kappen en Vliegenthart hebben al verwezen naar de Grand Strategy, zoals de vijf oud-generaals, waaronder de Nederlandse generaal Van den Breemen, die noemen in hun onlangs verschenen rapport Towards a Grand Strategy for an Uncertain World. In wezen bouwt onze opstelling hierop voort. Ik steun het idee dat wij moeten streven naar de geïntegreerde aanpak die zij in hun paper voorstellen. Volgens de genoemde generaals moeten wij een nieuwe veiligheidsstructuur opbouwen. Niet vanuit het niets, die luxe kunnen wij ons ook niet veroorloven, maar door gebruik te maken van de bestaande bouwstenen VN, Europese Unie en de NAVO. De generaals stellen dat die organisaties dan wel dienen te worden aangepast aan de eisen van de tijd. Evenals de heer Van Kappen ben ik het daarmee van harte eens. De VN en de Europese Unie zijn daar op zich mee bezig: de EU via het Verdrag van Lissabon en de VN in New York via de discussie over de hervorming van de VN. Ook voor de NAVO lijkt de tijd gekomen om zichzelf een spiegel voor te houden om te bezien hoe effectiever kan worden ingespeeld op de nieuwe uitdagingen en nieuwe kansen.

De heer **Van Kappen** (VVD): Het baart mij grote zorgen dat de NAVO eigenlijk niet in staat is om een "comprehensive approach" te implementeren. De NAVO heeft een politiek-militair instrumentarium om troepen te genereren van de lidstaten, maar de NAVO heeft geen instrumenten om andere elementen van alliance power te genereren. De mogelijkheid om dit zelf te ontwikkelen is ook politiek geblokkeerd voor de NAVO. De logische oplossing dat de EU, die wel beschikt over deze mechanismen, een strategische partner voor de NAVO wordt en dat er een soort van "Berlin plus in reverse" agreement wordt gebruikt, zodat de NAVO bij operaties als in Afghanistan gebruik kan maken van de Europese mechanismen om andere elementen van "alliance power" te genereren, is ook politiek geblokkeerd. Hoe komen wij nu tot een echte "comprehensive approach" -- en dat is iets meer dan een 3D-benadering -- als elke keer de betonnen muur tussen de EU en de NAVO blijft bestaan? Is daarover in Boekarest nog gesproken? Solana was daar aanwezig. Wat doen wij aan die blokkade tussen de NAVO en de EU, die verhindert dat wij echt komen tot een "comprehensive approach"?

Minister **Verhagen**: Ik kom nog specifiek terug op de relatie tussen NAVO en EU in het vervolg van mijn betoog.

Met de verwijzing naar Boekarest, juist omdat secretaris-generaal Ban Ki-moon, de Wereldbank en de EU daar aanwezig waren -- het was in wezen een historische NAVO-top in de zin dat alle spelers erbij betrokken waren -- heb ik het besef willen schetsen dat wij het samen moeten doen, dat men het niet alleen kan.

Wat de samenwerking tussen EU en NAVO betreft heb ikzelf bij de ministeriële voorbereiding van de top in Brussel mijn irritatie over de blokkade niet onder stoelen of banken gestoken. Met de

secretaris-generaal en in andere overleggen zijn wij bezig om dit te doorbreken. Ik ben het namelijk met u eens dat een blokkade door bilaterale conflicten tussen verschillende lidstaten een effectieve samenwerking, een comprehensive approach die wij hoogst nodig vinden, in de weg staat.

Over Afghanistan zijn specifieke afspraken gemaakt, bijvoorbeeld vanuit de VN met de aanwijzing van een speciaal vertegenwoordiger, Kai Eide, om te zorgen voor die gecoördineerde aanpak, niet alleen van de VN, maar samen met de NAVO en de EU. Dat biedt juist daar perspectieven voor.

De heer Hillen heeft gevraagd naar de toekomst van de NAVO en de heer Van Driel heeft gesteld dat de NAVO toe is aan een strategische heroriëntatie. Waar en wanneer moet de NAVO optreden, zo vat ik zijn vraag maar samen. Dat is feitelijk ook de vraag van de heer Kuiper. Alhoewel de veiligheidsrisico's grensoverschrijdend zijn -- dus niet meer op de Duitse laagvlakte voor ons eigen grondgebied, maar elders in de wereld -- betekent dit volgens de Nederlandse regering niet dat de NAVO de politieagent voor de gehele wereld moet zijn. De NAVO heeft niet de politieke wil om dat te zijn, maar de NAVO zou het ook niet kunnen. De NAVO zal moeten optreden wanneer en waar de belangen van het bondgenootschap in het geding zijn, niet meer en niet minder. Dat betekent wel dat het ook elders is. Je moet niet zeggen dat je je over de gehele wereld gaat begeven, maar specifiek als onze eigen veiligheidsbelangen in het geding zijn. Dat is het geval in Afghanistan. Dus geen politieagent van de wereld, maar wel een wereldwijd netwerk. Juist omdat de huidige veiligheidsrisico's niet beperkt zijn tot onze hoek van de wereld, neemt het belang van samenwerking met partners wereldwijd toe. Dat betreft allereerst partners die zich voor dezelfde risico's zien gesteld en die dezelfde waarden aanhangen. Ons gezamenlijk optrekken wat dat betreft met Australië in Uruzgan is daar ook een goed voorbeeld van.

De heer **Van Driel** (PvdA): Ik snap het antwoord en denk ook dat ik het begrijp, maar ik kan het vanwege de vaagheid niet wisselen. Waar de bondgenootschappelijke belangen in het geding zijn, spreekt het voor zich. Voor hetzelfde geld kun je zeggen -- daar is aan de overkant van de Atlantische Oceaan wel eens over gedacht -- dat Noord-Korea een bedreiging is. Waarom zouden onze belangen daar dan niet in het geding zijn?

Minister **Verhagen**: Op dit moment zijn er andere middelen om die eventuele bedreigingen op te lossen.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dan is het nogal ad hoc. Het hangt er dan vanaf hoe de samenstelling is, wie waar achteraan trekt, wie wat vindt en met welke kracht iemand iets vindt. Dat zegt u dan eigenlijk.
Minister **Verhagen**: Nee, dat zeg ik niet.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dan moet u iets specifieker aangeven wanneer daarvan sprake is. Ik kan het niet anders begrijpen. Dat kan aan mij liggen, maar misschien kunt u het ook iets specifieker uitleggen.

Minister **Verhagen**: Ik heb het voorbeeld van Afghanistan genoemd. Indien Afghanistan zou terugvallen naar de situatie dat het de uitvalsbasis is voor terroristische organisaties die verantwoordelijk zijn voor het plegen van aanslagen in New York, in Madrid of in Londen, is dat een direct gevaar. Dan is de veiligheid van het bondgenootschap in het geding.

De heer **Van Driel** (PvdA): Er zijn ook mensen die zeggen dat Iran achter sommige zaken zit. Bij de aanslag in New York kwam 80% van de mensen uit Saudi-Arabië. Ik vind dit allemaal nogal caoutchouc.

Minister **Verhagen**: Dan is het betreurenswaardig dat de heer Van Driel dit vindt. Binnen de NAVO is na de aanslagen op de Twin Towers uitvoerig gesproken over de vraag in hoeverre die als een bedreiging van het bondgenootschap werden gezien. Toen is voor het eerst sinds jaar en dag artikel 5 ingeroepen. Met andere woorden: de weging of iets gezien wordt als een bedreiging voor het bondgenootschap, vindt juist plaats in dat gezamenlijke overleg. Om een voorbeeld te noemen van een situatie waarin wel degelijk ernstige zaken gaande zijn en waarin de internationale gemeenschap wel degelijk optreedt, maar niet als NAVO, verwijs ik naar Kenia. Daar waren recentelijk grote onlusten, waarbij slachtoffers vielen et cetera. Via de bemiddeling door Kofi Annan wordt wel degelijk door de internationale gemeenschap opgetreden, maar ik heb niet de NAVO Kenia zien binnenvallen om ervoor te zorgen dat de oppositie daar lid kon worden van de regering.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik kan de heer Van Driel goed volgen als hij zegt dat het hem nog wat duister is. Onderstreept deze discussie niet de noodzaak van een nieuw strategisch concept? Moeten wij er niet eens over nadenken waarvoor wij de NAVO hebben, waartoe en wat wij er in de concrete gevallen mee gaan doen? Dat lijkt mij een vertaling van het strategisch concept. Is dat niet aan vernieuwing toe?

Minister **Verhagen**: Over het strategisch concept kom ik nog te spreken.

Het beeld dat de heer Van Driel in dit kader schetst van de VS als enige leider binnen de NAVO herken ik niet. De NAVO is een bondgenootschap van 26 landen. Ik zal niet ontkennen dat een land als de VS, dat over zeer veel capaciteiten beschikt en dat ook bereid is om die in te zetten, een belangrijke stem heeft. Dat geldt echter niet alleen voor de VS. Ook voor een land als Nederland geldt dat het wel degelijk een stem heeft in het kapittel. Nederland heeft ook op de formulering van het strategisch militair plan ten behoeve van Afghanistan een buitengewoon grote invloed uitgeoefend. Bij het feit dat het 3D-concept als

zodanig en dat de comprehensive approach als zodanig nu een essentieel element zijn, dat algemeen aanvaard wordt binnen de NAVO, heeft Nederland een zeer grote rol gespeeld. Ook het compromis dat in Boekarest is bereikt voor Georgië en de Oekraïne is absoluut geen voorbeeld dat de VS de uitslag van de NAVO-bijeenkomst dicteren.

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. Ik kan het niet nalaten om ook de heer Van Driel nog op het volgende te wijzen. De operatie in Afghanistan is een VN-operatie. Die is door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties gemandateerd. De VN konden die operatie echter niet met blauwhelmen uitvoeren, omdat het geweldsniveau te hoog was. Daarom is de NATO gevraagd de klus te klaren. The North Atlantic Council heeft daarna geoordeeld dat deze missie bij het NATO-concept past, omdat ook sprake is van een bedreiging van het Euro-Atlantisch verdragsgebied. Dat is de reden waarom de NATO de klus heeft aanvaard, maar het is een door de NATO geleide VN-operatie. Dat is ook de reden dat landen als Jordanië, Australië en Singapore eraan deel kunnen nemen. Nogmaals, dit is niet een NATO-operatie, maar een VN-operatie, uitgevoerd door de NATO.

De heer **Van Driel** (PvdA): Ik heb ook niet gezegd dat het een operatie puur alleen van de NAVO is. Mijn enige vraag is: hoever gaan wij als NAVO? Ik krijg daarop een naar mijn gevoel abstract antwoord. De minister probeert wel antwoord te geven, maar het blijft abstract. Ik vind dat hij dieper op de materie moet ingaan. Nogmaals, ik heb niet gezegd dat het enkel en alleen een operatie van de NAVO is. Ik heb alleen gevraagd: wat doen wij wel en wat doen wij niet in NAVO-verband? Daar gaat het mij om.

Dan wijs ik nog op het volgende. Natuurlijk hebben wij invloed. Wij treden namelijk op en daarmee verwerven wij invloed. Dat is goed. Als wij zouden optreden zonder invloed te hebben, zouden wij ons moeten afvragen of wij nog wel willen deelnemen aan de operaties. Echter, voor zover ik kan waarnemen, ook in NAVO-parlementair verband, is de invloed van Amerika heel, heel, heel erg groot en onze invloed daarbij vergeleken heel erg klein. Dat is ook wel logisch, gelet op de middelen die Amerika aanwendt. Als je dat in aanmerking neemt, kan ik mij voorstellen dat zij zeggen: hoe kan het dat als er militair zo erg op ons geleund wordt wij politiek geen invloed mogen uitoefenen? Die grote invloed vind ik evenwel een probleem als de NAVO met nieuwe leden uitgebreid wordt. Misschien vind ik de invloed van Amerika dan iets te groot vergeleken met de invloed van de overige landen.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Het past mij niet om een oordeel te geven over de invloed van de heer Van Driel in de parlementaire assemblee ten opzichte van zijn Amerikaanse collega's. Ik spreek over de opstelling van de minister...

De heer **Van Driel** (PvdA): Nee, nee, dat is leuk geprobeerd. Ik vind het zelf ook wel leuk, hoor, maar hier gaat het niet om.

Minister **Verhagen**: U verwees naar de assemblee.

De heer **Van Driel** (PvdA): Ik zei dat je daar in de discussies met de Amerikaanse congresafgevaardigden heel goed merkt dat onze invloed zeer beperkt is en dat dat in NAVO-verband te maken heeft met de middelen die de VS inzetten. Ik zie ook wel dat het logisch is dat je invloed hebt als je veel middelen inzet, maar ik vraag mij wel af: moet er wat dat betreft in de toekomst niet iets veranderen? Zonder overigens hun invloed weg te willen poetsen, want dat kan niet, gelet op de middelen die zij inzetten en gelet ook op het feit dat wij met hen een partnership hebben.

Minister **Verhagen**: Nogmaals, ik weet niet hoe de verhoudingen in de assemblee liggen. Ik spreek over de NAVO-ministeriële verhoudingen en over de verhoudingen op de NAVO-top. Dan ben ik het niet eens met de stelling dat wij als een stel makkeschappen achter de VN aan lopen. Ik ben het ook niet eens met de suggestie dat de enige leidende rol de rol van de VS zou zijn. Als wij het hebben over de training van de Afghaanse politie en het Afghaanse leger, is het logisch dat als de Verenigde Staten 7 mld. dollar daarvoor beschikbaar stellen, zij op de wijze waarop die training plaatsvindt meer invloed hebben dan wij. Wij dragen in veel geringere mate bij aan de middelen voor de training. De facto hebben wij al minder invloed vanwege het feit dat de training door Amerikanen wordt gegeven. Ik herken het beeld dus niet dat de heer Van Driel schetst.

Hij zei dat ik mij te vaag uitliet over de dreiging. Ik stelde dat in een geglobaliseerde wereld de dreigingen niet meer zo eenduidig zijn als in de tijd van de Koude Oorlog. Toen was Rusland de vijand en men zou toen hebben kunnen zeggen: ik zet een paar tanks op de Duitse laagvlakte en dan heb ik het probleem opgelost. Misschien was ook nog wat wederzijdse nucleaire afschrikking nodig, maar zo simpel zit de wereld niet meer in elkaar. Juist omdat de dreigingen in een geglobaliseerde wereld van een heel andere zijde kunnen komen en zich ook wereldwijd kunnen aandienen, kun je niet uitsluiten dat de NAVO wereldwijd, out of area, optreedt. Tegelijk wil dat weer niet zeggen dat je politieman van de wereld bent en dat je bij ieder conflict de NAVO laat optreden. Voor het optreden van de NAVO moet er een direct veiligheidsbelang van het bondgenootschap in het geding zijn. Dat is niet bij alle conflicten het geval.

De heren Kuiper en Van Driel hebben gevraagd wat mijn visie is op de uitbreiding van de NAVO. Ik meen dat met de verklaring van Boekarest voor een goede formulering is gekozen. De NAVO handhaaft conform het Verdrag van Washington haar opendeurbeleid. Dat wil zeggen dat de Europese democratieën die bereid en in staat zijn om de verplichtingen van het lidmaatschap na te komen, welkom zijn. Bij de recente uitbreidingsdiscussie heeft Nederland laten zien dat het dit aspect zeer serieus neemt. Landen die lid willen worden moeten aan de gestelde

criteria voldoen en een bijdrage leveren aan de veiligheid en de stabiliteit van het bondgenootschap.

Ik wil tegelijk weerspreken dat de relatie met Rusland voor ons doorslaggevend is. Rusland komt absoluut geen vetorecht toe. De NAVO maakt zelfstandig haar afweging en bepaalt wie wel en wie niet lid kunnen worden. Het besluit dat ter zake van Georgië en Oekraïne is genomen, is daarvan het duidelijke bewijs. Er is gesteld dat die landen nu nog niet voldoen aan de criteria om te kunnen toetreden. Derhalve keuren wij hun lidmaatschap nu niet goed. Tegelijkertijd is, in lijn met de opendeurpolitiek, gezegd: dit soort landen kunnen op termijn wel degelijk lid worden van de NAVO. Ik meen dat dit besluit het beste bewijs is van het feit dat de NAVO haar eigen afwegingen maakt, dat de Verenigde Staten het niet alleen voor het zeggen hebben en dat Rusland geen vetorecht op de samenstelling van de NAVO heeft.

De heer **Vliгентhart** (SP): Als ik u goed begrijp zou de uitbreiding van de NAVO kunnen leiden tot een verslechterde relatie met Rusland, hoewel u daar niet op uit bent. Rusland zou deze opstelling tegen de borst kunnen stuiten. Dat die kans er is, is zeer aannemelijk.

Minister **Verhagen**: Het is niet ons doel om een verslechterde relatie met Rusland te krijgen. Ik proef dat een beetje uit uw vraag. Wij hebben ook een NAVO-Ruslandraad. Daarin wordt gesproken over de gedeelde veiligheidsbelangen. Het kan natuurlijk nooit zo zijn dat een land als Rusland verbiedt dat landen toetreden tot de NAVO. Dat zou haaks staan op het gestelde in het bondgenootschappelijk verdrag en op het gestelde in het Verdrag van Washington. Echter, dat je investeert in de relatie met Rusland, ook via de Europese Unie, is iets anders. Dat staat los van deze discussie.

De vraag of ook niet-Europese democratieën kunnen toetreden tot de NAVO, dus of de opendeurpolitiek in algemene zin verruimd kan worden en landen die niet tot het Europese continent behoren, kunnen toetreden, is nu niet aan de orde. Landen als Australië geven zelf aan dat zij daar geen behoefte aan hebben. Zij willen zich beperken tot de intensivering van de praktische, goede samenwerking. Daaraan wordt ook concreet meegewerkt. Collega Van Middelkoop en ikzelf hebben de ideeën en de wensen van landen als Australië met betrekking tot het militaire plan voor Afghanistan duidelijk ingebracht. Wij plegen ook regelmatig overleg met Australië. In die zin hebben zij via ons een entree in de discussie.

Binnen de NAVO gaan inderdaad stemmen op om een nieuw strategisch concept te ontwikkelen. De heer Vliгентhart heeft hierover gesproken en ook de heer Van Driel vroeg op welke wijze het draagvlak voor die heroriëntatie zal worden georganiseerd. Naar mijn mening zal de NAVO zich verder moeten transformeren, gelet ook op de gewijzigde omstandigheden, maar ook moet de NAVO ons beter informeren. Ik bedoel daarmee dat de laatste jaren voor het bredere publiek niet

altijd even duidelijk was waarvoor de NAVO staat en waarom de NAVO essentieel blijft voor onze veiligheid. Dat is niet goed voor het draagvlak. Daarom vind ik dat de NAVO het 60-jarig bestaan in 2009 moet aangrijpen om daaraan iets te doen, wat mij betreft in de vorm van een politieke verklaring. In Boekarest is ook de opdracht gegeven tot het opstellen van zo'n verklaring. Zo'n verklaring kan later weer een bouwsteen zijn voor een nieuw strategisch concept. Het lijkt mij te vroeg om daar nu al op vooruit te lopen. Laten wij eerst maar zorgen dat de verschillende bouwstenen er komen. Het lijkt mij niet vruchtbaar dezelfde werkwijze als de vorige keer te hanteren, toen het strategisch concept artikel per artikel werd doorgenomen. Tijdens het algemeen overleg in de aanloop naar Boekarest heb ik toegezegd de Tweede Kamer te zullen informeren over de Nederlandse inzet voor de politieke verklaring, die bouwsteen voor een eventueel toekomstig nieuw strategisch concept, en ik zeg toe dat ik ook de Eerste Kamer daarover zal informeren. Of daaraan ook een hoorzitting met de secretaris-generaal van de NAVO gekoppeld moet worden, acht ik geheel en al een zaak van het parlement. Als het parlement het nuttig vindt om de secretaris-generaal in dat kader te horen, past mij geen oordeel.

Voorzitter. De heer Van Driel legt een verbinding tussen de strategische heroriëntatie en de legitimiteit van het NAVO-optreden. Hij stelt dat legitimiteit wordt verkregen via de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, en dat er zonder die legitimiteit nauwelijks ruimte is voor acties. In antwoord op zijn vraag hierover verwijs ik naar het uitvoerige debat dat ik op 22 juni jongstleden met deze Kamer heb gevoerd over het adequaat volkenrechtelijk mandaat. Dat debat ging over de rechtsgrondslag, het mandaat van de missie, specifiek ten aanzien van de deelname van Nederlandse militairen. Voor de notitie die de regering toen naar de Eerste Kamer heeft gestuurd, was grote steun in deze Kamer. De fractiegenoot van de heer Van Driel, de heer De Vries, gaf toen aan dat hij zich in algemene zin goed kon vinden in de notitie.

Besproken is toen dat er enkele algemeen aanvaarde rechtsgrondslagen bestaan voor het gebruik van geweld door staten, voor militaire acties dus: het recht van zelfverdediging, toestemming van de Veiligheidsraad, optreden op uitnodiging van het gastland, en bescherming van onderdanen in het buitenland. Dat ligt dus al genuanceerder dan de heer Van Driel stelt. Ook hebben wij toen vrij uitvoerig van gedachten gewisseld over het feit dat het internationale recht als zodanig ook niet stilstaat maar in ontwikkeling blijft. Vandaar dat in deze Kamer toen is gesproken over de responsibility to protect, de humanitaire interventie. Wij hoeven die discussie nu niet meer over te doen, maar ik hecht er wel aan om in antwoord op hetgeen de heer Van Driel vraagt, het complete beeld te schetsen, en dat mandaat niet te beperken tot de Veiligheidsraad. Er werd toen gesproken over een veel breder kader.

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Voor alle helderheid, ik heb niet de behoefte de discussie over te doen; die is vorig jaar gevoerd. Ik had vooral de behoefte om te wijzen op de verbinding met de legitimiteit via de VN. Ik heb nog even overlegd met de heer De Vries, en mijn formulering biedt voldoende ruimte om de opvatting van de minister daaronder te laten vallen.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik hecht er wel aan dat hierover geen onduidelijkheid bestaat. Er zijn dus meer opties dan alleen een uitspraak van de Veiligheidsraad.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dat stond ook in mijn tekst.

Minister **Verhagen**: Prima, dank u wel.

Voorzitter. De heer Van Driel heeft ook gevraagd naar de relatie tussen de NAVO en de EU, en met name de heer Van Kappen ging daarop in. Hier is inderdaad sprake van een probleem, dat ben ik absoluut met de heer Van Kappen eens. In het veld werken beide organisaties goed met elkaar samen, maar op politiek niveau loopt het uiterst moeizaam. De kern is natuurlijk het Turks-Cypriotische conflict. Turkije laat in NAVO-verband niet na Cyprus de voet dwars te zetten, en in de EU gaat het andersom. Zeker nu de beide organisaties, EU en NAVO, elkaar in het veld steeds vaker tegenkomen, niet alleen in Afghanistan, ook in Kosovo, is het essentieel dat de samenwerking goed verloopt. Wij kunnen ons dit soort conflicten niet veroorloven. Ik heb hiervan tijdens de laatste NAVO-vergadering dan ook een zeer zwaar punt gemaakt. Ik heb hier sindsdien met mijn Turkse collega Babachan en gisteren met mijn Cypriotische collega Kyprianou uitvoerig over gesproken. Ik denk dat met name de recente verkiezingen op Cyprus de hoop op een oplossing weer doen herleven, want op basis van die gesprekken heb ik wel de overtuiging dat zij beiden bereid zijn te zoeken naar pragmatische oplossingen zonder meteen de standpunten in het Turks-Cypriotische conflict terzijde te schuiven. Beiden zijn nu aan het werken aan meer pragmatische oplossingen. De boodschap is dus overgekomen, en ik ben het met de heer Van Kappen, de heer Hillen en de heer Van Driel absoluut eens dat dit probleem snel de wereld uit geholpen moet worden, wil er überhaupt sprake kunnen zijn van een geloofwaardige samenwerking.

Een andere positieve ontwikkeling op het gebied van mogelijke samenwerking tussen NAVO en EU vind ik het feit dat de huidige Franse opstelling ten opzichte van de NAVO aanmerkelijk positiever en constructiever is dan in het verleden. Ik denk dat die gewijzigde Franse opstelling ook op dit punt de zaak in beweging kan brengen.

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Ik ben dat met de minister eens. Ik heb hierover nog een kleine vraag: hebben de Fransen ook nog een bepaalde prijs gevraagd voor die opstelling?

Minister **Verhagen**: Die heb ik nog niet gezien. Misschien gaat het hun erom een beetje te winnen aan relevantie.

De vijf generaals stellen in hun notities voor om een nieuw veiligheidssysteem in eerste instantie op te bouwen rond de NAVO. Ik denk echter dat ook hier de NAVO en de EU samen de kern moeten gaan vormen van wat de vorige secretaris-generaal van de VN zo mooi heeft aangeduid als een systeem van "interlocking security institutions". De NAVO is en blijft essentieel voor onze veiligheid. Het bondgenootschap garandeert ook de trans-Atlantische band. De bondgenoten beschikken samen over unieke militaire capaciteiten, maar als puntje bij paaltje komt, met name bij het aanpakken van de nieuwe veiligheidsuitdagingen, heeft de NAVO ook andere partners hard nodig, de EU en de VN voorop; misschien wel harder dan omgekeerd. Immers, voor zowel de VN als de EU geldt dat zij over een breed scala van instrumenten beschikken, breder dan alleen de militaire, zoals diplomatie, handelssancties en ontwikkelingssamenwerking. De militaire kant van het Europese veiligheids- defensiebeleid (EVDB) is tot nu toe echter onvoldoende uit de verf gekomen. Capaciteiten van de EU blijven achter bij wat volgens onze eigen behoeftestelling nodig is, en de inzet is dan ook beperkt gebleven tot een viertal operaties. De EU heeft dus, anders dan bij aanvang was voorzien, vooral zijn civiele crisisbeheersingscapaciteit ontwikkeld en daadwerkelijk aangevuld.

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. Ik ben in dit kader benieuwd of de "Berlin plus in Reverse" agreement" in de nieuwe politieke constellatie met de gewijzigde Franse opstelling enige kans van slagen heeft, of dat dat geen begaanbare weg is. "Berlin plus" is de overeenkomst dat de EU bij een militaire operatie gebruik kan maken van de NAVO-infrastructuur, het NAVO-hoofdkwartier en de NAVO-satellieten et cetera, omdat de EU maar over beperkte militaire capaciteit beschikt. En het "in reverse" hield de gedachte in dat als de NAVO behoefte heeft om andere elementen en mechanismen van staatsmacht te hanteren, zij dat doet door middel van de mechanismen waarover de EU beschikt. Dat lijkt mij een logische weg als het gaat om "interlocking security organisations". Heeft dat in de visie van de minister enige kans van slagen met de gewijzigde Franse opstelling?

Minister **Verhagen**: Ik denk dat wij wel die kant op moeten, en gezien de gewijzigde opstelling van de Fransen sluit ik dat niet uit, terwijl dat voordien ondenkbaar was. Ik denk ook dat daar kansen voor bestaan gezien het feit dat ook president Sarkozy nadrukkelijk heeft gesteld dat het na Saint-Malo, dat de eerste aanzet was voor het EVDB, nu tijd is voor een nieuw elan voor de Europese defensie, waarbij hij nadrukkelijk ook meer toenadering zoekt tot de NAVO, en terug wil keren in de militaire structuur. Het is overduidelijk dat EU en NAVO elkaar moeten aanvullen. Zelfs als je de huidige capaciteit van beide organisaties bij elkaar optelt, bestaat in het licht van het toenemende aantal

crises nog steeds een tekort. De EU zal dus zoveel mogelijk gebruik moeten maken van NAVO-structuren, en andersom.

De heer **Van Kappen** (VVD): Bent u bereid u persoonlijk in te zetten voor het opstarten van de discussie over "Berlin-plus"?

Minister **Verhagen**: Dat zeg ik graag toe. Ook op een ander punt bestaan daarvoor kansen. Ik verwijs naar de uitspraken van president Bush tijdens de top in Boekarest over de EU. Hij stelde heel nadrukkelijk dat de Europese defensiesamenwerking een positief element is, dat aanvullend kan werken. Hij verwees met instemming naar de noodzaak dat de EU haar rol moet spelen. Het feit dat een Amerikaanse president zich tijdens een NAVO-top zo positief over de Europese samenwerking uitliet, geeft aan dat ook aan die kant nieuwe mogelijkheden bestaan. Deze uitspraken geven mij voldoende vertrouwen om uw vraag bevestigend te beantwoorden. Het is absoluut duidelijk dat het idee dat een verdere versterking van de militaire kant van de EVDB per definitie leidt tot overlappingsen, achterhaald is. Een sterke Europese defensie is niet alleen in het belang van de EU, maar ook in dat van de NAVO. Op dit punt verwelkom ik de Franse initiatieven om de Europese capaciteit te versterken. Juist omdat daarover nog concrete voorstellen moeten worden ontvangen -- aangekondigd, maar nog niet concreet ingevuld -- kan ik zeggen dat wij dit element daarbij zullen betrekken.

Ik heb Rusland zeer nadrukkelijk niet in het eerste deel van mijn betoog, sprekend over de veranderende context, genoemd, omdat dit de indruk zou wekken dat ik de terugkeer van een zelfverzekerd Rusland op het internationale toneel zie als één van de nieuwe veiligheidsdreigingen. Ik vind namelijk dat dat niet het geval is. Rusland is voor de oplossing van een aantal veiligheidspolitieke problemen een onmisbare speler, wat niet alleen geldt in onze gemeenschappelijke Europese buurregio, maar ook in het grensgebied van Centraal Azië en Afghanistan. Het is duidelijk dat Rusland vaak geen gemakkelijke partner is, maar duidelijke eigen belangen heeft, die soms kunnen afwijken van de onze. Vaak heeft Rusland een geheel eigen benadering. Het afgelopen jaar heeft Rusland die benadering steeds zelfverzekerder naar voren gebracht. Maar toch zijn de onderlinge meningsverschillen over bijvoorbeeld wapenbeheersing en raketverdediging het best te adresseren in het kader van een breder partnerschap. Tegen die achtergrond heb ik recent in een algemeen overleg met de Tweede Kamer over Rusland aangegeven dat wij in de NAVO-Ruslandraad en in het kader van de relaties tussen EU en Rusland een hernieuwde poging zullen wagen tot een meer gemeenschappelijke aanpak van de veiligheidspolitiek met Rusland te komen. Ik vond de NAVO-Ruslandraad in Boekarest zeer positief. Er werd absoluut geen oorlogstaal gebezigd, wat volstrekt het tegenovergestelde is van de speech van Poetin in München, met als enige uitzondering

CFE (Conventional forces in Europe). De EU moet een hernieuwde poging doen om Rusland in het kader van het EVDB te engageren bij het vinden van oplossingen voor de "voicing conflicts" in Moldavië en Georgië. Hoewel president Medvedev zelf continuïteit in het Russische beleid benadrukt, moet zijn aantreden toch als een kans worden benut voor het zetten van stappen naar een bredere EU-Ruslandrelatie kunnen leiden. Dit is de conclusie van het recente Gymnichoverleg met mijn EU-collega's.

De heer **Hillen** (CDA): Zou op het punt van de ODA-bijdrage een ruimere toepassing mogelijk zijn? Wij besteden jaarlijks 0,8% van het bnp aan ontwikkelingshulp. Een aantal van ons heeft het pleidooi gevoerd om Defensie buiten de haken van het jaarlijkse begrotingsgevecht te plaatsen. Ik begrijp goed dat de minister van Defensie daar altijd positief tegenover staat, maar uw mening daarover is ook interessant.

Minister **Verhagen**: U weet als geen ander dat de regering met één mond spreekt, zeker in dit huis.

De **voorzitter**: Ik mag hopen dat dat in beide huizen zo is!

**

Minister **Verhagen**: Ik wil de aparte sfeer in deze chambre de réflexion onderstrepen door gebruik van het woord "zeker", daarbij niet aangevend dat de regering in andere huizen niet met één mond zou spreken, integendeel!

De heer Van Middelkoop zal hier nader op ingaan. In zijn algemeenheid verwijs ik naar de afspraken die zijn gemaakt bij de totstandkoming van dit kabinet, neergelegd in het regeerakkoord. Daarin zijn onder andere afspraken gemaakt over het budget voor Defensie, en over de 0,8% ODA, de officiële ontwikkelingshulp, waar zoals bekend niet wij, maar de OESO over gaan.

De heer **Hillen** (CDA): Ik vind dit iets te gemakkelijk. In mijn termijn heb ik gezegd dat het niet alleen gaat over deze kabinetsperiode, maar ook over de toekomst, waarvoor nu fundamenten worden gelegd. U kunt dus een oordeel hebben over de toekomst zonder het regeerakkoord te schaden. In het rapport van het wetenschappelijk instituut van het CDA wordt voorgesteld dat reeds nu kan worden begonnen bij de OESO te bepleiten de normen ruimer te maken, waardoor er meer mogelijkheden zijn voor zaken die wel degelijk heel verdedigbaar aan ODA kunnen worden toegerekend, en nu door Defensie worden betaald.

Minister **Verhagen**: Zoals bekend heeft ook de vorige minister voor Ontwikkelingssamenwerking bij de OESO pogingen ondernomen om de officiële ontwikkelingscriteria te wijzigen. Zij heeft daarbij nul op het rekest gekregen. De huidige minister voor OS heeft derhalve aan de Tweede Kamer meegedeeld dat hij daartoe geen verdere pogingen zal ondernemen, wat is geaccordeerd door een meerderheid aldaar. Maar gelet op uw uitspraken

en gelet op het buitengewoon interessante rapport van het wetenschappelijk instituut van het CDA hierover ben ik ervan overtuigd dat deze discussie nog zal worden voortgezet!

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik heb nog een vraag over het stelsel van allianties. Ik heb zo-even gevraagd wat de NAVO doet aan het aangaan van andere vormen van samenwerking. In dat verband heb ik het Partnership for Peace genoemd, waaraan in de jaren negentig uitgebreid aandacht is besteed. Daarbij wordt een indrukwekkende lijst van landen genoemd, waarover ik de vraag heb gesteld hoe het daarmee is. Die allianties omringen Rusland. Ik zou toch graag een concreet antwoord willen op de vraag wat de visie op de partnerships for peace is met die landen. Tot welk soort samenwerking zal de NAVO ze willen brengen of sterft dat langzamerhand af?

Minister **Verhagen**: Dat hoeft niet af te sterven om de doodeenvoudige reden dat Partnership for Peace weliswaar een bepaalde vorm van samenwerking is, maar die hoeft niet automatisch hoeft te leiden tot lidmaatschap van de NAVO. Derhalve zal het instrumentarium van het Partnership for Peace nog steeds niet alleen zijn relevantie behouden, maar ook ingevuld blijven worden. Op dat punt is er namelijk juist samenwerking tussen NAVO en deze landen.

De vermindering van het aantal landen waarmee een Partnership for Peace is gesloten, is daarin gelegen dat een bepaald land op een gegeven moment toch naar de fase gaat van intensief dialogue, die wel een voorportaal is naar membership en derhalve naar het lidmaatschap. Het Partnership for Peace als instrumentarium blijft echter zeer relevant en wordt in de toekomst voortgezet.

*N

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter. Uit een vorig politiek leven heb ik goede herinneringen bewaard aan beleidsdebatten in deze Kamer. Langzaam maar zeker groeit de overtuiging dat ik daar vandaag weer een extra goede ervaring aan kan toevoegen. Ik wil ook graag de heer Hillen feliciteren met zijn maidenspeech. Ik ken zijn toewijding bij dit onderwerp. Dit is ook gebleken uit zijn bijdrage aan het al meermalen genoemde rapport van het CDA "Zo ver de wereld strekt". Dat is een zeer waardevol rapport, ook voor het denken over de toekomst van de krijgsmacht.

Ik spreek in het bijzonder ook mijn complimenten uit aan het adres van de heer Van Kappen, niet alleen voor de inhoud van zijn bijdrage, maar ook voor het feit dat het heel bijzonder is dat wij elkaar in deze rolverdeling hier tegenkomen. Ik dank hem ook voor zijn warme woorden aan mijn adres. Ik deel zijn verwondering. Wat verder ook de verhouding zal zijn, oppositie of niet, wij hebben met elkaar de passie voor veiligheidspolitieke vraagstukken en de Nederlandse krijgsmacht gemeen. Het constructieve

gehalte van zijn bijdrage is mij niet ontgaan. Nogmaals, dank daarvoor.

Ik dank u, voorzitter, voor het initiatief voor dit themadebat. Ik wil een aantal opmerkingen maken, vooral van beschouwende aard. Dat kan in deze Kamer. Die opmerkingen gaan over de toekomst van onze krijgsmacht. Daar is ook naar gevraagd. Voorts wil ik iets zeggen over de operatie in Uruzgan, vooral als voorbeeld van wat de Nederlandse krijgsmacht doet en aankan. Natuurlijk zal ik voorts iets zeggen over het beleid voor de komende jaren, alsook de nodige herschikkingen en de financiële situatie. Ook de staatssecretaris zal in dat kader het nodige zeggen over het investeren in personeel en materieel. Ook zal ik uiteraard ingaan op de verkenningen die wij onlangs zijn gestart. Daarbij hoort het onderwerp van het ambitieniveau. Tot slot ga ik in op wat losse thema's.

Ik moet eerlijk bekennen dat ik het afgelopen jaar in deze functie als minister van Defensie ook wat oude ideeën heb moeten afstoffen. Ik ben echt onder de indruk geraakt van de kwaliteit en de professionaliteit van onze krijgsmacht, alsook de robuustheid waarmee mensen in het leven staan en het incasseringsvermogen. Wie wel eens in Tarin Kowt heeft rondgelopen en gesproken met de mannen en vrouwen aldaar, merkt dat het heel nuchtere mensen zijn met een grote praktische en kritische zin, maar vooral met een voorliefde om al het handelen, kinetisch of niet, een humanitaire inbedding te geven. Dat is ontzettend herkenbaar Nederlands. Vele duizenden mannen en vrouwen hebben inmiddels in Afghanistan gediend. Enkele van hen hebben daarbij het hoogste offer gebracht; hun namen staan in ons geheugen gegrift. Weer anderen zijn gewond geraakt. Al die militairen verdienen diep respect voor hun bijdrage. Dat geldt natuurlijk ook voor de ondersteunende eenheden en het burger personeel.

Ik herhaal daarom dat de Nederlandse militair de volle steun verdient van politiek en maatschappij. Het doet mij deugd om in de samenleving inderdaad meer betrokkenheid te zien bij het wel en wee van onze militairen en hun achterban. Meer aandacht blijft daarbij echter geboden. In het bijzonder de heer Hillen stelde een vraag over het draagvlak. Hij heeft volstrekt gelijk, als hij zegt dat dit een punt is van voortdurende aandacht, in de meest brede zin van het woord. Ook het thuisfront is in toenemende mate belangrijk aan het worden, zo hebben wij gemerkt. Aan het adres van de heer Hillen merk ik nog op dat het werken aan het draagvlak hier begint, dus bij de manier waarop wij, politici, praten over de inzet van de krijgsmacht en de betekenis daarvan.

Ik zal mij de komende jaren ook inspannen voor stabiliteit bij Defensie. Ik heb ontdekt hoe belangrijk dat is. Defensie heeft de afgelopen tien, vijftien jaar ongelooflijk veel voor de kiezen gekregen: er is gereorganiseerd. Sommige reorganisaties zijn dolgedraaid; het beklijft niet meer. Dit heeft de Rekenkamer mij verteld. De Rekenkamer wil mij ook helpen bij het vinden van oplossingen. In het verleden hebben wij ook vaak tegen elkaar gezegd, ook met een zekere trots zou

ik bijna zeggen: wij kunnen de winkel verbouwen en tegelijk ervoor zorgen dat de verkoop doorgaat. Het houdt echter een keer op. Ik heb gemerkt dat wij dat stadium bereikt hebben. Ik ben dan ook heel blij dat de Rekenkamer met ons wil nadenken over het brengen van meer rust en een verbetering van het financieel en materieel beheer van onze organisatie.

Ik kom te spreken over Uruzgan. De problemen in een land als Afghanistan zijn zeer complex en daarvoor zijn geen gemakkelijke of snelle oplossingen voorhanden. Onze opbouw- en trainingsinspanningen in in het bijzonder Uruzgan, waar wij de lead nation zijn, beginnen hun vruchten af te werpen. Ik voeg er onmiddellijk aan toe, dat dit naar onze verwachting nog wel even zal doorgaan in een zorgelijke veiligheidssituatie. Dit is ook de afgelopen weken weer pijnlijk duidelijk geworden: elf Nederlandse militairen zijn zeer recent bij de uitvoering van hun werk gewond geraakt door bembommen (IED). De meeste van de gewonde militairen zijn inmiddels gelukkig hersteld. Van de drie gewonde militairen die naar Nederland zijn gerepatriëerd, zijn er twee in afwachting van hun ontslag uit het Centraal Militair Hospitaal (CMH) in Utrecht. De situatie van een militair, huzaar Ronald van Dort, is helaas nog zeer, zeer kritiek. Onze gedachten en gebeden zijn bij hem en zijn familie.

Deze treurige berichten laten echter onverlet dat er de afgelopen tijd veel voortgang is geboekt in Uruzgan. In het bijzonder de training en de opleiding van de Afgaanse veiligheidsorganisatie, het Afgaanse leger, gaan goed. Zij vormen na verloop van tijd echt een constituerend element van onze exitstrategie. Zij gaan steeds meer verantwoordelijkheid nemen voor de eigen veiligheid. Dat bleek ook wel in Boekarest. Boekarest zou wel eens het begin kunnen zijn van de "afghanisering" van het hele proces, waar wij een paar jaar geleden als internationale gemeenschap mee zijn begonnen. Ik heb ook in Boekarest kunnen zeggen dat Nederland de verwachting heeft dat in 2009/2010, ongeveer over een jaar, kleine operaties zelfstandig kunnen worden uitgevoerd door Afgaanse eenheden. Ik leg de nadruk op kleine operaties. In een krant werd dat iets te mooi verwoord: als zou het Afgaanse leger het allemaal kunnen overnemen. Dat heb ik echter niet gezegd. Het gaat dus om kleine operaties. In ieder geval is dat buitengewoon bemoedigend. Het was ook in Boekarest dat president Karzai, die daar aanwezig was, zei dat het Afgaanse leger en de Afgaanse politie eerdaags willen gaan zorg dragen voor de veiligheid in Kabul. Ook dat is een zeer positief teken.

Sommige leden van de Kamer hebben gesproken over burden sharing. Dat kreeg een paar maanden geleden nogal kritische aandacht. Dat is langzaam maar zeker verstomd. Op de defensietop in Vilnius ongeveer twee maanden geleden had de Amerikaanse minister van Defensie kritiek op een aantal landen, omdat ze te weinig deden en misschien te weinig kwaliteit leverden voor het monitor- en trainingsteam. Dat laatste was ik overigens met hem eens. Dat debat is enigszins tot

rust gekomen, onder meer omdat steeds meer landen toch zijn gaan leveren. Dat gaat altijd door. Ik geef een heel klein voorbeeld. Onlangs werd bekend gemaakt dat men ons in Uruzgan zou gaan bijstaan. Veel belangrijker is dat de Fransen hebben toegezegd om voor het oosten van Afghanistan extra militairen te leveren. Ik wijs ook op wat vooral de Amerikanen in het zuiden willen gaan doen. Ik voeg eraan toe, als wij het toch over burden sharing hebben, dat het in het noorden van Afghanistan de laatste tijd wat minder veilig is dan wij een paar maanden geleden konden vertellen. Bembommen (IED) worden namelijk ook ingezet in het noorden van Afghanistan. Een paar weken gelden zijn ook twee Duitse militairen daardoor zeer ernstig gewond geraakt. Dit alles heeft ertoe geleid dat het onderwerp van burden sharing, zeker in de context van verwijten, gelukkig wat tot rust is gekomen.

De inzet van Nederlandse militairen, zo zeg ik ook aan het adres van de heer Van Kappen, maakt natuurlijk deel uit van een geïntegreerde aanpak van veiligheid en ontwikkeling. Hij had volstrekt gelijk, toen hij zojuist in een interruptie zei dat de NAVO wat dat betreft een beperkte organisatie is en dat het daarom van betekenis is dat ook andere organisaties erbij komen. Aan zijn adres merk ik op dat ik voor de top van defensie-ministers in Noordwijk, verleden jaar oktober, het initiatief heb genomen om ook de Wereldbank en de Verenigde Naties uit te nodigen om ook hun "taal" te spreken. De minister van Buitenlandse Zaken zei zo-even al dat deze twee organisaties ook in Boekarest aanwezig waren. Dit gaat dus gewoon door. Verder verwijs ik naar wat de minister van Buitenlandse Zaken zei over de nieuwe VN-coördinator.

Diplomatie, defensie en ontwikkeling zijn instrumenten die van meet af aan in internationaal verband parallel moeten worden ingezet. In veel gevallen ligt aanvankelijk de nadruk op de creatie van een veiligheidssituatie die groei mogelijk maakt van wat is gaan heten "human security". Ik citeer hierbij de heer Van Kappen. Militairen dragen niet alleen direct bij aan de verbetering van de veiligheidssituatie, maar kunnen ook faciliterend optreden voor de start van de wederopbouw. Deze verantwoordelijkheden worden zo snel als mogelijk -- ik benadruk de woorden "als mogelijk" -- overgegeven aan lokale veiligheidstroepen, de lokale overheid en civiele organisaties zoals de VN.

Het interesseert de heer Van Kappen wellicht dat ik bij het structureren van mijn denken het nodige heb opgestoken van de beschouwingen van de Britse generaal Rupert Smith. Ik houd het niet voor onmogelijk dat beide heren elkaar kennen. De heer Smith is een keer bij mij langs gekomen op het departement. Ik heb met enige fascinatie zijn boek *The Utility of Force* gelezen. Zeer indringend bepaalt hij ons bij de consequenties van de overgang van een heel lange periode van "industrial war" naar een "war amongst the people". Ik hoop dat de Kamer mij toestaat om hierbij de Engelse taal te gebruiken. Met deze war amongst the people hebben wij nu te maken. Alles wat wij in Afghanistan inmiddels hebben geleerd en

nog leren, laat zich verstaan tegen het decor van deze overgang, zo men wil deze paradigmaverschuiving, paradigm shift.

De heer Smith wijst er bijvoorbeeld op dat wij inmiddels hebben begrepen dat wij minder moeten denken in termen van oorlog -- dit woord hoort de Kamer mij om volkenrechtelijke redenen al niet gebruiken -- en meer in termen van operatie. Het is fout om nog altijd te verwachten dat het ten slotte zal gaan om een definitieve militaire overwinning. Nee, zo bepleit Rupert Smith, binnen het kader van de war amongst the people moeten wij alle confrontaties met de tegenstander eerst en vooral verstaan als een vervlechting van politieke en militaire inspanningen. In de meeste gevallen kan je met militaire inzet tactische resultaten boeken, maar de echte slag moet in een veel breder, politiek ontwikkelingskader worden gewonnen. De tijd die hiermee is gemoeid, is veel langer dan wij gewend zijn en verwachten. Was het in het verleden nog mogelijk om te spreken over de onvoorwaardelijke overgave van de tegenstander -- zoals destijds van nazi-Duitsland -- nu definiëren wij de strategische uitkomst in heel andere termen. Onze moderne tegenstander, bijvoorbeeld de taliban, heeft dit heel goed begrepen. Zijn primaire focus is dan ook niet een militaire, want op dat punt is ISAF nu eenmaal moeilijk te verslaan. De primaire focus is gericht op het beïnvloeden van onze politieke wil. Ziedaar, de uitdaging waarvoor democratische landen staan die op enig moment de keuze maken voor militaire inzet. Niet alleen onze militairen worden beproefd, maar wellicht nog meer de vastberadenheid van onze politici en van de publieke opinie.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik hoor de minister zeggen dat het succes in Afghanistan uiteindelijk in militaire termen niet bepaald kan worden door het verslaan van de taliban, maar dat dit in een bredere politieke context moet worden gezien. Passen onderhandelingen met de taliban ook in deze context, om zo een mate van consensus te creëren waarmee ook de Afghanen zelf vooruit kunnen? Wat zou de rol van de NAVO hierin moeten zijn?

Minister **Van Middelkoop**: Vanzelfsprekend passen onderhandelingen met de taliban in deze context. Het zou een zegen zijn als de taliban bereid zou zijn om zich te voegen naar de rechtsorde en het wettig gezag van de Afghaanse overheid. Dit zou een oplossing van het conflict dichterbij brengen op de meest vredelievende manier. Ik zeg in antwoord op de laatste vraag van de heer Vliegenthart dat het evenwel primair de taak en verantwoordelijkheid van de Afghaanse overheid is, om onderhandelingen of gesprekken te voeren met de elementen uit de wereld van de taliban die bereid zijn om deze overstap te maken. Met alles wat gelieerd is aan Al Qaida en daartoe niet bereid is, ga je echter geen onderhandelingen voeren. Ik weet niet precies welke positieve verrassingen ons op dit punt nog te wachten staan. Ik hoop daar wel op.

Wat hebben wij, tegen de achtergrond van deze kleine filosofie, de afgelopen jaren geleerd? In de eerste plaats hebben wij geleerd dat het bij crisisbeheersingsoperaties niet allereerst gaat om een militaire overwinning, maar om een politiek proces met staatsvorming als kern. In de tweede plaats, dat militair ingrijpen zo terughoudend mogelijk moet zijn. Niet alleen om humanitaire redenen moet het ingrijpen erop gericht zijn, het treffen van onschuldige burgers te voorkomen, maar ook om redenen van eigenbelang en het belang van de operatie. In de derde plaats hebben wij geleerd dat het doel van de operatie het assisteren is van de civiele autoriteiten bij de opbouw van hun land. Dit is de manier waarop wij onze inzet in Afghanistan als het ware hebben vormgegeven. Het zal de Kamer bekend zijn uit het debat over de verlenging van de missie en de artikel 100-brief die daaraan vooraf is gegaan, dat wij de komende twee jaar, waarmee de missie wordt verlengd, voornemens zijn steeds minder militair en steeds meer civiel in Afghanistan present te zijn.

De missie in Uruzgan is moeilijk en gevaarlijk, maar het is ook weer geen uitzonderlijke missie. Het is het soort operatie waarvoor wij deze krijgsmacht hebben en hebben ingericht. Uruzgan is in veel opzichten de uitdrukking van de ontwikkeling die deze krijgsmacht de afgelopen vijftien jaar heeft doorgemaakt.

De heer **Hillen** (CDA): De minister heeft het over terughoudendheid van militair optreden. Ik vraag om een nadere toelichting bij het woord "terughoudendheid". Ik begrijp heel wel dat je tactiek gericht kan zijn op bijvoorbeeld het verwerven van zo veel mogelijk steun onder de burgerbevolking. Voor een militair is het echter reuze moeilijk om militaire operaties, die gepaard gaan met het gebruik van middelen die in het politieke debat niet geheel gebruikelijk zijn -- ik doel op geweld en alles wat daarmee te maken heeft -- bijgestuurd worden omwille van politieke doelen die voortdurend kunnen wisselen. Met name in het voormalige Joegoslavië hebben wij nogal wat lessen geleerd op dit punt. Op het moment dat je militairen inzet, dien je militaire doelen. Wat betekent het woord terughoudendheid in de context van het militaire doel?

Minister **Van Middelkoop**: Ik denk dat de heer Hillen mij niet goed heeft begrepen.

De heer **Hillen** (CDA): Daarom vraag ik ook om een toelichting.

Minister **Van Middelkoop**: Het optreden van Nederland in Uruzgan, maar ook van ISAF en alle andere zeer gewaardeerde partners, in het bijzonder Australië, is primair te verstaan binnen de politieke context van Afghanistan. Wij voeren daar geen oorlog tegen de Afghanen, maar wij assisteren de Afghaanse overheid bij de bestrijding van een klein gedeelte van de bevolking -- dat wij voor het gemak maar even aanduiden met de term taliban -- dat zich voortdurend verzet tegen het gezag van

deze Afghaanse overheid en de bevolking terroriseert. Het woord assisteren is zelfs letterlijk een onderdeel van de naam ISAF. Wij weten allemaal dat de bevolking van Afghanistan enorm heeft geleden in de afgelopen twintig tot dertig jaar en zeer arm is. Daardoor kiest zij vaak voor degene die het meeste belooft, het meeste kan waarmaken en wellicht ook het meeste betaalt. Dit is een specifiek kenmerk van de situatie in Afghanistan. Het betekent dat wij er een tactisch belang bij hebben om de bevolking aan onze kant te krijgen. Dit vertaalt zich vervolgens weer in, wat ik "terughoudendheid bij militaire inzet" heb genoemd. Deze term wil ik handhaven. Moderne militairen kunnen dit, omdat zij hebben geleerd om de politieke context, de context van capaciteitsopbouw en het belang van het civiele te verdisconteren in hun handelen. Een commandant weet dit.

De heer **Hillen** (CDA): Wellicht is dit een semantische discussie, maar ik wil die toch voeren. In de eerste plaats zeg ik dat geloofwaardigheid en vastberadenheid termen zijn die in dit verband ook moeten vallen. In de tweede plaats zei de minister zojuist zelf dat de taliban ook langs de politieke lijn speelt, bijvoorbeeld om de politieke discussie en de bereidheid om door te zetten te beïnvloeden. Op het moment dat wij, bijvoorbeeld hier in Nederland, het woord terughoudendheid gebruiken, schept dit al snel de sfeer van geruststellen van onze eigen achterban: wij doen wel eng, maar niet zó eng en wij zullen er heus voor zorgen dat het niet te veel is. Toch is de inzet van het militaire wapen een heel serieuze zaak. Op het moment dat je militairen een opdracht geeft, is dit niet een opdracht met terughouding, maar een opdracht waarbij militairen ervoor moeten zorgen dat zij precies binnen de gestelde kaders het gestelde doel dienen. Wij moeten niet voor de tribune naar afloop zeggen: dat was terughoudend. Wat wij doen, is precies wat moet gebeuren; niet meer, maar ook niet minder.

Minister **Van Middelkoop**: Ik denk dat ik inmiddels begrijp wat de heer Hillen wil zeggen. Als militaire inzet in een heel concrete situatie gelegitimeerd en aangewezen is, wordt het geweld ook daadwerkelijk ingezet. Dat is vanzelfsprekend en daarover hoeven wij niet terughoudend te doen. Ik zeg echter nogmaals dat terughoudendheid wel geboden is in de context die ik zo-even schetste. De heer Hillen heeft wellicht vanmorgen of gisteren in de krant gelezen dat de Nederlandse krijgsmacht en het ministerie van Defensie volledig transparant is bij het bekendmaken van wat wij op dit gebied aan gevechts- en geweldscontacten hebben. Dit is nog onlangs bekendgemaakt. Wij zijn ook, zo veel als mogelijk is, transparant naar de media toe. Het operationele moet daarbij niet in gevaar worden gebracht. Men heeft de afgelopen anderhalf jaar behoorlijk wat beelden kunnen zien van optreden van militairen. Dat optreden loog er niet om. Op dat punt is de term "terughoudendheid" misschien niet op zijn plaats. Ik heb de term willen gebruiken als aanduiding dat militair handelen in een militaire context moet worden geplaatst en dus een functie

heeft in de opbouw en wederopbouw van de Afghaanse natie.

De heer **Hillen** (CDA): Akkoord, maar hier wil ik nog iets aan toe voegen. Juist omdat de term "geweld" tegenwoordig binnen het kader van de media gebruikt wordt en de media een belangrijke partner zijn in de gehele beeldvorming eromheen, is het woord "transparantie" op zich een prettig klinkende term. Tegelijkertijd is hij in militaire zin niet altijd overtuigend. Hij kan immers ook heel erg naïef zijn. Wat dat betreft moet de minister ook proberen te accepteren en precies te definiëren wat wij aan het doen zijn. Militaire acties zijn militaire acties.

Minister **Van Middelkoop**: Ik heb niet de neiging om dat tegen te spreken. Voor zover de heer Hillen mij wil prikkelen om voor de Nederlandse samenleving duidelijk te maken dat als er geweld moet worden gebruikt, dit legitiem is en dat je hierover heel open moet zijn, heb ik dat heel goed begrepen.

De heer **Van Kappen** (VVD): Ik heb een opmerking en een vraag. Mijn opmerking in de richting van de heer Vliegthart betreft het onderhandelen met de taliban. Persoonlijk ben ik een groot voorstander van het onderhandelen met de taliban, maar niet met de harde kern, waarbij immers geen goed gesprek helpt. Mij valt op dat binnen de NATO grote weerstand is om te praten met de rest van de taliban. De taliban is voor mij een koekje met een heleboel breuklijnen. Ik ben het helemaal met de minister eens -- ik wil dit onderstrepen -- dat de enigen die weten waar deze breuklijnen precies lopen en waar de kruimels van het koekje kunnen worden afgebroken, de Afghanen zelf zijn. Is de minister bereid om binnen het NATO-bondgenootschap de visie uit te dragen dat wij de Afghaanse regering moeten stimuleren om dit gesprek aan te gaan met die delen van de taliban die je van dat koekje kunt afbreken, zodat je de harde kern met de amandel overhoudt. Deze zullen wij wel moeten opeten, denk ik. Ik heb de indruk dat het afbreken van het koekje langs de breuklijnen maar heel moeizaam door een aantal van onze bondgenoten wordt geaccepteerd. Wil de minister zich ervoor inzetten om deze visie uit te dragen? Ik denk echt dat deze de sleutel is voor de oplossing van een deel van het probleem.

Mijn tweede vraag heeft te maken met de opmerking dat wij in onze PRT's minder militaire inspanning stoppen en meer gaan verschuiven naar civiele inspanning. Mijn grote probleem hierbij is de vraag hoe je deze civiele inspanning eigenlijk van de grond krijgt. Wij hebben wel uitzendbare militairen die je een plunjezak kunt laten omhangen en ergens naar toe kunt sturen -- zij zullen dan wel moeten -- maar wij hebben helemaal geen uitzendbare civiele capaciteit, behalve dan een aantal reserveofficieren die wij weer het uniform aantrekken en het veld in sturen. Mijn grote behoefte is dat in Nederland gewerkt gaat worden aan een uitzendbare civiele capaciteit die wat breder is dan het bestand dat wij hebben aan

reserveofficieren. Hierin moeten specialisten zitten op het gebied van economie, landbouw, het organiseren van verkiezingen, kortom op het gebied van alle taken binnen het civiele domein die je moet doen en waarvan militairen wel een klein beetje verstand hebben, maar geen specialistische kennis. Wij missen een uitzendbare civiele capaciteit. Gaan wij daar iets aan doen in Nederland? Is dat mogelijk? Leeft dit onderwerp bij de regering, leeft het bij de minister?

Minister Van Middelkoop: De heer Van Kappen komt terug op het punt van de gesprekken met de taliban. Dit onderwerp hoeft niet nadrukkelijk te worden geagendeerd binnen de NAVO; het is als een vrij normaal onderwerp aan de orde in de diverse gremia waarin ik de NAVO tegenkom. De een praat er wat enthousiaster over dan de ander. Het belangrijkste is dat de eerste verantwoordelijkheid ligt bij de Afghaanse overheid zelf. Daar moet de verzoening plaatsvinden, met die elementen van het koekje of de taliban die hiervoor beschikbaar zijn. De heer Van Kappen weet ook wel dat de term "taliban" heel diffuus is. Soms is het een gelegenheidsaanduiding. Er zijn Afghaanse burgers die best bereid zijn om civiel te leven en gehoorzaam te zijn, maar dan moet je hun wel iets bieden. Doe je dat niet, dan sluiten zij zich aan bij mensen die wij "taliban" noemen. Het zou best zo kunnen zijn dat dit onderwerp in het komende jaar, wanneer er verkiezingen zijn, een nieuwe beweging krijgt. In deze Kamer staat slechts een Nederlandse minister van Defensie en de eerste verantwoordelijkheid ligt, zoals gezegd, echt bij de Afghaanse overheid zelf.

Het tweede punt van de heer Van Kappen is heel boeiend en prikkelend. Ik ben zelf met mijn collega Koenders in algemene zin bezig om gestructureerder na te denken over het thema dat de heer Van Kappen noemde. Defensie zelf heeft de afgelopen jaren een SSR-pool van militair deskundigen ontwikkeld die beschikbaar zijn als zij gevraagd worden voor activiteiten in het kader van de Sector Security Reform. Zij zullen meestal worden gevraagd door of via mijn collega, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. In de meeste gevallen gaat het immers om ontwikkelingslanden. Op mijn beurt heb ik tegen mijn collega gezegd, zelf ook na te denken of er specialisten ontwikkeld moeten worden of, voor zover ze al bestaan, beter georganiseerd worden om beschikbaar te zijn voor de civiele component, waar dat nodig is. Wij zijn dus bezig met dit proces. Ik vraag de heer Van Kappen en zijn collega's ons te blijven prikkelen, want dat is hoogst noodzakelijk. Bij deze ombouw of verandering van minder militair naar meer civiel gaat het tenslotte ook om de lokale overheid die belangrijk wordt en om ngo's die binnenkomen. Dit proces is langzaam maar zeker aan het groeien. GTZ, de grote Duitse organisatie, komt in verband met infrastructurele inspanningen naar Afghanistan. Hoe langzaam ook -- de absorptiecapaciteit is bescheiden -- ik heb wel enig vertrouwen in dit proces. Zelf zijn wij politiek zeer geëngageerd in de brief die wij in de Tweede

Kamer hebben besproken in het kader van de verlengingsdiscussie.

De recente operaties zijn echter niet de enige basis waarop ons beleid is gestoeld. Militair deskundigen wijzen altijd op het gevaar dat een leger zich voorbereidt op de vorige oorlog. Zoals de heer Van Kappen zegt, kan een volgend conflict totaal anders zijn. Hierin heeft hij volstrekt gelijk. Bij de opdracht die ik heb gegeven en die heeft geleid tot de publicatie "Wereldwijd dienstbaar", onze nota voor de komende vier jaar, heb ik dan ook gevraagd te bezien wat nodig is om bijvoorbeeld in Afrika operaties uit te voeren. Iets van de lessen vindt men terug in deze notitie. Het ambitieniveau van de Nederlandse krijgsmacht is daarom ongewijzigd gebleven. Ik merk dat het woord "ambitieniveau" soms in verschillende betekenissen wordt gebruikt en enige uitleg verdient. Het ambitieniveau van de krijgsmacht is de operationele invulling van de hoofdtaken van de krijgsmacht en geeft weer wat zij moet kunnen leveren. Ik kijk in het bijzonder naar de heer Kuiper die in dit verband het woord "militarisering" noemde. Dat is volstrekt niet aan de orde. Het geeft aan wat wij moeten kunnen leveren, als internationaal een beroep op ons wordt gedaan. Deze externe functie heeft ook een interne functie. Het geeft aan de mensen binnen de krijgsmacht immers een zeker houvast, in de zin dat duidelijk is wat geleverd moet kunnen worden. Het mag duidelijk zijn dat dit op het ene moment wat meer is dan op het andere. Op dit moment is het meer en is het veel. Dat is de betekenis van de term "ambitieniveau".

De heer Yildirim meldde zich aan als pacifist, maar bleek in het vervolg van zijn verhaal een realist te zijn. Zeker dat laatste heeft mijn waardering.

De heer Van Kappen stelt wat vertwijfeld de vraag of de NAVO voldoende solidariteit kan opbrengen om de lasten te verdelen. Ik heb al het begin van een antwoord gegeven. Juist ook vanuit historisch perspectief wil ik hem zeggen dat ik mij nog iedere dag verbaas over het feit dat de NAVO met haar huidige takenpakket nog heel veel presteert. Het resultaat van het NAVO-handelen dat wij zien in de vorm van bijdragen aan ISAF is wel het gevolg van 26 binnenlandse politieke besluitvormingsprocessen. In al die 26 lidstaten is de conclusie getrokken: wij moeten iets doen in Afghanistan. Weliswaar gebeurt dit in verschillende mate, maar dat heeft ook zijn reden. Ik vind dit nog altijd heel bijzonder. Wij praten over de "NAVO", maar in uitwerking en operaties is dit een heel andere organisatie geworden dan de organisatie die nooit één schot heeft hoeven te lossen ten tijde van de koude oorlog. Natuurlijk valt er veel meer te wensen. Aan het einde van de jaren negentig was er wel degelijk iets van een existentiële institutionele crisis. Nu wordt er gepresteerd. Zoals ik al eerder zei, komen er nog steeds bijdragen bij. Samenwerking met de Verenigde Staten is natuurlijk van groot belang voor onze veiligheid. Hierop heeft mijn collega zo-even al gewezen.

De heer Van Kappen vraagt of ik het huidige profiel van de krijgsmacht toereikend acht.

Het antwoord op die vraag luidt bevestigend. Voor deze kabinetsperiode bieden de uitgangspunten van de beleidsbrief "Wereldwijd Dienstbaar" voldoende houvast. Wij zetten de omvorming naar een volledig expeditionaire krijgsmacht gewoon voort. Het ambitieniveau vloeit voort uit een reële vraag en past bij de actieve en constructieve rol die het kabinet in de wereld wil spelen. Laat ik eerlijk zijn, bij een welvarend land als Nederland, met zijn grote economische belangen, krachtige morele drijfveren, met zijn sterke internationale oriëntatie en toewijding aan de internationale rechtsorde, met zijn reputatie als betrouwbare partner in zijn verplichtingen in de NAVO en de EU, hoort een moderne, robuuste en geloofwaardige krijgsmacht.

De heer Van Driel heeft een aantal vragen gesteld over juridische aspecten die verbonden zijn aan militaire operaties. Daarmee heeft hij een lijn doorgetrokken die een senator van de ChristenUnie in het verleden ook wel eens heeft opgevoerd. Ik spreek daarvoor mijn dank uit. In het kader van de zorg voor het personeel wil ik graag enkele woorden wijden aan de juridische aspecten tijdens militaire operaties. Het zou mij geen moeite kosten om daarover heel lang te spreken. Het belangrijkste is dat er heel veel goed nieuws is te melden.

Het militair optreden buiten Nederland bevindt zich op een knooppunt van rechtsstelsels. Het volkenrecht biedt een grondslag voor het optreden en bepaalt daarbij ook de grenzen van de bevoegdheden. Iets daarvan hebben wij besproken in dit huis aan de hand van de notitie over een adequaat volkenrechtelijk mandaat. Ons nationale constitutionele recht, in het bijzonder artikel 97 van de Grondwet, ligt ten grondslag aan het bestaan en de taakomschrijving van de krijgsmacht. De strafrechtelijke positie van de militair na geweldsaanwending wordt bepaald door het Nederlandse strafrecht. Voor elke soort operatie zullen de aard en het doel van de missie en de daarbij benodigde geweldsbevoegdheden aan de hand van het mandaat moeten worden ingevuld. Vervolgens worden de exacte taken en de bijbehorende Rules of Engagement voor de operatie opgesteld. Deze taken en de Rules of Engagement bepalen tenslotte in belangrijke mate de toelaatbaarheid of de strafbaarheid van het gebruik van geweld. Het valt altijd weer op hoe ongelooflijk zorgvuldig men in de praktijk daarmee omgaat. Dat is ook logisch. Dat ieder geweldsgebruik door overheidsdienaren, militairen in dit geval, moet worden getoetst, is evident. Je neemt als het ware de waarden en normen van de rechtsstaat mee als je op expeditie of op operatie gaat, ook tegenover tegenstanders die de fundamentele regels van het humanitaire oorlogsrecht aan hun laars lappen, zoals wij dat in Uruzgan tegenkomen.

Er is de laatste jaren, zeker na de zogenaamde affaire-Eric O., veel veranderd en verbeterd in de wijze waarop het Openbaar Ministerie en Defensie met elkaar omgaan. Dat was nodig. Ik noteer dit met grote erkentelijkheid. Al voordat de commissie-Borghouts haar evaluatie van de toepassing van het militair strafprocesrecht bij uitzendingen had afgerond, zijn oude afspraken met het OM geïntensiveerd en nieuwe gemaakt. Laat ik

er een paar noemen. De eerste afspraak is het verstrekken aan het OM van de Rules of Engagement voor operaties waaraan Nederland deelneemt of deel gaat nemen. De tweede afspraak is dat er standaard voorafgaande aan een uitzending een gesprek plaatsvindt tussen de commandant van de uit te zenden eenheid met het OM in Arnhem, zodat zij elkaar tenminste een keer gesproken hebben en elkaar kennen. De derde afspraak betreft de werk- en oriëntatiebezoeken van het OM aan verschillende missiegebieden. Natuurlijk faciliteren wij die.

De aanbevelingen van de commissie-Borghouts zijn, anders dan de heer Van Driel veronderstelde, inmiddels vrijwel geheel uitgevoerd. Dat punt is dus afgerond. Er is nog één belangrijke punt over en dat is de aanbeveling van de commissie-Borghouts om meer aandacht te besteden, ook juridisch of legislatief, aan de strafuitsluitingsgronden van militairen die in de uitvoering van hun taken geweld moeten gebruiken. De commissie-Borghouts gaf aan dat het huidige stelsel adequaat is, maar wees in het bijzonder op de rol van het ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgrond. Ons werd aanbevolen om nog eens naar dat stelsel te kijken en te bezien of het niet aanbeveling verdiende om wettelijk een specifieke strafuitsluitingsgrond te formuleren. Wij gaan dit doen. Een wetsvoorstel hiertoe ligt inmiddels bij de Raad van State. Daarvan is de inhoud overigens, gelet op de omvang van de tekst, vrij bescheiden. Jegens de militairen en anderen, in het bijzonder de militaire vakbonden, meld ik ter geruststelling dat het juridische probleem van de rechtspositie van militairen zo langzamerhand een heel positieve afronding kan bereiken.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dat doet mij deugd. Ik had inderdaad van vakbonden begrepen dat er het een en ander aan problemen lag. Ik ben blij dat dit opgelost is. Mij rest alleen de vraag waarom dit zo lang geduurd heeft.

Minister **Van Middelkoop**: Laten wij er eerst tevreden mee zijn dat alle andere aanbevelingen van de commissie-Borghouts zijn uitgevoerd. Dit is het punt dat overblijft.

De heer **Van Driel** (PvdA): De minister wil toch niet zeggen dat hij de aanbevelingen volgtijdelijk moest uitvoeren? Er was een aantal aanbevelingen dat echt parallel kon worden uitgevoerd.

Minister **Van Middelkoop**: Misschien heeft de heer Van Driel daar wel een punt. Eerlijk gezegd waren de meeste aanbevelingen van de commissie-Borghouts gewoon heel praktisch. Daar hadden de mensen onmiddellijk wat aan. Ik noemde ook het voorbeeld van de wetgeving. Dit is als het ware het aanbrengen van de laatste legislatieve zekerheid. Als dit nodig is, als dit gevraagd en aanbevolen wordt, doen wij dat. Hier staat echter geen minister van Defensie die zegt dat er op dat punt grote onzekerheden bestaan, die wetgevend moeten worden opgelost. Dat heeft de commissie-Borghouts ook niet willen beweren. Hier staat wel

een minister van Defensie die, als die laatste zekerheden worden gevraagd, daarvoor beschikbaar is. Wij gaan dit nu doen.

De heer **Van Driel** (PvdA): De minister geeft dus toe dat er voldoende onzekerheden zijn om dit juridisch te dichten. Ik ben daar overigens gelukkig mee. Anders zou de minister het niet doen.

Minister **Van Middelkoop**: Laat de heer Van Driel mij de ruimte geven om het positief te formuleren, zoals ik dat deed. Het valt niet vol te houden dat er op dit moment sprake is van een grote rechtsonzekerheid. Het kan echter best verstandig zijn om de laatste zekerheden in wetgeving te verankeren. De commissie-Borghouts heeft dit ook zo geformuleerd. Wij gaan dit doen, ongetwijfeld tot tevredenheid van de heer Van Driel, in elk geval tot tevredenheid van zijn partijgenoten in de Tweede Kamer, die daarover een fraaie, steun verlenende motie hebben ingediend bij de laatste begrotingsbehandeling.

Ik ga verder met de financiële situatie. Bij mijn aantreden trof ik de boedel van de operatie "Nieuw evenwicht" aan. Deze operatie was grotendeels voltooid, maar er zaten nogal wat losse eindjes aan. De meest in het oog springende maatregelen waartoe mijn voorganger had besloten, zoals de afstoting van de Orionvliegtuigen, waarover de heer Hillen en de heer Van Kappen spraken, zijn uitgevoerd. Ik heb overigens ook de pijn in hun stem gehoord toen zij er over spraken. Die pijn herken ik, ook vanuit het apparaat.

Ik voeg daaraan wel toe dat het niet alleen een kwestie van afstoting is geweest, maar dat deze minister een paar maanden geleden van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat twee patrouillevliegtuigen voor de kustwacht in ontvangst heeft genomen. Defensie heeft het beheer over deze toestellen. Iets van de taken van de Orionvliegtuigen, maar zeker die in het Noordzeegebied, worden dus door de nieuwe toestellen, de Dorniers, uitgevoerd. Het is dus niet alleen maar een negatief besluit geweest.

In het coalitieakkoord is vervolgens in totaal 500 mln. vrijgemaakt, waarvan de ene helft bestemd is voor de opheffing van operationele knelpunten en de versterking van het personeelsbeleid, en de andere helft voor de uitvoering van operaties. Het loopt dus via de HGIS. Ik ben en blijf van mening dat deze coalitie zich hiermee allerminst hoeft te schamen voor de middelen die zij Defensie heeft toebedeeld. Ik zeg dit in het bijzonder tegen de VVD-senator. Ik zal de heer Van Kappen nu even op die manier aanduiden. Hij is weliswaar nog maar sinds kort lid van dit huis, maar hij kan zich natuurlijk niet helemaal losmaken van zijn partijpolitieke voorgeschiedenis. Ook VVD-ministers van Financiën en van Defensie hebben verantwoordelijkheden gedragen. Het zij zo. Ik heb geen zin om hier oude rekeningen te vereffenen. Deze coalitie heeft iets laten zien van wat ikzelf noem het begin van een mogelijke trendbreuk, zodat de vrije val van de defensiefinanciën misschien kan worden gestuit. Ik zal straks, bij het

onderdeel Verkenningen, daarover nog iets meer zeggen.

De kosten van de lopende missies bleken inderdaad hoger uit te vallen. Ik wil dit ruiterlijk erkennen, hoewel het al begon bij mijn voorganger. Ik ben dan ook blij dat in het vorige kabinet minister Zalm en in het huidige kabinet minister Bos, met steun vanuit de Tweede Kamer -- denk aan de motie-Van Geel bij de algemene politieke beschouwingen -- 100 mln. aan de Defensiebegroting hebben toegevoegd voor de lopende missie in Afghanistan en hetzelfde bedrag voor de verlengde twee jaar, dus na augustus van dit jaar. Ik vind dit iets waarop dit kabinet best trots kan zijn. Het Defensiebudget voor deze kabinetsperiode is dan ook op orde, hoe strak alles ook gespannen staat. Dat wil ik erkennen.

De heer Van Kappen vroeg of ik vind dat Defensie financieel door de bodem is gezakt. Die beeldspraak deel ik niet. Dit kabinet hoeft zich niet te schamen voor de middelen die het Defensie heeft toebedeeld.

Dan ga ik over op de Verkenningen, een zaak van de lange termijn. Vele Kamerleden hebben erover gesproken. Dat heeft mij goed gedaan. Het onderwerp heeft kennelijk de aandacht getrokken. Het is echt een vernieuwend element in het kabinetsbeleid voor deze periode. Ik zie deze Verkenningen als een gelegenheid om, zoals de heer Hillen het verwoordde, Defensie even buiten de haken van de dagelijkse politieke wisselvalligheid te plaatsen. De Verkenningen worden uitgevoerd door een interdepartementale ambtelijke commissie -- dat staat mij dus toe om voor een zekere periode inderdaad onder te duiken -- die wordt gesecondeerd door een klankbordgroep onder leiding van de heer Zalm. Iemand sprak over de commissie-Zalm die de Verkenningen zou uitvoeren, maar daarvan is geen sprake. Het is een klankbordgroep die is samengesteld uit experts. In de richting van de heer Van Driel zeg ik dat er geen enkele reden is om de samenstelling van die klankbordgroep, die overigens in het kabinet is gezien en goedgekeurd, partijpolitiek te duiden of te politiseren. De mensen in de klankbordgroep -- ik prijs mij zeer gelukkig om hun bereidwilligheid -- hebben een grote expertise op zowel budgettair als militair gebied.

Het kabinet vindt dat er aanleiding is om te onderzoeken hoe het niveau van de defensiebestedingen zich op de langere termijn verhoudt tot het ambitieniveau en tot de afspraken in NAVO-verband. Ik zeg nogmaals, na opeenvolgende bezuinigingen in de afgelopen vijftien jaar -- na de val van de Berlijnse Muur -- beschikt ons land over een kleinere maar beter inzetbare krijgsmacht. De ervaring leert dat politiek en maatschappij op deze krijgsmacht een flink beroep doen, ook tijdens deze kabinetsperiode.

De heer **Van Driel** (PvdA): Dan rijst toch de vraag waar u een beetje langs heen gaat. Waarom komt er een klankbordgroep onder leiding van een ex-minister van Financiën, die gedurende elf jaar mede financieel leiding aan die krimp heeft gegeven? Die vraag is toch niet zonder belang?

Minister **Van Middelkoop**: U noemt echter één aspect, in dit geval de heer Zalm, dat ik niet relevant vind. De ambtenaren in die commissie, van mijn departement maar ook van al die andere departementen die erbij betrokken zijn, namelijk van Buitenlandse Zaken, voor Ontwikkelingssamenwerking en van Financiën, hebben behoefte aan expertise op budgettaire en op militair gebied. Die expertise is vertegenwoordigd in de klankbordgroep; niet meer en ook niet minder.

De heer **Van Driel** (PvdA): Met het vragen van een voorzitter geeft u een signaal af. Ik vroeg mij gewoon af welk signaal dat is.

Minister **Van Middelkoop**: Dat is een signaal van deskundigheid en ik ben daar zeer tevreden over. Dat geldt overigens niet alleen voor de voorzitter maar ook voor alle andere commissieleden.

De heer **Hillen** (CDA): Is deze commissie nu op pad gestuurd met de opdracht om zakelijke en objectieve argumenten te vinden teneinde te kijken of ambitieniveau en toerusting nog bij elkaar passen of hebt u ook een politieke opdracht meegegeven in de zin dat de commissie echt moet proberen om een trendbreuk te maken en om argumenten te vinden teneinde ervoor te zorgen dat Defensie weer kan gaan bouwen in plaats van alleen maar verder sukkelen zoals de afgelopen jaren het geval is geweest?

Minister **Van Middelkoop**: En waarvoor wij allen in onderscheiden hoedanigheden de verantwoordelijkheid hebben gedragen?

De heer **Hillen** (CDA): Daar gaat het niet om. Ik spreek er niemand op aan. Mijn partij heeft daarvoor net zo goed de verantwoordelijkheid gedragen. Dat is mede de reden waarom wij ook vandaag proberen aan te geven dat het tijd is voor een trendbreuk; daarom proberen wij met elkaar aan te geven dat daarvoor ook politieke steun bestaat. Die krijgt u vandaag van de meerderheid van deze Kamer.

Minister **Van Middelkoop**: Die meerderheid heb ik ook in het kabinet gekregen, namelijk om aan de hand van de parameters ambitieniveau en NAVO-normering na te denken over de langetermijnproblematiek. Het kabinet heeft begrepen dat als wij niets doen het percentage bnp dat wij aan Defensie besteden alleen maar naar beneden gaat en dat dat spanning oplevert. Ik kan niet vooruitlopen op politieke conclusies hierover.

Overigens moet ik u corrigeren, want het luistert wel even nauw. Er is geen sprake van een commissie die ik op pad heb gestuurd, maar van een ambtelijke werkgroep bestaande uit mensen afkomstig van een heleboel departementen. Er is ook over nagedacht dat je dat niet in je eentje doet als ministerie van Defensie, want ik kan u wel zeggen dat wij de waarheid gauw hebben gevonden en u zult dat ook begrijpen. Wij doen dat echter breed. Daarnaast hebben wij expertise gevraagd waar de ambtelijke werkgroep mee kan sparren,

om het zo maar even te zeggen. Die klankbordgroep -- laat de Kamer vasthouden aan die term -- is er niet helemaal niet aan gehouden om intern tot een vorm van consensus te komen. Het kabinet en in het bijzonder de minister van Defensie krijgt op enig moment een ambtelijk stuk onder de kop Verkenningen, dat getoetst is aan de expertise van de leden van de klankbordgroep.

De heer **Hillen** (CDA): Dat begrijp ik, maar dan nog blijft de vraag open staan die ik zojuist in mijn eerste termijn heb gesteld. U bent in politiek opzicht de leidinggevende persoon, dus u hebt er eigen opvattingen over. Het defensiebeleid moet toch niet ingepast worden in allerlei zakelijke argumenten? Er moet toch vooraleerst politieke leiding gegeven worden?

Minister **Van Middelkoop**: Uw verhaal in eerste termijn was kritisch maar had ook een strekking in de trant van "het moet anders en beter, ook financieel, met Defensie". Als ik nu geheel in de geest daarvan ook naar dit punt kijk -- ik zou u willen vragen dat eveneens te doen, want ik denk dat dat in ons gemeenschappelijk belang is; wij delen de passie voor de krijgsmacht en voor een goede toekomst daarvan -- dan is het van belang dat u zich het volgende realiseert.

Aan de ene kant staat hier een minister van Defensie die gewoon een nota met daarin al zijn voornemens voor de komende vier jaar heeft gepubliceerd en die, evenals zijn collega's, om de zo veel maanden weer steggelt met de minister van Financiën over het grotere en het kleinere werk. So far so good, zou ik zeggen en daar voeg ik aan toe dat ik in het geheel niet ontevreden ben over de goede interactie met de minister van Financiën, net zo min als mijn voorganger dat was ten aanzien van de interactie met zijn collega van Financiën. Daarnaast zijn wij een project gestart, met steun van het kabinet, om na te denken over die veel langere termijn. Dat is een uniek project; iemand in mijn omgeving zei "once in a lifetime". Elke keer als u probeert mij uitspraken te ontlokken over de vraag wat dat betekent voor de termijn waarvoor ik getekend heb, vind ik dat verder prima. Uw teksten zijn uitstekend, dus dat veredelt alleen maar de Handelingen van de Eerste Kamer, maar ik kan niet veel meer zeggen dan dat de projectgroep aan het werk is gegaan en wijzen op het belang ervan en van de beide parameters die structurerend zijn voor het werk van deze groep.

De heer **Hillen** (CDA): Dat is echt heel duidelijk. Ik heb het niet over deze kabinetsperiode. Op het moment dat je een dal passeert en weer naar boven gaat, ga je naar de lange termijn. Als u dan zo'n werkgroep in elkaar zet, dan vind je zakelijke argumenten die dat onderbouwen. Maar ik neem aan dat uw politieke doelstelling dezelfde is als vandaag door de meerderheid van deze Kamer verwoord is.

Minister **Van Middelkoop**: Ik zei zojuist dat de strekking van uw betoog mij sympathiek was en dat dat ook geldt voor dat van de heer Van Kappen. Ik

heb ook goed geluisterd naar het betoog van de heer Van Driel dat niet oppositioneel stond tegenover dit traject; van een coalitiepartner had ik niet anders verwacht, al had hij natuurlijk ook enkele kritische opmerkingen en kanttekeningen bij de samenstelling van die klankbordgroep, maar dat mag. Daarmee prijs ik mij gelukkig en dan prijst de krijgsmacht mij gelukkig, want, zo voeg ik eraan toe -- de Kamer en alle politici moeten zich dat realiseren -- ik heb gemerkt dat binnen de krijgsmacht een geweldige angst is ontstaan ten aanzien van de politiek. Ik heb zendingsarbeid moeten verrichten, ook binnen de krijgsmacht, over de betekenis van deze Verkenningen en de ambities die ik daarmee voorsta en over de zekerheid die ik probeer te genereren voor de langere termijn. Natuurlijk weten wij allemaal dat de arm van een minister niet verder reikt dan de kabinetsperiode die hem is gegeven. Maar ik wil u vragen om ook in de manier waarop u over die Verkenningen spreekt, dat te verdisconteren, want men heeft heel veel klappen gehad en die ook nog eens loyaal geïncasseerd. Ik denk dat het een gemeenschappelijk belang is, ook als ik goed naar de meerderheid van deze Kamer luister, om deze Verkenningen in een heel positieve context verder te laten ontwikkelen. Ik zie aan uw motoriek dat u dit pleidooi steunt; hartelijk dank daarvoor.

Over de klankbordgroep heb ik inmiddels voldoende gezegd. Het ambitieniveau blijft gedurende deze kabinetsperiode het uitgangspunt; dat vindt de Kamer dan vertaald in onze beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar. Daar voeg ik aan toe dat daarbij wel op de tenen gelopen moet worden. Wij maken waar wat wij onszelf opleggen, maar het is heel zwaar. Het is echter ondenkbaar dat dat ambitieniveau niet als een van de parameters bij de Verkenningen voor de langere termijn wordt betrokken, alsmede, zoals eerder gezegd, de afspraken in NAVO-verband. Ik kan misschien nog wijzen op een aardige suggestie die mijn Amerikaanse collega Robert Gates deed in Boekarest. Hij begreep dat het voor landen die ver onder de NAVO-norm van 2% zitten -- Nederland zit met 1,4% daar ver onder -- lastig is om zomaar naar die 2% te springen; de heer Kuiper stelde dat ook voor en ik heb dat met plezier aangehoord, maar hij begreep ook wel dat de sprong ineens te groot is. Gates stelde voor dat de NAVO-landen zichzelf verplichten -- het lukt natuurlijk niet om verder dan dat te gaan -- om voor de komende vijf jaar een stijging van het defensieaandeel in het bnp van 0,2% te realiseren. Ik vond dat geen onaardige suggestie. Mooier dan dat kan ik het op dit moment niet maken, want, nogmaals, ik leef onder het regime van Wereldwijd dienstbaar en de sluitende begroting voor de komende jaren.

De heer **Vliagenthart** (SP): Hoe verhoudt dit ambitieniveau zich met dat van het vorige kabinet-Balkenende? Is dat nu hetzelfde of is er een verschil?

Minister **Van Middelkoop**: Onder het vorige kabinet is het ambitieniveau wat bijgesteld; "verlaagd" is misschien niet het goede woord. Maar

op een gegeven moment kijk je natuurlijk ook naar de politiek-militaire werkelijkheid waarin de krijgsmacht functioneert. Dan zie je bijvoorbeeld dat functioneren in het hoogste geweldsgeheelte, als dat al gebeurt, vrij kort zal zijn. Op dat punt is het ambitieniveau in zijn uitwerking, in zijn formulering enigszins bijgesteld, maar zoals het aan het einde van die kabinetsperiode was geformuleerd, heb ik het overgenomen. En als ik het me goed herinner, staat het ook met zoveel woorden in de beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar.

Ik voeg hier nog aan toe dat ook dit kabinet zichzelf hiertoe als het ware heeft verplicht, omdat het heel veel van onze krijgsmacht vraagt. Daarom is dit een goed moment om na te denken over de langere termijn. Er staat in de beleidsbrief dan ook niet voor niets dat de mogelijkheden van de krijgsmacht om in internationaal verband een bijdrage te leveren ruimschoots worden gebruikt: in Uruzgan, maar ook nog altijd in Bosnië, in Zuid Sudan, in Tsjaad, in Kosovo, in Somalië en in Irak. De krijgsmacht is actief op de Nederlandse Antillen, maar ook in Nederland zelf; ik noemde de kustwacht al en ik kan er nog de dienst Speciale interventie aan toevoegen. Bovendien garandeert Defensie hoogwaardige capaciteit en de beschikbaarheid van ongeveer 4600 militairen voor ondersteuning van de civiele autoriteiten in Nederland, dus voor de allereerste taak van de krijgsmacht, de bescherming van het eigen grondgebied. Defensie is dan ook een robuuste organisatie met een budget van 8 mld. en 65.000 professionals.

De heren Van Kappen en Hillen braken een lans voor de financiering van meer militaire activiteiten met behulp van geld van Ontwikkelingssamenwerking. Ik denk dat ik niet zoveel heb toe te voegen aan wat minister Verhagen hierover heeft gezegd. Er is in de afgelopen jaren wel degelijk het een en ander op dit vlak bereikt, ook op initiatief van de toenmalige minister voor Ontwikkelingssamenwerking, mevrouw Van Ardenne, die in Parijs enige wijzigingen heeft weten te bewerkstelligen. En ik zeg het niet om mij er goedkoop van af te maken, maar de eerste verantwoordelijkheid hiervoor ligt natuurlijk wel degelijk bij mijn collega Koenders. Ik vind het iets te gemakkelijk om ervan uit te gaan dat die maar wat ruimhartiger moet zijn, want dit kabinet heeft ook getekend voor een forse hoeveelheid geld voor armoedebestrijding, waaraan wij tegenwoordig een heel ruime betekenis geven. Zo behoort ook capaciteitsopbouw hiertoe. Overigens bevat de bijlage bij het CDA-rapport "Zo ver de wereld strekt" een heleboel zinnige suggesties om de weg die mevrouw Van Ardenne was ingeslagen, te vervolgen. Wie weet, misschien kunnen deze inhoudelijk zinnige suggesties nog eens worden verwezenlijkt.

De heer Van Kappen deed de suggestie, het defensiebudget uit twee delen te laten bestaan. Hij zal begrijpen dat ik het eerste deel daarvan, koppeling van de defensiebegroting aan het bnp, welwillend beoordeel, maar dat ik niet positief op zijn suggestie kan reageren. Maar wie weet wat de verkenningen op dit gebied nog kunnen opleveren.

Los daarvan, dat een land een zekere relatie aanbrengt tussen de groei van de welvaart en van de economie en de uitgaven voor defensie, is natuurlijk ook de ratio van het percentage voor de bijdrage aan de NAVO. Dit vind ik ook zeer zinnig, maar ik heb het nu niet over het vastleggen hiervan in een percentage van het bnp, zoals bij het budget voor ontwikkelingssamenwerking.

Bij het tweede deel ging het om een soort HGIS-plus: dit budget zou ook moeten dienen ter compensatie van oorlogsverliezen. Daar zitten natuurlijk ook een heleboel praktische kanten aan. Op dit moment kan ik geen investeringen uit HGIS financieren; dat is gewoon een afspraak. Het kabinet komt er wel uit; de noodzaak van grote vervangingsinvesteringen als gevolg van onze werkzaamheden in Uruzgan is door het kabinet en ook door de Kamer onderkend. Daarvoor zijn de Van Geel- en de Bosgeldten beschikbaar, dat is extra geld op mijn begroting. En of het nu uit HGIS of uit de begroting wordt gefinancierd, het gaat erom dat er financiering voor is, en dat is in dit geval zo. Maar natuurlijk, het is wel verstandig om er eens over na te denken of er structureel geen financiële faciliteit nodig is voor dit type operationele verliezen. Dat zijn wij ook gaan doen en voor 2009 is er een bedrag van 25 mln. structureel aan het defensiebudget toegevoegd, juist voor dit doel. En ik durf te veronderstellen dat het ook de heer Van Kappen een zorg zal zijn of dit nu via HGIS of via de defensiebegroting gaat, als het geld er maar is. Ik vind het belangrijk dat hier nu geld voor gereserveerd wordt. Daarnaast zijn er voor bijzondere situaties -- het vorige kabinet deed dit voortreffelijk, dit kabinet zal het ook doen -- specifieke maatregelen te nemen. Zo is in de Voorjaarsnota 2006 105 mln. aan het defensiebudget toegevoegd ter compensatie van de uitgaven voor het vervangen van twee in Afghanistan neergestorte Chinook transporthelikopters. Dan praat je over bedragen die zo hoog zijn dat je daar niet echt voor kunt reserveren, daarvoor moet je gewoon ad hoc een beroep doen op de minister van Financiën. Dat is toen gelukt en ik ga ervan uit dat het ook mij zal lukken, als het nodig zal zijn.

De leden Vliegthart en Van Driel hebben aandacht gegeven aan een onderwerp dat mij zeer interesseert, namelijk de civiele dienstverleners. Ik zou voor de bespreking hiervan een procedureafspraken met de Kamer willen maken. Het is wellicht bekend dat dit onderwerp aan de Adviesraad Internationale Vraagstukken is voorgelegd. Mijn voorganger had hiertoe het initiatief genomen en ik heb de adviesaanvraag nog geaccordeerd, waarbij overigens ook nog schriftelijke vragen waren gesteld door het Eerste Kamerlid Van Middelkoop, dus dit onderwerp achtervolgt mij in zekere zin. Inmiddels heeft de AIV advies uitgebracht en ik hoop de regering nog voor de zomer een standpunt te kunnen laten innemen. Het is een interessante, maar ook best ingewikkelde materie. Ik kan er in ieder geval wel alvast over zeggen dat een beroep op civiele dienstverleners -- de Nederlandse krijgsmacht doet dit in vergelijking met bijvoorbeeld de Amerikaanse

in zeer bescheiden mate -- altijd aanvullend zal moeten zijn op de militaire capaciteiten van de krijgsmacht. Civiele dienstverleners kunnen geen kerncapaciteiten overnemen van de krijgsmacht; daartoe zijn zij niet geëquipeerd en zij zijn in de huidige omstandigheden ook niet bevoegd om dit te doen. Er moet worden voorkomen dat civiele partijen taken uitvoeren die tot het geweldsmonopolie van de Staat behoren, want dat zou neerkomen op "capitalism in uniform, a very risky combination". De heer Vliegthart gaf dit citaat van een uitspraak die ik volgens mijzelf bedacht heb. Ik ben er nog altijd zeer tevreden over, omdat deze precies weergeeft waarvoor je beducht moet zijn. Maar goed, wij zullen hierover in debat gaan met de Tweede Kamer en, naar ik veronderstel, ook met de Eerste Kamer. Ik verheug mij daarop.

De heer Kuiper vroeg nog naar de ambities in EU-verband. De minister van Buitenlandse Zaken heeft hierover al het nodige gezegd, maar vanuit mijn verantwoordelijkheid kan ik daar nog aan toevoegen dat er zich in de praktijk toch een zekere taakverdeling tussen de EU en de NAVO aftekent, zonder concurrentie tussen beide. De Berlijn-plusafspraken zorgen ervoor dat wij niet onnodig allerhande nieuwe capaciteit gaan ontwikkelen, zoals hoofdkwartieren. De verhouding tussen de gevechtskracht van de EU-battle groups, waaraan wij een bijdrage leveren in een jaar waarin wij geen bijdrage leveren aan de NATO response force, en de gevechtskracht die de NAVO kan leveren, is ongeveer 1:10. De Europese Unie ontplooit activiteiten in bijvoorbeeld Afrika, zij beschikt over veel kennis over de situatie aldaar. Daarbij kunnen dan ook ontwikkelingssamenwerking en de daarbij behorende financiën worden geleverd; dat kan de EU nu eenmaal beter dan de NAVO. Een voorbeeld hiervan is de situatie in Tsjaad, waarover de regering onlangs met de Tweede Kamer heeft gediscussieerd.

Voorzitter. Ik dank de leden van de Kamer voor hun betrokkenheid bij het werk van de krijgsmacht. Ik kan hun verzekeren dat dit niet alleen de minister, maar ook de militairen goed doet. Ik meen overigens dat wij als politici ook verplicht zijn tot betrokkenheid. Immers, als het gaat om de bijzondere kerntaken van de krijgsmacht -- dit geldt ook voor de politie -- is de overheid monopolist. Hiermee is dan ook de bijzondere relatie tussen politici en militairen aangegeven. Politici -- dit kabinet -- vragen veel van onze militairen; ik leg hier nogmaals de nadruk op. Op dit moment bedrijven zij topsport en ik spreek hier met trots over, maar ook in het besef dat wij een zorgplicht hebben jegens de krijgsmacht, jegens de mannen en vrouwen van de krijgsmacht, in budgettaire termen, maar in het bijzonder in termen van mensen en materieel.

De heer **Hillen** (CDA): In mijn inbreng heb ik gevraagd of de minister nieuws kan geven over het C-17-project, of Nederland daaraan nog meedoet.

Minister **Van Middelkoop**: Ik kan daarop een heel duidelijk antwoord geven: ik heb geen nieuws. Dat

wist de heer Hillen natuurlijk en mocht hij mij proberen nieuws te ontlokken, dan raad ik hem dat af omdat dat onze gemeenschappelijke zaak, te weten de verwerving van de C-17, geen goed zal doen. Hij weet dat wij de verwachting hebben dat daarover bij de behandeling van de Voorjaarsnota, die over enkele weken uitkomt, uitsluitel zal worden gegeven. Sta mij toe daarover zeer blijmoedig te spreken. Dat lijkt mij functioneel voor het doel dat ik voor ogen heb en volgens mij heeft dit ook de instemming van de heer Hillen.

*N

Staatssecretaris **De Vries**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor haar inbreng in de eerste termijn. Ik feliciteer de heer Hillen en de heer Van Kappen met hun maidenspeech en ik dank de Kamer dat zij mij de gelegenheid biedt in mijn nieuwe rol als staatssecretaris in haar midden aanwezig te zijn. Bovenal bedank ik de Kamer dat vrijwel iedereen met respect heeft gesproken over onze militairen. Er kan verschil van mening zijn over wat wij vinden van een missie, maar wij zien ook in onderzoeken dat in de samenleving de steun voor onze militairen vele malen hoger scoort dan eventueel die voor een missie. Dat heeft de Kamer, met al haar verschillen, hier vandaag kenbaar gemaakt en daarvoor ben ik haar erkentelijk.

De heer Vliegenthart is begonnen met een T-shirt. De heer Kuiper sprak over het uniform. In die voorbeelden komt voor mij iets samen wat ik mij inderdaad ten doel stel, namelijk dat er breder in de samenleving meer respect en waardering bestaat voor het moeilijke werk dat onze militairen verrichten. Het gaat daarbij om het woord "trots". Ik ben er op trots op het voorrecht te hebben gekregen om voor die mannen en vrouwen dit werk te mogen doen. Vandaar ook het idee van dat uniform, zodat de samenleving de gelegenheid krijgt om regelmatig iemand letterlijk een klop op de schouder te geven: fantastisch, het werk dat je doet.

Toch is het met al dat respect lastig om op dit moment voldoende mensen te krijgen voor de krijgsmacht. Daarop heeft de Kamer gedoeld. Waarin zit hem dat? Het zit hem op de eerste plaats in de arbeidsmarkt. Wij mogen blij zijn dat het economisch goed gaat in dit land, maar dat heeft wel als consequentie dat de concurrentie tussen werkgevers om nog werknemers van die markt te plukken steeds groter wordt. Dat is niet alleen het geval bij Defensie. Wij zien het breder in de publieke sector: ook in het onderwijs en ook weer in de zorg. Dat zijn beelden die wij ons nog herinneren uit de jaren negentig. Daarvan zijn wij op de eerste plaats afhankelijk.

Een tweede punt, dat door verschillende sprekers is gememoreerd, is de vraag hoe solide, hoe betrouwbaar Defensie overkomt als werkgever en wat alle bezuinigingen en reorganisaties hebben gedaan met dat vertrouwen. Wij hebben natuurlijk een onderzoek gedaan onder onze medewerkers naar de zaken waarover zij niet tevreden zijn, naar de dissatisfiers. Op de eerste plaats scoort de onduidelijkheid over de loopbaan: ik weet niet meer

waar ik aan toe ben, of ik mijn carrière kan vervolgen binnen het bedrijf, wat zijn nog mijn perspectieven? Als dan een deel van het materieel verdwijnt, betekent dat inderdaad meer concurrentie: wie kan er dan nog mee werken? Dus dat luistert nauw wat betreft het budget en de investeringen die wij kunnen plegen.

Op de tweede plaats van dissatisfiers scoren inderdaad de vragen of er nog ruimte is om voldoende te kunnen oefenen en hoe het zit met de reserveonderdelen. Verschillende Kamerleden hebben dat genoemd. Dat komt natuurlijk omdat wij alle prioriteit geven aan de uitzending en dan haal je zaken uit het eigen land. Er is dus een budgettaire inspanning nodig -- er is al iets gezegd over de financiën -- om die zaken ook in Nederland mogelijk te houden ten behoeve van de motivatie.

Op de derde plaats komt het gezin: hoe kan ik arbeid en zorg combineren? Wij kunnen Defensie niet tot een bedrijf als ieder ander maken. Dat onze mensen op uitzending moeten, maakt dat het altijd lastiger blijft om dit goed te combineren met je gezin. Wij proberen wel met het plan Werving en Behoud, dat ik morgen in de Tweede Kamer mag bespreken, op dat punt een aantal zaken te verrichten. Er wordt binnen Defensie nog veel te weinig gebruikgemaakt van de mogelijkheid tot deeltijdwerk. Wij proberen mensen die aan meerdere uitzendingen hebben meegedaan te belonen. Dat kan in financiële zin, maar dat kan ook de mogelijkheid zijn om een keer vanwege het gezinsleven te zeggen: ik sla een keer over. Dit om te voorkomen dat die mensen zeggen: dan vertrek ik, er is voldoende kans op de arbeidsmarkt en ik heb al aan twee of drie uitzendingen meegedaan. Wij maken dat tegenwoordig te veel mee. Wij moeten dus creatief zijn in het hele gezinsbeleid.

Dat raakt ook aan het punt van maatschappelijke stage. Wij zien ook in andere landen dat family care, dus extra zorg voor het gezin wanneer een familielid op uitzending is, een bijdrage kan leveren. Ook maatschappelijke stages kunnen wij daarvoor benutten. Het is dus een goed punt, dat ik heel graag oppak en morgen verder in de Tweede Kamer zal bespreken. Daarnaast doen wij nog aan andere vormen van stages, juist om voldoende personeel binnen te halen. Met de collega's van Onderwijs en Sociale Zaken hebben wij de afspraak gemaakt om achttien stageplekken bij Defensie te realiseren. Dat is een enorme opgave.

Verder bieden wij via de roc's de mogelijkheid om via een oriëntatie Vrede en Veiligheid, dan wel via een oriëntatie bij de Koninklijke Landmacht jongeren te interesseren om bij Defensie te gaan werken. Dat gaat om tweeduizend plekken per jaar.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik heb een vraag over het onderzoek waarover de staatssecretaris heeft gesproken. Hij heeft een aantal punten van ontevredenheid genoemd. Mag ik daaruit afleiden dat dit ook de behoeften zijn? Is er ook een behoefteonderzoek gedaan? Bij een ontevredenheidsonderzoek krijgt men een aantal klachten op een rij, maar het is ook belangrijk om

te weten wat de behoeften van de mensen zijn. De staatssecretaris sprak vervolgens over het gezin. De strekking van mijn bijdrage was ook om niet alleen te letten op de individuele militair, maar ook op het gezin zelf. Ik vraag dan ook om wat extra te doen voor het gezin. Niet alleen in de sfeer van: je mag wat minder op uitzending, je wordt minder vaak uitgezonden. Er zijn ook thuisblijvers. Wordt er iets gedaan om die hele setting voordelig te maken? Dat zou kunnen betekenen dat er financieel iets gebeurt. Het is natuurlijk heel fijn dat de staatssecretaris in de Tweede Kamer zal vertellen wat de maatschappelijke stages betekenen, maar mijn vraag was of de staatssecretaris hier wil vertellen wat die taak zou kunnen zijn voor mensen die zo'n maatschappelijke stage gaan verrichten bij Defensie. Daarover ontvang ik graag een wat concreter antwoord.

Staatssecretaris De Vries: Er zijn op dit moment inderdaad financiële mogelijkheden voor gezinnen waarvan een partner op uitzending is, zoals een extra financiële bijdrage bovenop de kinderbijslag voor kosten van kinderopvang en andere activiteiten. Er is dus een financiële component. Dit willen wij echter breder maken dan alleen financieel. Dan spreken wij over family care, waarbij een pool van mensen ontstaat waarop die gezinnen een beroep kunnen doen. Of dat nu is voor oppas of de mogelijkheid in te springen op drukke momenten. Je hebt af en toe in een gezin extra handjes nodig. Bij dat idee hebben wij gedacht: daar kunnen wij een prima combinatie maken met de maatschappelijke stage. De collega van Onderwijs is dringend op zoek en heeft een verzoek gedaan aan de verschillende departementen: kom nu met concrete projecten om die jongeren ook zinnig te kunnen inzetten, want wij hebben nu een verplichte maatschappelijke stage. Bij Defensie denken wij daarbij aan het project family care.

De heer Van Kappen (VVD): Ik weet niet of dit een vraag is of dat ik gewoon iets kwijt wil aan de staatssecretaris. Ik denk dat het het laatste is. Als ik deze verhalen over personeel hoor, is mijn grote angst dat wij uiteindelijk gedwongen door de arbeidsmarkt en tegenvallende wervingsresultaten de heilloze weg zullen opgaan dat wij keuringseisen gaan verlagen. Ik heb daarmee in het verleden uiterst slechte ervaringen opgedaan. Ik heb, godzijdank lang geleden, een periode meegemaakt bij het Korps Mariniers, waarin de bv Nederland dacht dat zij daar wat criminelen kon lozen en dat wij die wel weer in een paar maanden in de lijn konden krijgen. Ik heb daaraan de meest verschrikkelijke herinneringen en wij wisten niet hoe snel wij daarvan af moesten komen. Daarbij komt dat je voor het soort werk dat militairen tegenwoordig moeten doen, al een behoorlijke morele standaard nodig hebt. Het klinkt wat dramatisch, maar zo bedoel ik het niet. Als je wordt blootgesteld aan langdurig geweld en het ook zelf moet toepassen, dan heeft dat een eroderend effect op je morele standaard. Als je dus mensen in dienst neemt vanuit de opvatting dat iemand misschien

wel een veroordeling op zijn naam heeft en misschien nog een, maar dat het zo'n sterke vent is dat je hem toch maar aanneemt, zijn wij op het verkeerde pad. Dat zijn wij ook als wij aan de stabiliteitseisen gaan zagen. Wij moeten niet bij Defensie door de nood gedwongen omdat de wervingsresultaten niet worden gehaald, de keuringseisen verlagen. Dat is mijn grote angst. Het is beter om met een half gevulde eenheid ergens naar toe te gaan dan met een geheel gevulde eenheid waarvan de helft niet te vertrouwen is. Dat wil ik even kwijt. Mijn eigen behoefte en achtergrond geven dit in, maar ik ben het dan in elk geval kwijt aan u. Ik hoop dat u er ook over nadenkt.

Staatssecretaris De Vries: Uw hartenkreet is ook de mijne. Wij kunnen met dit lastige werk dat wij onze mensen laten doen in heel gevaarlijke missies, geen eisen verlagen. Er is de afgelopen week aandacht geweest voor een Zembla-uitzending. Ik vind het jammer dat een deel dat wel in de opnames zat, niet is uitgezonden. Dat was dat de twee mannen die de keuring ingingen, uiteindelijk niet zijn goedgekeurd. De werkelijkheid is dat van alle mensen die wij keuren, de helft afvalt. De eisen zijn enorm hoog en moeten ook hoog blijven. Als ik aan de onderzoekers aan de psychische testkant vraag wat het belangrijkste onderdeel is waarop mensen afvallen, is het discipline. Dat is de hoogste factor waarop wordt gescoord. Bij de veiligheidsonderzoeken is het percentage waarop u doelt, veel lager.

De heer Van Kappen (VVD): Ik wijs erop dat er recentelijk mensen zijn afgewezen voor de DSI op grond van het feit dat zij een crimineel verleden bleken te hebben, maar die mensen dienen wel in onze krijgsmacht. Dat triggert een beetje mijn angst dat wij bezig zijn de normen te verlagen.

Staatssecretaris De Vries: Wat dat betreft mogen de normen niet verlaagd worden. Een crimineel verleden, een strafblad, is nog altijd een consequente reden voor afwijzing. Het is iets anders of iemand een keer een fout heeft gemaakt of dat structureel doet. Er is veel discussie over drugsgebruik. Moet je iemand die een keer op een feestje daaraan heeft meegedaan, net zo hard aanpakken als iemand die het ieder weekend doet? Ik vind dat je daarin wel een onderscheid mag maken.

Dat heeft ook alles te maken met dat waarnaar de heer Vliegenthart vroeg, namelijk ethische waarden en normen binnen Defensie. Als je kijkt naar de instroom vanuit de roc's met vmbo-scholieren heeft Defensie die jongeren een betere toekomst te bieden dan zij anders zouden hebben. Ik heb liever een goede militair dan de zoveelste drop-out. Wij moeten natuurlijk niet de ogen sluiten voor het feit dat veel van die vmbo-scholieren uit heel andere gezinssituaties komen dan de meesten van u en ik. Op een leeftijd van 15, 16 of 17 jaar hebben zij vaak al veel meer meegemaakt dan bijvoorbeeld ikzelf. Juist voor die jongeren met een heel andere achtergrond, met de striktheid van de

eisen, hebben wij iets te bieden, juist in waarden, normen en opleiding. Wij hebben de discussie gehad over de commissie-Staal, want de ethische grenzen moeten hoog liggen binnen Defensie. Er is een gedragscode ontwikkeld. Veel hulde ook aan generaal Berlijn die daar veel werk van heeft gemaakt. Die standaard ligt hoog. Onlangs was er publiciteit over de Koninklijke Marechaussee omdat er zoveel mensen ontslagen werden. Juist het feit dat er mensen ontslagen werden, is het bewijs dat de normen die wij stellen, strikt worden gehandhaafd. Het is dus juist een goed teken. Wij hebben dus jongeren een goede toekomst te bieden. De ethiek hoort erbij; van de jongeren zelf in de opleiding, discipline, en van de leidinggevenden om er goed op in te spelen.

De heer **Van Driel** (PvdA): Het is een prachtig verhaal over normen enzovoorts; ik onderschrijf het ook. Hoe zal het verloop in 2009 echter zijn? Is het dan positief? Is er dan geen verloop meer? Wat is de doelstelling voor 2008, 2009 en 2010?

Staatssecretaris **De Vries**: In het plan Werving en Behoud staan een aantal concrete doelstellingen. Daaraan ben ik gebonden en daarop kan ik afgerekend worden. Als ik zie dat er in de eerste twee maanden van 2008 een uitstroom is van 480, is het een forse opgave. Met de maatregelen in het plan Werving en Behoud denk ik dat wij de negatieve tendens kunnen keren. Van daaruit moeten wij weer zien op te bouwen.

De heer **Van Driel** (PvdA): Kunt u een saldo noemen?

Staatssecretaris **De Vries**: Over 2007 is er een negatief saldo van 1341. Met deze maatregelen proberen wij de instroom met 1000 te verhogen en de uitstroom met 1000 te beperken. Dan zou ik dus op een positief saldo van 700 uitkomen. Dat is de concrete doelstelling voor het komende jaar.

De heer **Van Driel** (PvdA): Voor dit jaar?

Staatssecretaris **De Vries**: Dat is de doelstelling voor 2008/2009.

De heer **Van Driel** (PvdA): Voor 2008 of voor 2008 én 2009?

Staatssecretaris **De Vries**: Wij beginnen natuurlijk halverwege het jaar met de maatregelen die geïmplementeerd zijn. Het is een doelstelling gerekend over een periode van een jaar. Daarnaast staan er in het plan nog concrete doelstellingen voor uitstroombeperking, verhoging werving en minder uitval bij de keuringen die voor deze kabinetsperiode gelden. Ik wil hierop afgerekend kunnen worden, juist omdat het een belangrijke prioriteit is.

Vanuit hetzelfde belang van het personeel moet de materieel discussie worden gevoerd. Juist als wij mensen uitzenden op gevaarlijke missies, zijn wij verplicht om hen met het beste materieel op pad te sturen. Daarom is de investeringsquote

van 20% van belang. Wij moeten die ook halen, omdat dat betekent dat wij continu blijven vernieuwen en onze mensen met de beste spullen op pad sturen. Verschillenden van u hebben erop gewezen dat de omgeving, de operaties en de veiligheidsanalyse continu veranderen en dat dit zich soms niet verhoudt met langdurige processen voor het aanschaffen van materieel. Wij moeten dus naar een hoger adaptatieniveau binnen de krijgsmacht om sneller zaken te kunnen aanschaffen en daarvoor geen uitgebreide procedures te hebben. De Bushmasters die in Afghanistan gebruikt worden, zijn daar een heel goed voorbeeld van. Wij zullen daar meer voorbeelden van krijgen. Dat zijn wij gewoon aan onze mensen verplicht. Er is dus geen sprake van dat materieel verkocht moet worden omdat er toch geen personeel is om het te bedienen. Mijn uitdaging is juist dat er geen materieel wordt verkocht, omdat ik daarmee de stimulans van het personeel verminder. Dat is de uitdaging voor de komende jaren.

De heer Hillen had het erover dat geld dat overblijft bij personeel, kan worden gebruikt voor materieel. Dat is nadrukkelijk niet de bedoeling. Er is een onderschrijving omdat het niet volledig is gevuld, maar die onderschrijving wordt ingezet juist ten behoeve van de personeelsmaatregelen waarover ik heb gesproken. De prioriteiten op het gebied van materieel moeten wij binnen dat deel, eventueel door het maken van keuzen, zien op te lossen.

Ten slotte wil ik nog een opmerking maken over de wapens en de ploegscharen. In de discussie die vandaag is gevoerd, is het wel duidelijk geworden dat je die zaken niet tegen elkaar kunt afzetten, maar dat wij vaker de wapens nodig hebben om een land uiteindelijk weer een perspectief te bieden om de ploegscharen te kunnen benutten. Wat mij raakte, was de opmerking van de heer Yildirim over die enkele waterpomp. Met andere woorden: wat maakt dat nu voor verschil? Als je in Afghanistan rondloopt en in Tarin Kowt op bezoek bent bij de dokterspost, als je hoort dat één van de grootste problemen de enorme kindersterfte is, dat één op de vier kinderen op jonge leeftijd overleeft en dat de belangrijkste oorzaak het gebrek aan schoon drinkwater is, is die ene waterpomp voor mij niet zomaar iets en niet een druppel op de gloeiende plaat waarbij het niet uitmaakt of wij in Afghanistan zijn. Dan is die waterpomp een concreet verschil tussen leven en dood van kinderen. Juist vanwege dat werk past Defensie, past haar mensen respect.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. Ik dank beide ministers en de staatssecretaris voor het beantwoorden van alle vragen. Ik wil nog een paar opmerkingen maken en dan allereerst iets zeggen over de NATO-EU-relatie. Wij hebben daar vrij uitgebreid over gesproken. Ik meen dat het enorm

belangrijk is dat de barrière wordt geslecht. Ik onderstreep dat de minister van Buitenlandse Zaken heeft beloofd dat hij zich daarvoor zal inzetten en dat hij zal proberen om de "Berlin-Plus Agreement" in een of andere vorm weer aan de orde te krijgen.

Er is gezegd dat men geprobeerd heeft om de ODA-norm op te rekken, maar dat de OESO dat niet wil. Wie betaalt dan nu de "Security Sector Reform"? Betaalt Defensie dat en, zo ja, is het dan niet verstandig om Defensie daarvoor te compenseren? Mij is niet helemaal duidelijk hoe dit is geregeld.

Ik wil verder nog twee aspecten van de NATO onder de aandacht brengen. Ik noem het systeem van "Command and Control" van de NAVO. Ik ga niet uitleggen hoe dat werkt. De minister van Defensie weet precies waarover ik het heb. Het systeem is bedoeld om het gezag over troepen die landen ter beschikking stellen aan de NATO te kunnen delegeren, om aan te kunnen aangeven welk niveau van gezag een land overdraagt aan de NATO. Dat systeem is volledig verziekt door de rodekaarthouders, door de "national caveats". Ik meen dat deze kwestie bij de reorganisatie van de NATO aan de orde moet komen. Ik vraag mij af of dit al is gebeurd. Of wordt deze kwestie helemaal doodgezwegen? Ik weet uit redelijk betrouwbare bron dat het hierbij om een gigantisch probleem gaat. Elke keer moet bij de NATO als het ware in de kaartenbak worden gekeken om na te gaan wat de "national caveats" zijn alvorens een eenheid te kunnen inzetten.

Verder merk ik op het merkwaardig te vinden dat als je als NATO-land het echte zware tilwerk gaat doen, je een forse eenheid uitzendt en je bereid bent om risico's te lopen, je ook nog je portemonnee moet trekken. Voor het voorrecht om in politiek, moreel en militair opzicht je nek uit te steken moet je dus fors betalen. Ik vind dat ook over het aspect van burden sharing een keer gesproken moet worden en dan denk ik toch aan het VN-systeem: als je lid bent van de club en een operatie wordt gemandateerd, dan betaal je mee. Bij de VN betalen alle lidstaten mee. Ook Cuba, een land dat altijd tegen een interventie is, betaalt mee. Het lidmaatschap brengt met zich dat je meebetaalt. Ik wil niet zeggen dat wij dit systeem moeten overnemen, maar wij moeten toch iets doen om te komen tot burden sharing. Een ongelijke verdeling van de lasten ondergraaft namelijk de solidariteit, terwijl die hoognodig is.

Voorzitter. Dan wil ik nog iets zeggen over het boek "The Utility of Force" van Rupert Smith. Ik ken hem goed. Ik heb in Sarajevo maandenlang met hem in een kamertje gebivakkeerd. Samen voerden we 's ochtends de vogeltjes met op de achtergrond het geluid van de mortieren. Rupert Smith is een zeer gewaardeerde collega van mij. Hij heeft het boek geschreven vlak na de Bosniëperiode. Toen was iedereen gefocust op een nieuwe vorm van conflict: "war between the people". Ik wil een waarschuwing laten horen. Er zijn namelijk allerlei indicaties dat "the war between the nations" -- wij hebben lange tijd gedacht dat die niet meer mogelijk zou zijn -- hoe langer hoe

meer een optie is. Ik blijf er daarom bij dat men bij het samenstellen van de defensieorganisatie rekening zal moeten houden met het ontstaan van een symmetrisch conflict.

Ik heb goed gehoord dat volgens deze minister van Defensie het huidige profiel van de krijgsmacht het juiste is en dat hij dat wil handhaven. Daar ben ik ontzettend blij om. Ik ben heel blij dat de staatssecretaris het met mij eens is op het punt van de keuringseisen, maar ik wil toch nog keer van hem de bevestiging hebben dat de keuringseisen niet worden verlaagd. Eigenlijk zijn wij toe aan een herwaardering van het militaire beroep. Het proces daarvoor is langzaam in gang gezet. Echter, dat proces draai je als het ware de nek om als je de keuringseisen gaat verlagen, als je mensen met een enigszins crimineel verleden toelaat of de stabiliteitseisen verlaagt. Ik zou het erg waarderen als de staatssecretaris heel duidelijk zegt: wij gaan de keuringseisen niet verlagen om de targets te halen.

*N

De heer **Hillen** (CDA): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun uitgebreide antwoorden. De politieke inzet van dit debat was om aan de samenleving, maar ook aan de politiek, de overheid het signaal af te geven dat er een kentering zit in het denken over defensie. Tegen de bewindslieden zeg ik: u hebt vandaag gezien dat ruim de meerderheid van de Eerste Kamer aandringt op een trendbreuk. Dus niet de ene of de andere partij wil die, maar de ruime meerderheid. Daartoe reken ik ook de fractie van de Partij van de Arbeid. Toen ik nog heel klein was, ging ik vaak met mijn broertjes wandelen en dan was er altijd een broertje dat wat achterbleef, maar hij kwam altijd weer bij ons. Het duurde een poosje, maar hij kwam.

De heer **Van Driel** (PvdA): Ik wilde een slag om de arm houden. Ik heb gezegd: reken je niet rijk. De NAVO is bezig met een strategische heroriëntatie en wij voeren verkenningen uit. Als wij veel ambities hebben, ook als Partij van de Arbeid, om iets in het buitenland te doen, moeten wij daarvoor goede mensen hebben die goed betaald worden. Daarvoor moeten wij ook goed materieel hebben. Er is dus een samenhang tussen het een en het ander. Wij moeten ons afvragen hoe hoog wij in het geweldsspectrum willen opereren.

De heer **Hillen** (CDA): Ik heb heel goed naar u geluisterd. Ik wil u niet te kort doen en mijzelf niet rijk rekenen. Ik heb echter goed gehoord dat u vindt dat de rol van de Verenigde Staten wat kleiner kan worden en die van Europa wat groter. U hebt daaraan de conclusie gekoppeld dat Europa een grotere inspanning op het punt van defensie zou moeten leveren en volgens mij ligt Nederland in Europa.

De heer **Van Driel** (CDA): Dat laatste is bij mijn weten nog steeds waar. Ik heb de minister van Buitenlandse Zaken echter horen zeggen dat het wel meevalt met de invloed van de Verenigde

Staten. Ik zou overdrijven. Het zou helemaal niet zou erg zijn met die invloed van de VS. Daaruit moet ik dan concluderen dat hetgeen waar u op doelt, niet zo erg hoeft. Ik had bijna een andere conclusie; ik was er bijna van overtuigd dat de Verenigde Staten veel minder te vertellen hebben dan wij altijd dachten en, tja, dan heeft dat weer consequenties voor onze uitgaven.

De heer **Hillen** (CDA): Als u zo snel te overtuigen bent, bent u niet het achterblijvende broertje. Dan maak ik mij helemaal geen zorgen meer. Hoe het ook zijn, politiek gezien is er een kentering. Tijdens een interruptiedebatje in het betoog van minister Van Middelkoop heb ik aangegeven dat voor deze kabinetsperiode de financiële gegevens bekend zijn. Wat dat betreft zijn wij klaar. Laten wij hopen dat er geen ernstige crises uitbreken, waardoor alles weer anders zou moeten. Voor zover wij kunnen overzien is duidelijk wat wij nu kunnen doen. Het gaat mij echter om de veranderingen in de toekomst. De trendverschuivingen moeten nu reeds beginnen, willen die de volgende keer gestalte kunnen krijgen. Misschien eindigt het werk van minister Van Middelkoop als het kabinet aan het eind van zijn periode is. Het gaat mij er echter om dat de laatste grote aanslagen op defensie werden gepleegd met het opstellen van het regeerakkoord. Kennelijk was de voorbereiding voor het opstellen van het regeerakkoord niet goed. Dit betekent dat er ook een verantwoordelijkheid is voor de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris van Defensie. Ook wij zullen ervoor moeten zorgen dat de echo van dit soort debatten terug te vinden is in de partijpolitieke programma's. Er moeten echter ook meerjarenramingen worden opgesteld en verkenningen worden uitgevoerd voor het opstellen van het regeerakkoord van een nieuw kabinet. Daarbij moeten dan de vruchten van deze trendbreuk te zien zijn. Dat vind ik enorm belangrijk. Dat wil ik ook de politieke conclusie van dit debat noemen en dan kan ik niet anders zeggen dan dat ik buitengewoon tevreden kan gaan zitten.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun beantwoording in eerste termijn. Ik begon met de vraag: waarin verschilt dit kabinet van vorige kabinetten? Mijn eerste conclusie is dat dit kabinet is geïnspireerd door christelijke waarden, althans door christelijke terminologie. Dat kan ook niet anders, want deze bewindslieden zijn allemaal afkomstig van christelijke huize. De eerste spreker die een opmerking maakte met een christelijke term was collega Kuiper. Hij nam het woord "gerechtigheid" in de mond. Gelet op zijn achtergrond, doelt hij daarbij op de bijbelse traditie en niet op Vrouwe Justitia. Hij wil dus zodanige ruimte creëren dat ook de zwakkeren in onze wereld aan bod kunnen komen. Als de heer Kuiper daarop doelde toen hij sprak over de verandering van de NAVO en over het feit dat gerechtigheid daarbij dominant moet zijn, ben ik heel blij. Aan de minister van Defensie vraag ik of hij die notie van gerechtigheid deelt en

of hij de verandering van de NAVO ook in dat licht ziet. Dan zal ik de alternatieve verklaring die ik als domineeszoon heb gekregen en als het gaat om het "omsmeden van zwaarden tot ploegscharen", een term die ook de heer De Vries gebruikte, maar laten voor wat die is. Allereerst gaat het mij om de vraag: waarin verschilt dit kabinet van vorige kabinetten?

Dan resten nog twee thema's, de NAVO en Afghanistan. Ook hierbij stel ik vast dat dit kabinet wat schuift ten opzichte van het vorige kabinet. Ik stel vast dat de Kamer vandaag van mening is dat er een brede discussie zou moeten komen over de toekomst van de NAVO in een veranderende wereld; dat is wel eens anders geweest. Ik heb daarnaast ook de indruk dat de regering wat meer van zins is om daarover na te denken. Kan de minister van Buitenlandse Zaken een tijdspad schetsen waarin hij denkt dat de politieke verklaring waarover hij het had, vertaald is in een strategisch concept?

De minister legde de verantwoordelijkheid voor de communicatie met de Nederlandse samenleving over de toekomst van de NAVO bij het parlement. Natuurlijk heeft het parlement daarvoor verantwoordelijkheid, maar is daar niet ook een eigen taak weggelegd voor de regering? Ik ben daarnaast benieuwd hoe de minister gaat luisteren naar de Nederlandse bevolking, want communicatie kan nooit eenrichtingverkeer zijn; dat moet altijd twee kanten op gaan.

Ik stel verder vast dat het standpunt van de regering ook enigszins verschoven is vergeleken met haar voorgangers ten aanzien van Afghanistan. Ik proef zelfs een kleine verschuiving tussen de algemene beschouwingen in dit huis en wat de minister van Defensie nu zegt. Daarbij doel ik met name op het onderhandelen met de taliban. Ik sluit mij volledig aan bij hetgeen mijn collega Van Kappen daarover heeft gezegd. Wat is de rol van de taliban, ook als het gaat om de langere termijn? Ik heb de indruk dat een minister die onderhandelingen niet langer uitsluit, toch een iets ander standpunt inneemt dan bijvoorbeeld de minister-president, die bij de algemene beschouwingen aangaf dat dat niet zijn verantwoordelijkheid is. Daarbij vraag ik de minister wel in hoeverre de huidige NAVO-operaties een vloek of een zegen zijn voor de onderhandelingen tussen Karzai en de taliban. Ik heb zomaar de indruk dat de huidige NAVO-operaties die delen van de taliban die misschien wel zouden willen onderhandelen en misschien wel mee zouden willen doen in het Afghanistan van de toekomst, van onderhandelingen afhouden.

Tot slot heb ik nog twee korte vragen. Ik heb in mijn eerste termijn gesproken over de kruisraketten, en die gerelateerd aan de vraag wat het ambitieniveau van Defensie is. Op die vraag is de minister van Defensie niet ingegaan. Daarom stel ik de vraag nogmaals: wat heeft het verdwijnen van de kruisraketten in deze regeringsperiode voor consequenties voor het ambitieniveau. Betekent het dat het ambitieniveau enigszins wordt bijgesteld op dit terrein, of zie ik dat verkeerd?

Ik heb ook nog een heel concrete vraag voor de staatssecretaris, die zelf de Zembla-uitzending van afgelopen zondag noemde. Omdat de bronnen zich wat tegenspraken kon ik het uit de Zembla-uitzending niet helemaal opmaken, maar wat is precies de impact van de Uruzganmissie op de aantrekkelijkheid van onze krijgsmacht?

Ik dank de regering al voor de antwoorden.

*N

De heer **Van Driel** (PvdA): Voorzitter. Ook ik dank de bewindslieden voor hun uitgebreide beantwoording. Ik heb geconstateerd dat iedereen zijn eigen conclusies al aan het trekken is uit dit debat. Iedereen wil blijkaar markeren wat zijn partij belangrijk vindt en wat niet. Het debat wordt echter gevoerd in het kader van de verkenningen en de voortgang van beleidsontwikkelingen, en daarom wil ik geen conclusies trekken.

Ik betreur het dat ik geen antwoord heb gekregen op mijn vraag over het standpunt van het kabinet inzake de heroriëntatie van de NAVO. Ik heb de minister wel horen zeggen dat de NAVO niet de politieagent is van deze wereld, dat slechts wordt opgetreden waar de belangen van het bondgenootschap in het geding zijn en nog een paar open deuren. Een antwoord heb ik echter niet gekregen, terwijl de strategische heroriëntatie toch volgend jaar aan de orde is. Daar kan ik twee conclusies uit trekken: ofwel het kabinet weet het gewoon nog niet, of men wil het om allerlei redenen niet of nog niet zeggen. Ik denk zelf dat het eerste aan de orde is, maar daar heb ik geen enkel bewijs voor. Maar wij weten het niet, en wordt het niet tijd dat de Kamer dat wel te weten komt?

Ik heb zelf de verbinding gelegd tussen de heroriëntatie en de verkenningen die minister Van Middelkoop aan het uitvoeren is. Daar heb ik echter ook niets over gehoord. Dat betekent dat ik er ofwel totaal naast zit omdat de twee geen enkel verband hebben met elkaar, of er is wel een relatie maar men wil er niet op ingaan omdat het ook aan mijn eerste punt raakt.

Ik had ook graag wat meer willen horen over mijn opmerking dat de NAVO nu geen heldere boodschap heeft, terwijl daar wel behoefte aan is, al is het alleen al om draagvlak te verwerven. De NAVO wordt in deze samenleving nog vaak gezien als een instrument van de Koude Oorlog, terwijl de NAVO dat niet meer is. Maar er moet aan gewerkt worden om draagvlak te verwerven voor andere taken, en daar heb ik weinig over gehoord. Ik ga er daarom vanuit dat het kabinet denkt dat dat vanzelf gaat. Dat zou ik nogal naïef vinden.

Over de machtsverdeling heb ik het al per interruptie gehad. Ik heb de minister in ieder geval horen zeggen dat wij geen makke schapen zijn. Ik wijs er overigens op dat ik een dergelijke uitlating niet heb gedaan, ook al probeerde de minister enig licht te ontwaren tussen mijn standpunt en dat van mijn collega De Vries; dat licht is er niet.

De burden sharing wordt heel erg uitgelegd in het kader van Afghanistan. Dan gaat het erom dat het nu in het noorden ook gevaarlijker wordt, en de Fransen naar het oosten gaan. Dat heb ik

niet zo bedoeld. Ik bedoelde burden sharing veel meer in de geest van wat mijn collega Van Kappen zei, dat het niet zo kan zijn dat wie op missie gaat, ook per definitie betaalt. Ik hoef daar overigens niet verder over uit te wijden; dat heeft collega Van Kappen goed verwoord. Ik sluit mij bij hem aan.

De discussie over de normen zal in het kader van de verkenningen ongetwijfeld een hoofdrol spelen; dat begrijp ik wel en dat moet ook. Dan wil ik echter nog wel aangeven dat het allemaal wel vergelijkbaar moet zijn wat alle landen doen en wat wel en niet wordt meegerekend. Worden pensioenen meegerekend, of de wachtgelden. Dat moet wel dezelfde vorm hebben, want daar zit nogal wat verschil in, weet ik. Dan moet ook in kaart worden gebracht welke landen stukken minder doen. Het lijkt mij overigens dat wij minder moeten relateren aan wat andere landen doen, en veel meer aan onze eigen ambities. Dat lijkt mij een beter uitgangspunt dan ons bloot te staren op andere landen.

Ik dank de staatssecretaris voor zijn bevlogen en goed doordachte antwoord. Ik denk dat de militairen er behoefte aan hebben dat een staatssecretaris die voor de krijgsmacht staat, met een zekere bevlogenheid uitdraagt dat de krijgsmacht ertoe doet en dat het de moeite waard is bij de krijgsmacht te komen werken, omdat je dan een maatschappelijk relevante taak hebt. Ik heb nog wel een vraagje. Er worden nu ook 16- en 17-jarigen als aspirant-militair aangetrokken. Worden die ook al op hun volledige geschiktheid gekeurd, of vindt dat op een later moment plaats? Met andere woorden: hoe gaat het met de keuring van een 17-jarige? Kan die eigenlijk al op die leeftijd gekeurd worden?

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ook ik dank de bewindspersonen hartelijk voor de beantwoording. Ik zou mijn bijdrage toekomstgericht willen noemen, om niet in de fout te vervallen waar collega Van Driel ons voor waarschuwt, dat wij allemaal voor onszelf markeren wat wij uit het debat hebben gehaald. Ik wil vier punten noemen.

Ik was geboeid door wat de minister van Buitenlandse Zaken vertelde over de manier waarop gekeken wordt naar zestig jaar NAVO volgend jaar, dat een soort politieke verklaring zou moeten worden gemaakt en dat er al voorbereidingen in gang zijn gezet om die politieke verklaring dan te hebben. Dat lijkt mij een interessant proces, en ik vind het ook van belang dat wij daar iets over weten. Misschien kan dat moment worden gebruikt voor een discussie over de vraag waar de NAVO staat. Bij het bepalen van de plek van de NAVO en de toekomst van de NAVO moet het natuurlijk gaan om het politieke doelstelling. Er is vrij veel gesproken over het veiligheidsbeeld en de diffuse dreigingen in deze wereld, waarvan geen gezamenlijke analyse is gemaakt. Hoewel allerlei geschriften worden aangehaald, vraag ik mij af of zoiets bestaat en zo ja, of wij daar iets aan doen.

In aansluiting op collega Hillen merk ik op dat de term "trendbreuk" hier is gevallen. Daarbij worden bepaalde percentages genoemd, maar het gaat er vooral om dat een bepaalde richting wordt ingeslagen, waarin het begrip "trendbreuk" heel goed past. Punt is dat daarbij uiteindelijk tot een soort vaste maatstaf wordt gekomen waaraan wij ons kunnen houden, zodat er duidelijkheid en zekerheid is voor de langere termijn.

Wereldwijd dienstbaar, heb ik gezegd, betekent ook civiel-militaire dienstbaarheid in eigen land. Op dit belangrijke aspect heb ik niet zoveel teruggehoord. Dit punt hoort ook bij het profiel, waarin ik mij overigens kan vinden. In de aanloop naar dit debat sprak ik een burgemeester, die daarbij een rol zag weggelegd voor militairen in Nederland zelf. Het hartverwarmende pleidooi van de staatssecretaris ging ervan uit dat de militair ook taken heeft in Nederland zelf.

Ik weet niet of ik in bijbelvastheid kan wedijveren met een domineesoon, ook al is hij lid van de SP. De uitdrukking dat zwaarden ploegscharen moeten worden, heeft elders een parallel, namelijk daar waar de ploegscharen weer zwaarden worden.

De heer **Vliegthart** (SP): Ik mag toch hopen dat in uw optiek de profetie van Jesaja, dat het van zwaarden naar ploegscharen gaat, de voorkeur heeft boven die andere profetie.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ja, dat beschouw ik als het belangrijkste visioen dat ons moet bezighouden als wij spreken over defensie. Maar het kan ook nodig zijn om zwaarden te hebben, die je misschien van ploegscharen moet maken. Ik heb het woord "gerechtigheid" gebruikt, omdat het in het handvest van de NAVO staat. Dit is een richtinggevend woord voor allen in dat bondgenootschap. Het gaat om bescherming van de zwakken, maar ook om het brengen van recht waar kwaad is.

*N

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Dank aan de leden voor hun bijdragen in tweede termijn, en voor de waarderende woorden voor onze opstelling.

De heer Van Kappen refereerde aan de relatie tussen de NAVO en de EU. Het is noodzakelijk barrières tussen beide instituten te slechten; ik ben daar zeer actief mee bezig. Ik ben het volkomen met hem eens dat moet worden ingezet op Berlin plus en heb toegezegd mij daarvoor in te zetten. Een van de redenen van Berlin plus was het voorkomen van overlappingsen. Het gaat erom dat je gebruik kunt maken van NAVO-middelen bij het opzetten van een EU-operatie, zonder dat de NAVO die operatie uitvoert of een belangrijke NAVO-partner daaraan meedoet. Dat blijft overeind staan. Maar zelfs als de huidige capaciteiten van EU en NAVO bij elkaar worden opgeteld, is er een tekort. Het idee dat werken aan versterking van de militaire kant van het EVDB per definitie leidt tot overlappingsen en dubbel werk met de NAVO, is achterhaald. Dat laat onverlet dat alle

Franse initiatieven om de Europese capaciteit te versterken, worden verwelkomd, zij het dat die zullen worden getoetst aan de eerder afspraken in het kader van Berlin plus. Ook wij hebben absoluut geen behoefte aan duplicaties. Wij kunnen ons geld beter inzetten voor aanvullingen.

De heer **Van Kappen** (VVD): "Berlin plus" is een bestaande overeenkomst, die werkt. Maar ik heb het over "Berlin plus in reverse", waarbij de NAVO gebruik mag maken van de civiele capaciteit van de EU. Dat punt is politiek geblokkeerd. "Berlin plus" werkt, maar "Berlin plus in reverse" werkt niet. Wilt u zich daarvoor vooral inzetten?

Minister **Verhagen**: Ik verwijs naar de aanvullende operaties van EUFOR in Afghanistan, naast ISEF. Daar werken EU en NAVO gecoördineerd samen. Ik ben het dus eens met wat u zegt over "Berlin plus in reverse". Daarom hebben de EU-ministers van Buitenlandse Zaken over Afghanistan gesproken, waarbij wij hebben bekeken hoe de Europese missie de NAVO-missie kan versterken. Hetzelfde geldt voor KFOR en EULEX Kosovo. Wil dit een succes worden, dan moeten de huidige barrières worden geslecht. Dat betekent een forse inzet richting Cyprus en Turkije.

De heer Hillen sprak warme woorden, waarvan hij hoopte dat ze tot inspiratie zouden leiden. Ik voel mij zeer geïnspireerd door zijn inbreng.

De heer Vliegthart sprak over een trendbreuk ten opzichte van het vorige kabinet. Het was een beetje "reken je rijk", moet ik eerlijk zeggen. Uiteraard zijn er in dat kader een aantal zaken te noemen, zoals het raketschild, mede gelet op de ontwikkelingen in Rusland. Wij wijzen het Strategisch Concept inderdaad niet categorisch af. De gang van zaken bij het vorige Strategisch Concept willen wij absoluut niet. Wij zetten allereerst in op een politieke verklaring, die één van de bouwstenen kan zijn voor een Strategisch Concept. Ik heb dus geen besluit genomen over het Strategisch Concept, maar wel over die politieke verklaring, die er bij de zestigste verjaardag van de NAVO volgend jaar zal zijn. Mocht dan worden besloten tot een nieuw strategisch concept, dan hoort dat een van de bouwstenen te zijn. Dat zal op zijn vroegst in 2010/2011 het geval zijn. Dit speelt dus absoluut niet op korte termijn. Ik kan er dan ook niet op vooruitlopen. Uiteraard, zo zeg ik toe, zullen wij de discussie daarover, alsook over de politieke verklaring, met het parlement aangaan. De discussie over het strategisch concept zullen wij ook daarbuiten aangaan.

Die tendens is ook te zien binnen de NAVO. Ik wijs op het feit dat in Boekarest een politieke verklaring werd gegeven naar aanleiding van Afghanistan. Dat betrof niet alleen een politiek-militair strategisch plan, maar ook een politieke verklaring over Uruzgan, Afghanistan. Dit geeft aan dat wij moeten communiceren met de bevolking van onze landen om daarmee voldoende draagvlak te houden voor de NAVO van vandaag en de NAVO van de toekomst. Voorts moeten wij in staat zijn om uit te leggen wat de toegevoegde waarde is van

de NAVO voor de directe eigen veiligheid van onze mensen in bijvoorbeeld Den Haag. Daaraan moeten wij werken. Juist in die communicatie moeten wij investeren. Dit is ook bij de NAVO zeer wel bekend.

De heer **Vliegenthart** (SP): De minister zegt dat ik mij rijk reken. Misschien is een kinderhand ook wel snel gevuld, maar ik stel vast dat het denken bij de regering niet stil staat en dat er een verschil is tussen de uitlatingen van de heer Bot, twee jaar geleden gedaan, en die van deze minister. Dat is ook heel goed. Bij de SP staat het denken ook niet stil. Dat is te zien aan haar mening over de NAVO.

Minister **Verhagen**: Uitstekend. Inderdaad is die wijziging bij de SP zeer opvallend. Tot mijn vreugde constateer ik namelijk dat men nu niet meer tegen de NAVO is. Het pacifistische standpunt, dat nu nog door de heer Yildirim wordt verkondigd, wordt namelijk niet gedeeld door de SP. Daar ben ik blij mee.

De heer **Vliegenthart** (SP): De SP was geen pacifistische partij en is dat nog steeds niet. Wat dat betreft, is er meer consistentie dan de minister nu doet vermoeden.

Minister **Verhagen**: Nu reken ik mijzelf te rijk. Voorzitter. De heer Van Driel zegt dat hij geen antwoord heeft gekregen. Dat ben ik niet met hem eens. Hij is het niet eens met het antwoord of hij heeft niet het antwoord gekregen dat hij wenste te horen. Ik weet niet welk antwoord hij wenste te horen, maar ik heb aangegeven hoe wij de toekomst van de NAVO zien. Ik heb dat geschetst gelet op de andere dreigingen dan die waarmee wij geconfronteerd werden, toen de NAVO werd opgericht en toen wij ons eerste strategische concept ontwikkelden. Ik doel op terrorisme en de gevolgen van globalisering in relatie tot onze eigen veiligheid. Verder is er de veranderde omgeving. Daarmee ben ik mijn antwoord begonnen. Dit heeft ertoe geleid dat de NAVO niet alleen out of area, buiten het eigen grondgebied binnen Europa actief is. De eerste discussie ging over de relatie tot met name de Balkan. Nu is er Afghanistan. Dat zou een aantal jaren geleden volstrekt ondenkbaar zijn geweest. Ik heb tegelijkertijd aangegeven dat het wereldwijde optreden direct gerelateerd moet zijn aan de bedreiging van de bondgenootschappelijke veiligheid.

Voorts heb ik gezegd dat de toekomst van de nieuwe NAVO gebaseerd is op een geïntegreerde benadering: het besef dat je het niet alleen doet met de militaire middelen, maar dat het juist gaat om de combinatie van militair, defensie, diplomatie en ontwikkelingssamenwerking. Juist die geïntegreerde benadering leidt tot het besef dat de NAVO het niet alleen kan doen, maar dat de NAVO samen met de VN en de EU de operaties op een geïntegreerde, comprehensive manier vorm moet geven.

Nog een element voor de nieuwe NAVO, waarop ik de nadruk heb gelegd, is dat de NAVO niet meer exclusief met NAVO-partners werkt, maar ook met andere partners buiten de NAVO. Ik noem

in dit verband Kosovo en Afghanistan. Dit zijn drie nieuwe elementen die de toekomst van de NAVO vorm geven. Dat is te zien in Darfur en bij ISAF. Dit is dus het nieuwe aan de NAVO.

Het kan zijn dat dit niet het gewenste antwoord is op de vraag over de toekomst van de NAVO. Dat vind ik dan jammer, maar dit is wel het beeld. Dit zal echter ook een groot en belangrijk onderdeel zijn van de politieke verklaring.

De heer **Van Driel** (PvdA): Voor de duidelijkheid merk ik op dat ik niet op een bepaald soort antwoord wachtte. Ik hoor nu drie elementen iets helderder verwoord. De minister heeft die eerder beschreven, maar ik vind dat nog te weinig voor een goed beeld. Die elementen spelen weliswaar een rol, maar ik had gehoopt en verwacht dat de minister wat verder zou gaan. Klaarblijkelijk zijn wij nog niet verder.

Minister **Verhagen**: Ik constateer dat u dat te weinig vindt. Wij vinden dit echter wel een antwoord op de nieuwe dreigingen. Dit hebben wij onder andere vorm gegeven in Afghanistan. De lessons learned hebben daarbij een rol gespeeld; die zullen ook een rol blijven spelen. Als de heer Van Driel andere elementen wil toevoegen, houd ik mij daarvoor uiteraard aanbevolen. Nogmaals, blijkbaar vindt hij wat ik, gelet op de nieuwe dreigingen, heb aangegeven, te weinig.

De heer **Van Driel** (PvdA): Het gaat mij om de vraag hoe ver wij gaan als veiligheidsorganisatie. Die vraag raakt u nauwelijks. U zegt dat de 3D-ontwikkeling in het geding is en dat de NAVO out of area gaat. Wat reken je echter tot je taak? Ik denk aan de dreigende voedselcrisis. In mijn ogen is dat een bedreiging van de veiligheid. Zal de NAVO zich daarmee bezig houden? Ik doel op dit soort vragen. Hoe ver ga je bijvoorbeeld met een ruimteschild? Ik had graag dat de minister in zijn antwoord op dit soort vragen was ingegaan.

Minister **Verhagen**: Daar ben ik in mijn antwoord op ingegaan. Immers, als het direct de veiligheid van de eigen inwoners raakt, zal de NAVO daar een antwoord op moeten hebben. Daarbij spelen nieuwe ontwikkelingen een rol. Ik noem het feit dat er wordt gesproken over energieveiligheid en energiezekerheid. Dat soort elementen raken direct de eigen veiligheid. Ik noem nog de cybercrime. Ook dit element is nu absoluut aan de orde, als het gaat om de vraag wat tot de taken gerekend wordt. Idem dito het uitschakelen van satellieten. U moet zich voorstellen, als er nu een satelliet wordt uitgeschakeld, wat dat alleen al economisch betekent. Wij zouden dan geen contact meer met elkaar kunnen hebben via onze mobieltjes. Bovendien gaat dan het hele bedrijfsleven plat. Dergelijke consequenties zijn directe bedreigingen van de veiligheid en die waren een aantal jaren geleden ondenkbaar. In die zin kan je nu, gelet op de snelheid van de ontwikkelingen, niet direct zeggen wat er wel bij hoort en wat niet. Wij moeten dus een bepaalde flexibiliteit in acht nemen. Ik ben het wel volledig met u eens, als u zegt dat dit veel

meer raakt dan wij tien jaar geleden voor mogelijk hadden gehouden.

De heer Kuiper heeft opmerkingen gemaakt over de politieke verklaring. Ik heb al een beetje de inhoud geschetst. Net zoals wij nu een gezamenlijke analyse hebben gemaakt van de situatie in Afghanistan, zal dat in het algemeen ook vorm krijgen in de nieuwe politieke verklaring. Wij proberen in consensus een gemeenschappelijk beeld te schetsen van de dreigingen. Een en ander zal daarbij een rol spelen.

*N

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor de zeer inhoudelijke en constructieve bijdrage aan dit debat. Een niet onbelangrijk deel daarvan richtte zich op de toekomst van de krijgsmacht. Als minister van Defensie zeg ik daar dank voor.

Aan mij is nog een behoorlijke serie vragen gesteld en ik zal proberen om die zo kort mogelijk te beantwoorden. Zo stelde de heer Van Kappen een vraag over de financiering van SSR (Security Sector Reform)-activiteiten. Het antwoord kan ik het best als volgt formuleren. Projecten op het grensvlak van het veiligheids- en ontwikkelingsbeleid, die de afgelopen jaren steeds meer binnen onze horizon zijn gekomen, worden gefinancierd via het Stabiliteitsfonds. Dit is een post op de begroting van Buitenlandse Zaken. Een niet onbelangrijk deel van dat soort activiteiten wordt besteed aan Security Sector Reform en bijvoorbeeld aan ontwapeningsactiviteiten. Voor zover daarmee salariskosten gemoeid zijn -- dat komt voor -- vanwege Defensie en er militairen worden ingezet, betaalt Defensie dat. Dit is dus de bijdrage van het ministerie van Defensie. Dit soort taken reken ik tot de normale taken van de Nederlandse krijgsmacht, die een breed palet aan activiteiten kan ontwikkelen. Dit is er dus een van.

Als het gaat om de opbouw van een militair of een veiligheidsapparaat in een ontwikkelingsland of als het gaat om de bijdrage die zo'n land levert -- dat heb je in Afrika -- aan crisisbeheersingsactiviteiten elders op het continent, is dat geen zaak die Defensie betaalt. Dat wordt dat betaald via het Stabiliteitsfonds, voor zover dat land dat zelf niet doet.

De heer Van Kappen maakte van zijn hart geen moordkuil toen hij, in het kader van command and control kritisch sprak over rodekaarthouders en caveats. Ik kan voor een deel met hem meevoelen. Ook wij hebben rodekaarthouders, Red Card Holders. Dit ligt voor een deel voor de hand. Tenslotte moet in het verlengde van de militaire lijn ook een minister van Defensie zijn politieke verantwoordelijkheid kunnen dragen voor een missie die onder bepaalde condities is gestart. Ik wil ook weten wanneer grenzen worden bereikt. Daarvoor geldt de rodekaarthouder. Hoe minder deze rodekaarthouder aan het werk wordt gezet en wordt geactiveerd, hoe beter het is; dat zal de heer Van Kappen met mij eens zijn. Dat heeft eventueel te maken met het aantal caveats. Wij hebben het over een heel beperkte mandatering als landen in

Afghanistan actief zijn onder het voorbehoud dat uitsluitend militair geweld mag worden gebruikt om redenen van zelfverdediging. Zo'n voorbehoud gaat heel ver. Breed leeft de gedachte, ook binnen de NAVO, dat wij daar vanaf moeten. De Amerikanen tamboeren daarop regelmatig en daartegen heb ik geen enkel bezwaar. Ik heb niet de indruk dat Nederland zich als eerste aangesproken behoort te voelen. Ik kan dus mijns inziens wel meegaan in de kritische lijn van de heer Van Kappen.

Over het probleem van de burden sharing zei de heer Van Kappen dat je iets doet, en dat je dan nog moet betalen ook. Dat vond ik even iets te simpel. Als je op een gegeven moment als land een bepaalde keuze maakt over hoe je in de internationale samenleving staat, over wat je veiligheidspolitieke verantwoordelijkheden zijn en over welke defensie-inzet je daarvoor moet bijdragen, is zelffinanciering ook weer niet héél abnormaal. Uiteraard doen zich dan onevenwichtigheden voor. Wij leven nu eenmaal niet in een situatie waarbij een supranationaal gezag kan beslissen over de financiën en over de inzet van militairen. Wij zouden dat op dit moment ook niet willen, maar in elk geval is die situatie een utopie, in positieve of in negatieve zin.

Ik zei in de eerste termijn al dat politieke besluitvorming altijd plaatsvindt via de interne individuele nationale lijn. Daarmee heb ik nog niet het hele verhaal verteld, want er wordt uiteraard heel veel wel degelijk gemeenschappelijk gefinancierd buiten de operaties om, zoals ook binnen de NAVO het geval is. Ik denk daarbij aan de AWACS, waarmee wij in Nederland om tal van redeneren zeer vertrouwd zijn geraakt. Hierbij kijk ik naar de staatssecretaris. Bij deze vliegtuigen geldt een vorm van gezamenlijke financiering. Sinds eind 2005 worden echter nog veel meer zaken gemeenschappelijk gefinancierd. Het gaat daarbij niet alleen om hoofdkwartieren te velde, die al eerder gemeenschappelijk werden gefinancierd, maar ook om bijvoorbeeld vliegvelden. Bij het vliegveld van Kandahar is een vorm van gezamenlijke financiering toegepast. Dat vind ik grote winst en dit is een onderdeel van de operatie. Medische faciliteiten en inlichtingensystemen kunnen gemeenschappelijk worden gefinancierd. Natuurlijk geldt hetzelfde voor de NAVO-commandostructuur, zoals het NAVO-hoofdkwartier in Brussel, maar ook voor investeringen in strategische infrastructuur. Bij het laatste moet weer worden gedacht aan vliegvelden, marinebases, opslagfaciliteiten en pijpleidingen. Al deze zaken worden gezamenlijk gefinancierd.

Er is nog meer te wensen, maar gezamenlijke financiering kent ook een keerzijde; dat weet de heer Van Kappen. Wij moeten natuurlijk niet in de situatie terechtkomen dat een rijk land de rekening betaalt en daarmee van zijn echte eerste verplichtingen af is, namelijk de militaire. "In the end" willen wij geen geld hebben, maar gaat het om de inzet van militaire eenheden bij het zoeken naar oplossingen in een conflictgebied. Ziedaar, de spanning waarin wij moeten leven in een wereld waarin ook de NAVO tenslotte niet meer is dan een bondgenootschap

van soevereine staten, waar interne processen doorslaggevend zijn.

Ik weet niet of de heer Van Kappen nu kritiek had op Rupert Smith. Wellicht waarschuwde hij mij voor het al te veel hangen aan zijn theorieën. Dat mag hij zeggen. De werkelijkheid is op dit moment uiteraard wel dat wij veelszins worden geconfronteerd met situaties die te vatten zijn onder het kopje "war amongst the people". Daarvoor is onze expeditionele krijgsmacht geschikt. De heer Van Kappen benadrukte dat wij ook rekening moeten houden met de meer klassieke situatie van statenconflicten. Ik denk dat de organisatie van de huidige Nederlandse krijgsmacht ook daarvoor nog altijd erg geschikt is. Anders geformuleerd zouden de scenario's waarover je moet nadenken wel eens redelijk overlappend kunnen zijn, namelijk die van Smith en andere scenario's, die klassiek en modern kunnen zijn. Wij zetten bijvoorbeeld in Afghanistan mensen "on the ground" in, maar ook de Apaches, de F-16's en de middelen die in de hogere geweldschain kunnen worden ingezet en die je uiteraard al snel nodig hebt bij de grotere conflicten tussen staten. Ik kan mij bijna niet voorstellen dat de heer Kappen dit niet met mij eens is, want hij sloot zijn bijdrage af met de opmerking dat hij instemde met mijn opmerking dat het profiel van de krijgsmacht op dit moment toereikend is. Wat kan ik mij nog beter wensen van de woordvoerder van een oppositiepartij? Hij heeft echter een punt als hij mij met zijn opmerkingen alert wil houden. Daarvoor dank ik hem.

De vragen van de heer Hillen sla ik even over, omdat ik daarmee wil afsluiten. De heer Vliegenthart hield mij de heer Kuyper voor. Je kunt het slechter treffen op het punt van de gerechtigheid. Ja, de heer Vliegenthart mag zeggen dat gerechtigheid een woord is dat ik niet al te snel zal inzetten in het politieke discours. Ik heb hierover vroeger zelfs wel eens geschreven. Gerechtigheid is een woord met zowel horizontale als verticale dimensies. Over het laatste gaat de politiek niet. Bij gerechtigheid beweeg je je tussen het ethos van de Bergrede en de legitieme inzet van de zwaarmacht, om maar even vertrouwde taal te gebruiken. Beide kunnen de gerechtigheid dienen en daarmee zijn wij weer terug bij het debat van vandaag. Voor mij heeft de kern van gerechtigheid echter te maken met de relatie tussen God en mensen. Over de vraag hoe die zich tot elkaar verhouden, gaat het kabinet niet. Als alle mensen zich echter voegen naar het grote gebod, God lief te hebben en de naaste als jezelf, zijn wij mijns inziens op het pad van de gerechtigheid ook in horizontale zin een eind opgeschoten. Inderdaad hoort bij het ethos van de Bergrede ook aandacht voor de zwakke in de meest brede betekenis van het woord. Ik dank de heer Vliegenthart voor deze vraag.

Een ander punt van hem ging over de vraag hoe je om moet gaan met de taliban, of beter geformuleerd hoe de Afghaanse overheid omgaat met de taliban. Het zou kunnen dat ik mij iets duidelijker moet uitdrukken. Deze vraag is uiteraard cruciaal. Wij zijn op verzoek van de

Afghaanse overheid in Afghanistan aanwezig. De Afghaanse overheid is een wettige overheid. De term "onderhandelen" kan misschien beter worden vermeden, want het doel is veel belangrijker, namelijk vormen van verzoening of van integratie. Als je onderhandelen opvat in termen van nemen en geven, zou die term kunnen leiden tot misverstand. De taliban moet een weg worden geboden om zich te integreren in de Afghaanse samenleving op een normale rechtsstatelijke wijze. Dit probeert de Afghaanse overheid te doen. Zij heeft daarvan veel meer verstand dan wie ook. Dat is het regeringsstandpunt zoals het eerder is verwoord bij de algemene beschouwingen en zoals ik het nu weer verwoord. Volgens mij zit daartussen weinig licht.

De heer **Vliegenthart** (SP): Wellicht heb ik het niet goed begrepen, maar mijn vraag in hoeverre de NAVO-missie die verzoening in de weg staat, blijft onbeantwoord. Ik gebruik hierbij de woorden van de minister.

Minister **Van Middelkoop**: Nee, de NAVO-missie staat de verzoening niet in de weg. Dit vind ik eerlijk gezegd een wat gezochte vraag. Het is de Afghaanse overheid die probeert van Afghanistan een normaal land te maken waarop de elementaire beginselen van een rechtsstaat, economische ontwikkeling enzovoorts van toepassing zijn. Gegeven de uitdagingen die er zijn, heeft deze overheid aan de internationale gemeenschap gevraagd om haar te komen bijstaan. Wij zijn daar aanwezig met ISAF, via VN-resoluties gemandateerd. Dezelfde Afghaanse overheid wenst kennelijk met de tegenstander op een andere manier om te gaan, door delen van de taliban te verzoenen en te integreren in de Afghaanse samenleving. Ik zie daar dus geen tegenstelling.

De heer Vliegenthart stelde ook nog een vraag over de relatie tussen het ambitieniveau en mijn besluit om geen kruisvluchtwapens, de Tomahawks aan te schaffen. Hij legde daarbij een vergelijking met het vorige kabinet. Mijns inziens is dat echter niet echt aan de orde. De kruisvluchtwapens zijn nooit aangeschaft. Het debat is onder het vorige kabinet gevoerd met minister Kamp. Het heeft een tijd geduurd en begon een moment van afronding te krijgen, maar er waren nog geen contracten getekend enzovoorts. De opvolger van minister Kamp, de huidige minister van Defensie, die de heer Vliegenthart nu voor zich ziet staan, heeft besloten deze kruisvluchtwapens niet aan te schaffen. De vorige minister heeft dus zijn gedachteontwikkeling laten plaatsvinden binnen het ambitieniveau zoals het toen gold. In de eerste termijn heb ik gezegd dat ik dat heb overgenomen. Dit hoeft echter niet al te sophisticated te worden geformuleerd; ik heb geen principiële bezwaren tegen deze wapens, maar wij plaatsen ze vooral om financiële redenen tijdens deze kabinetsperiode niet op de fregatten. Dit type wapens hangt ook onder de F-16's als dit nodig is. Als het echt nodig is, kunnen wij ze dus met F-16 ook wel inzetten, maar daarbij moeten wij het helaas laten.

Ik kom op de vraag van de heer Kuiper over de dienstbaarheid in eigen land. Hierover heb ik één opmerking gemaakt, namelijk dat wij standaard 4600 militairen klaar hebben staan voor dit soort activiteiten. De staatssecretaris zal hierover graag meer zeggen en wellicht hierbij illustraties leveren.

Ik dank in het bijzonder de heer Hillen voor het begrip dat hij opbracht voor mijn positie. Ik denk dat hij heel verstandige woorden heeft gezegd, namelijk dat het echt een keer nodig is om na te denken over de toekomst van de krijgsmacht buiten de momenten om van regeerakkoorden en de momenten waarop je iets moet doen aan je schuldquote et cetera. Zo is het in feite de afgelopen vijftien jaar gedaan. Het is vrij zeldzaam wat ik aan mogelijkheden en kansen krijg in verband met deze verkenningen. Ik kan geen uitspraken doen over de vraag waar een en ander moet landen. De heer Hillen zal wellicht een vermoeden hebben omtrent mijn grondhouding. Ik prijs mij gelukkig dat ook in deze Kamer een vrij brede meerderheid in ieder geval een positieve nieuwsgierigheid aan de dag heeft gelegd voor deze verkenningen. Misschien is dit een formulering waarin de heer Van Driel zich helemaal kan vinden - ik zie hem knikken -- hartelijk dank daarvoor. Sommigen zouden wellicht nog iets verder willen gaan. Laten wij niet voor de muziek uitlopen en laten wij met elkaar investeren, niet om mij of wie dan ook te grieven, maar om de krijgsmacht te dienen met het leveren van iets meer politieke stabiliteit, gemeten in budgettaire termen, voor een organisatie met een lange adem en een lang ritme, met lange planningstermijnen die de afgelopen jaren zo veel klappen heeft gekregen en die op dit moment op verzoek van de politiek zo ontzettend veel presteert. Als dit een trendbreuk kan worden -- deze term is door zowel de heer Kuiper als de heer Hillen gebruikt -- is dat misschien een constatering achteraf. Als een trendbreuk in positieve zin mogelijk is, dan prijs ik mij gelukkig.

*N

Staatssecretaris **De Vries**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor de inbreng in tweede termijn. Ik wil nog een viertal vragen beantwoorden. De heer Van Kappen vraagt of ik de keuringseisen ga verlagen om daarmee het wervingsprobleem op te lossen. Hierop past slechts één helder antwoord en dat is: nee.

De heer Vliegenthart vraagt hoe het zit met het Uruzganeffect: bestaat dat nu wel of niet? Ik kan dit bevestigen noch ontkennen. Waarom zeg ik dit zo? Omdat wij niet in de hoofden en harten van mensen kunnen kijken op grond waarvan zij hun keuze hebben gemaakt om alsnog niet te solliciteren bij Defensie. Waarom kon de overste van de luchtmacht dan zeggen wat hij zei en ik wat ik zei in dat interview? De overste -- ik heb hem gesproken en gevraagd waar hij zijn ervaringen op baseerde -- zei dat hij merkt dat wij een dalende instroom hebben. Op het moment dat hij mensen bij de werving krijgt, merkt hij dat de ouders er veel meer bij betrokken zijn dan in het verleden.

Ouders blijken -- dit is begrijpelijk vanuit bezorgdheid -- met hun advies aan hun kinderen een redelijk remmende werking te hebben om te solliciteren bij Defensie. Hij neemt nadrukkelijk een Uruzganeffect waar aan de keukentafel, waar eerder wordt gezegd: zou je dat wel doen? Hij heeft gelijk dat dit nadrukkelijk kan meespelen in een afweging. Aan de andere kant zie ik soms ook positieve effecten. Natuurlijk, er is een lagere instroom, maar de jongeren die nu naar een banenwinkel gaan, zijn veel beter dan in het verleden overtuigd van datgene wat zij gaan doen en hiervoor ook veel gemotiveerder. Daarnaast zien wij dat bijvoorbeeld sinds bekend werd dat er mariniers naar Tsjaad gingen, de animo voor de mariniers uitermate is gestegen. Kortom, je ziet tegenstrijdige signalen. Wij hebben niet de onderzoeksresultaten om precies te kunnen bepalen of dit nu wel of niet waar is. Het kan dus geheel en al terecht zijn, maar ik zie ook andere effecten.

De heer Van Driel vraagt naar de keuring van 17-jarigen. Het is inderdaad zo dat op het moment dat iemand binnen de rocoopleiding Vrede en Veiligheid het Oriëntatiejaar Koninklijke Landmacht doet, binnen deze opleiding wordt gekeurd. Het is niet zo dat hij opnieuw wordt gekeurd. In deze uitzending ging het om de vraag of je iemand zomaar kunt uitzenden op een vredesmissie. Allereerst kan dat sowieso pas als iemand achttien jaar is. Daarnaast hebben wij, voordat iemand op uitzending gaat, een sociaal-medisch team dat iedereen individueel bespreekt en beziet of hij of zij wel gereed is om in dit geval naar Afghanistan te gaan. Daar zit een maatschappelijk werker bij, daar zit de commandant bij en daar zit een geestelijk verzorger bij. Kortom, deze psychische zorg -- de heer Van Driel wijst hier terecht op -- is een voortdurend proces en mag niet afhangen van enkel en alleen één keuring in het begin.

Tot slot heeft de heer Kuiper een vraag gesteld met betrekking tot de civiele inzet. Mijn motto voor de krijgsmacht, mijn missie, is eigenlijk: daadkracht door draagvlak. Als Defensie zullen wij moeten werken aan meer draagvlak in de samenleving. Juist civiele inzet, waar de heer Kuiper op doelt, kan hieraan een goede bijdrage leveren. Op het moment dat er een ic wordt gerealiseerd bij een ziekenhuis in Enschede, krijgt dit veel aandacht en hebben mensen voordeel van defensiemiddelen. Op het moment dat wij een fennec kunnen inzetten in Groningen om een pyromaan op te sporen, heeft dat zijn effect. Op het moment dat wij een duikersploeg van de marine kunnen inzetten om een duiker op te sporen in de Oosterschelde die zoek is geraakt, heeft dat zichtbaar effect. Wij zetten SAR-helikopters in voor de eilanden. Dit zijn allemaal bewuste voorbeelden waarin wij laten zien dat wij als Defensie een civiele taak hebben en de defensiemiddelen ook een voordeel kunnen hebben, niet alleen voor de externe veiligheid, maar wel degelijk ook voor de interne veiligheid; op dit punt ligt een mooie opgave.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de bewindspersonen hartelijk voor hun reactie in tweede termijn, maar ook voor de wijze waarop zij hun bijdrage hebben geleverd aan dit debat.

**

Het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2008 (31200-X) wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De stemming over het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) wordt aangehouden tot na het Europadebat, dat volgende week dinsdag zal plaatsvinden.

**

Sluiting 19.48 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op: 22 april 2008:

Vaststelling van de begrotingsstaat van de Staten-Generaal (IIA) voor het jaar 2008 (31200-IIA);

Vaststelling van de begrotingsstaten van de begroting Wonen, Wijken en Integratie (XVIII) voor het jaar 2008 (31200-XVIII);

Wijziging van de Wet stedelijke vernieuwing (wijziging in verband met de invoering van single information en single audit voor specifieke uitkeringen) (30939);

8 en 9 december 2008:

Belastingplan 2009

Overige fiscale Maatregelen 2009;

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor

Volksgesondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin en voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid op 6 mei 2008 (i.p.v. 15 april 2008):

Goedkeuring van de opzegging van deel VI van de op 16 april 1964 te Straatsburg tot stand gekomen Europese Code inzake sociale zekerheid (Trb. 1965, 47) (31267);

Goedkeuring van de op 6 november 1990 te Rome tot stand gekomen Europese Code inzake sociale zekerheid (herzien) (Trb. 1993, 123) (31283);

Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie op 20 mei 2008:

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (vervallen van de bepaling betreffende de verkoop onder voorwaarden) (31114);

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (uitvoeringstechnische wijzigingen) (31247).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Goedkeuring en uitvoering van het op 25 mei 2000 te New York totstandgekomen Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten (29976, R1780);

Wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs inzake colleges van bestuur en raden van toezicht (30599);

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (vervallen van de bepaling betreffende de verkoop onder voorwaarden) (31114);

Wijziging van de Wet milieubeheer (aanpassing begrip stoffen (luchtkwaliteitseisen)) (31137);

Wijziging van de Wet luchtvaart en de Luchtvaartwet ter implementatie van verordening (EG) nr. 2111/2005 inzake de vaststelling van een communautaire lijst van luchtvaartmaatschappijen met een exploitatieverbod en informatie aan luchtreizigers over de identiteit van de exploiterende luchtvaartmaatschappij (PbEU L344) en verordening (EG) nr. 1107/2006 inzake de rechten van gehandicapten en personen met beperkte mobiliteit die per luchtvervoer reizen (PbEU L204) (31232);

Wijziging van de Wet bevordering eigenwoningbezit (uitvoeringstechnische wijzigingen) (31247).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken, inzake uitspraken van de heer Barroso met betrekking tot de toetredingsonderhandelingen met Kroatië (griffiennr. 140890);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de tekst van het Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en Japan inzake sociale zekerheid; 's-Gravenhage, 21 februari 2008 (griffiennr. 140931);

een, van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van de evaluatie Vakbondsmedefinancieringsprogramma 2001-2006 (griffiennr. 140930);

een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van drie fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Beschikking

betreffende beperkingen en gebruik van gevaarlijke stoffen en preparaten (griffiennr. 140889);

een, van alsvoren, ten geleide van vier fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Actieplan ter versterking van de toezichthoudende rol van de Commissie (griffiennr. 140932);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, inzake bekrachtiging initiatiefwetsvoorstel Dwangsom en beroep bij niet tijdig beslissen (29934) (griffiennr. 137525.02);

een, van de minister van Defensie, inzake antwoorden op vragen van de commissies voor Economische Zaken en voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking over het defensiepakket van de Europese Commissie (griffiennr. 140950);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van het ontwerp van een algemene maatregel van bestuur houdende wijziging van het Besluit glastuinbouw (griffiennr. 140893);

een, van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, inzake oprichting stichting Bevordering OV-fiets (griffiennr. 140943);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van het RVZ-advies zorginkoop en achtergrondstudies (griffiennr. 140933).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van dr. ir. C.A.J.R. Vermeeren inzake slechte visstanden in alle wereldzeeën en oceanen (griffiennr. 140891).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en de plv. leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;

een, van G. Leistra te Hardegarijp, inzake vrijstelling gemeentelijke belastingen voor de wsw'er in ons land (griffiennr. 140892).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en de plv. leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van B.J. Oostendorp te Burgerveen, inzake vraag over tegenwoordigheid belangen burgers (griffiennr. 140938);

een, van M. Vondenhoff te Nederweert, inzake regelingen voor jongeren (griffiennr. 140886).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en de plv. leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.